

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde
Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı
Karikatür Kullanımı**

Pınar AYTEKİN ÖZKAN

2501060257

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Binnur CANGİL

İSTANBUL, 2009

Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı

Pınar AYTEKİN ÖZKAN

ÖZ

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Sınıflarında Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı” adlı bu tez çalışmasının amacı, kültürlerarası iletişim yetisinin yabancı dil öğretimindeki öneminden ve karikatürün eğitsel faydalarından yola çıkarak, yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmak amacıyla karikatür odaklı ders materyali önermektir. Tezin son bölümünde önerilen destekleyici ders materyali, öğrencilerin hedef kültürü tanımasına, kendi kültürlerine ve etkileşimde bulundukları ya da bulunacakları kültürle farklı açılardan bakabilmelerine, kültürel farkındalık sahibi olmalarına yardımcı olacak etkinlikler içermektedir.

ABSTRACT

The aim of this M.A. thesis titled “Use of Caricatures in Turkish as a Foreign Language classes with the aim of teaching intercultural communicative competence” is to offer caricature-focused lesson material for the students who learn Turkish as a foreign language so that they gain intercultural communicative competence. The supplementary lesson material presented at the end of the study contains activities that will be hopefully helpful for the students to learn more about the target culture, to see their own culture and the other cultures they have interacted or will do so in the future from different points of view and to gain cultural awareness.

ÖNSÖZ

Yaşadığımız zaman diliminin en büyük belirleyicisi teknik alandaki hızlı ve sürekli gelişimdir. Sınır tanımayan iletişim olanakları, geçmişte birbirini asla görme ihtimali olmayan kişileri bir araya getirebilmiş, ülkeler arasındaki sınırları kaldırmış ve insanları sürekli ve hızlı bilgiye alıştırmıştır. Bu ortamda, farklı kültürlerden insanların bir araya gelmesi veya sınırlar ötesi ilişkiler kurması kaçınılmazdır. Yabancı dil eğitiminin de ihtiyaçlara uygun yeni yaklaşımlar ortaya atarak bu hızlı sürece ayak uydurması gerekmektedir. İşte günümüz ihtiyaçlarından hareketle yabancı dil eğitimi alanında üzerinde çalışılması gereken bir kavram da kültürlerarası iletişim ve etkileşimdir.

Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerden gelen bireyler ya da gruplar arasında gerçekleşen iletişim etkinliğidir. Kültürlerarası iletişim yetisi ise en az iki kültürün bir araya geldiği bu ortamlarda, yabancı kültürü tanımayı, önyargılardan sıyrılıp farklılıkları hoşgörülle kabul etmeyi, kendi kültürüne farklı bir pencereden bakabilmeyi ve kendi kültürünü yabancı bir kültüre anlatabilmeyi gerektiren çok yönlü bir kavramdır.

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Sınıflarında Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı” adlı bu tez çalışması da, kültürlerarası iletişim yetisi ve karikatür kavramının ortak amaç ve özelliklerinden yola çıkarak, yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmak için ders materyallerinde karikatür kullanımını önermek amacıyla hazırlanmıştır.

Tez çalışmama oldukça geç başlamama rağmen bana anlayış gösterip moral veren, çalışma boyunca yapıcı eleştirileriyle tezimin şekillenmesini sağlayan ve çalışmamı kısa zamanda bitirmeme yardımcı olan tez danışmanım, sayın **Yrd. Doç. Dr. Binnur Cangil**’e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Yüksek Lisans derslerim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle ufkumu açan hocalarıma, sayın **Prof. Dr. Nilüfer Tapan**’a, sayın **Prof. Dr. Tülin Polat**’a, **Prof. Dr. Mustafa Özkan**’a ve sayın **Yrd. Doç. Dr. Sevinç Hatipoğlu**’na teşekkür borçluyum.

Eğitim hayatımdaki ilk ğretmenlerim, ilham kaynaklarım, sevgili annem ve babam Dilşad ve Cemil Aytekin'e, tez yazmanın tüm manevi zorluğunu her an benimle paylaşan, bana hep güvenen ve moral veren sevgili eşim Gökhan Özkan'a ve ablam Dilek Özkan'a, her türlü çeviri sorunumu çözüme kavuşturan sevgili kız kardeşim Seher Cemre Aytekin'e, beni tezim konusunda bıkmadan yüreklendiren, çalışmamın gözden geçirme ve materyal hazırlama kısımlarında eleştiri ve fikirlerini benden esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Nilcan Limon'a, Duygu Serbes'e, Hatice Özata'ya, yüksek lisans eğitimim boyunca hep yanımda olan sevgili ev arkadaşlarım Yeliz, Fidel, Gülçin ve Münevver'e ve hep ilham aldığım uzaklardaki kadim dostlarım Sultan Türkan ve Nedim Yel'e teşekkür ederim.

Son olarak, tezimde karikatürlerini kullanmama izin veren;

Ahmet Aykanat'a,

Avni Odabaşı'na,

Erdil Yaşaroğlu'na,

Piyale Madra'ya,

Selçuk Erdem'e içtenlikle teşekkür ederim.

Eserlerini kullandığım fakat ulaşamadığım değerli karikatüristler,

Ali Ulvi'ye,

Ali Şükrü Fidan'a,

Arnoldo Franchioni'ye,

Julian Pena-Pai'ye,

Josef Jurczyszyn'e,

Mahmut Karatoprak'a,

Yiğit Özgür'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Pınar Aytekin Özkan

İstanbul-Eylül 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. DİL-DÜŞÜNCE-KÜLTÜR İLİŞKİSİ	3
1.1. Dil	3
1.2. Kültür.....	4
1.3. Dil-Düşünce İlişkisi.....	5
1.3.1. Sapir-Whorf Hipotezi.....	6
1.4. Dil-Kültür İlişkisi.....	7
2. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ VE KÜLTÜR ÖĞRETİMİ	9
2.1. Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yaklaşım ve İletişim Yetisi Kavramı.....	9
2. 2. Kültürlerarası İletişim Yetisi Kavramı.....	11
2.2.1.Kültürel Farkındalık	16
2.3. Kültür Öğretimi	17
2.3.1. Çok Kültürlü Eğitim Anlayışı.....	17
2.3.1.1. Çok kültürlü ve Tek Kültürlü Sınıflar.....	18
2.3.2. Kültür Öğretimi ve Amaçları.....	20
2.3.3.Kültürlerarası Öğrenme.....	23
2.3.4. Kültürleşme (Acculturation) ve Kültür Şoku.....	26

2.3.5. Kültürel Farklılıklar ve Benzerlikler.....	28
2.3.6. Kalıp Düşünceler (Stereotipler).....	29
3. MİZAH VE KARİKATÜR.....	32
3.1. Mizah.....	32
3.1.1.Mizah ve Kültür İlişkisi.....	34
3.2. Gülme Eylemi Üzerine.....	36
3.3. Karikatür.....	39
3.3.1. Karikatür-Felsefe İlişkisi.....	42
3.3.2. Karikatür-Sosyoloji İlişkisi.....	43
3.3.3. Karikatür-İnsan Hakları İlişkisi.....	44
3.3.4. Karikatür-Kültür İlişkisi.....	45
3.3.5. Karikatür ve İletişim	47
4. YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE DERSLERİNDE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ KAZANDIRMA AMAÇLI KARİKATÜR KULLANIMI	50
4.1. Karikatürün Eğitimdeki Yeri.....	50
4.2. Karikatürün Yabancı Dil Öğretiminde Kullanımı.....	51
4.3. Karikatürün Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Kullanımı	53
4.3.1. Karikatürün Çözümlemesi.....	54
4.3.1.1. Yerleşik Karikatür İmgeleri.....	55
4.3.1.2. Karikatür İçerikli Ders Hazırlarken Kullanılabilecek Sorular....	56
4.3.2. Kültür Öğretiminde Sınıf Uygulamaları ve Öğretmenlere Öneriler	59
4.4. ‘Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe’ adlı dil öğretim setinin Karikatür ve Mizah Kullanımı Açısından Değerlendirmesi.....	60

5. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ KAZANDIRMA	
AMAÇLI, KARİKATÜR İÇERİKLİ DERS MATERYALİ.....	66
5.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Dersinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı, Karikatür İçerikli Ders Materyali.....	66
5.2. Ders Materyalinin Örnek İşleyiş Planı.....	81
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	85
EK-1.....	92

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Farklı dillerdeki renk kategorileri	8
Tablo 2: Kùltùrlerarası İletişim Yetisi bileşenleri.....	15
Tablo 3: Karikatürün iletişim süreci.....	48

GİRİŞ

Yaşamın her anı, kültür denen karmaşık sistemin bir parçasını oluşturur ve insanoğlunun gerçekleştirdiği her eylem bu sistemi büyütür, şekillendirir. İnsanın yarattıklarıyla ortaya çıkan kültür, aynı zamanda insanı da şekillendiren, farklılaştıran bir olgudur. Toplumlar, bireyler arasında kültürlerarası etkileşimler söz konusu olduğunda ise bu farklılıklar, farklı dillerden ve kültürlerden gelen insanlar arasında çeşitli sorunlara sebep olabilir.

Yabancı dil eğitimi alanı, son yıllarda kültür öğretimi, kültürlerarası öğrenme, kültürlerarası iletişim yetisi gibi kavramlara daha fazla odaklanmıştır. Bu yönelimin amacı ise, kültürlerarası etkileşimlerin her geçen gün arttığı günümüzde, farklı kültürlerden gelen insanların, bir araya geldiklerinde doğru şekilde iletişim kurabilmesi, birbirlerini anlayabilmesi, farklılıklara anlayış gösterebilmesi, kısacası kültürlerarası iletişimin gerekliliklerini yerine getirebilmesini sağlamaktır.

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Sınıflarında Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı” adlı bu tez çalışması, kültürlerarası iletişim yetisi ve karikatür kavramının ortak amaç ve özelliklerinden yola çıkarak, yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmak için ders materyallerinde karikatür kullanımını önermektedir. Bu önerinin nihai amacı, gelecekte yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında üretilcek ders materyalleri için küçük de olsa bir ilham kaynağı olabilmek, bu alana katkı sağlayabilmektir.

Beş bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, dil-düşünce-kültür kavramları tanımlandıktan sonra dil-düşünce ve dil-kültür ilişkisinden bahsedilecek, dilin düşüncüyü, düşünceni de dili şekillendirmesi konusunda örnekler verilecektir.

“Kültürlerarası İletişim Yetisi ve Kültür Öğretimi” adlı ikinci bölümde kültürlerarası iletişim yetisinin tanımına ve hedeflerine, kültürel farkındalık kavramına yer verilecektir. Kültür Öğretimi başlığı altında çok kültürlü eğitim anlayışı ve çok kültürlü sınıflara değinildikten sonra, kültür öğretimi ve amaçları, kültürlerarası öğrenme, kültürleşme ve kültür

şoku, kültürel farklılıklar ve benzerlikler, kalıp düşünceler başlıkları altında kültür öğretimi ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

“Mizah ve Karikatür” adlı üçüncü bölümde, mizah, gülme eylemi kavramları irdelendikten sonra karikatür kavramı açıklanacak, karikatürün felsefe, sosyoloji, iletişim ve kültür kavramlarıyla ilişkisi incelenecek, karikatürün insanın hayatındaki vazgeçilmez işlevleri vurgulanacaktır.

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı” adlı bölümde ise önce karikatürün eğitimdeki yerinden, sonra yabancı dil öğretimindeki kullanımından bahsedilecektir. Ardından, tezin asıl konusu olan yabancı dil olarak Türkçe derslerinde karikatür kullanımına değinilecek, karikatür çözümlenmesine ve bu başlık altında da yerleşik karikatür imgelerine, öğretmenlerin karikatür odaklı materyal geliştirirken kullanabilecekleri sorulara ve kültür öğretimi konusunda öğretmenlere yönelik çeşitli önerilere yer verilecektir. Bunlara ek olarak, Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER tarafından hazırlanan “Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe” adlı dil öğretim seti, karikatür ve mizah kullanımı açısından incelenecektir.

Son bölüm ise yabancı dil olarak Türkçe dersinde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı, karikatür içerikli ders materyalinin tanıtılacağı, amaçlarının belirtileceği ve ders materyalinin sunulacağı bölümdür.

Ek-1 bölümünde de “Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe” adlı dil öğretim setinde karikatür ve mizahın kullanıldığı etkinlik ve alıştırmalar sunulacaktır.

1. DİL-DÜŞÜNCE-KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Sayısız tanımı olan kültür kavramı, yabancı dil öğretiminde de çok tartışılan, yabancı dil öğretimiyle ilgili teori, yöntem ve teknikleri etkileyen, yabancı dil eğitiminde de çağın hızlı akışına uymak için her zaman hesaba katılması gereken, sürekli değişen ve gelişen bir kavramdır. Yabancı dil öğretiminde kültürün yerini doğru anlayabilmek için dil-düşünce-kültür üçlüsünün ilişkisini anlamak gerekir.

1.1. Dil

İnsanı insan yapan en önemli özelliğin iletişim olduğu bilinen bir gerçektir. Güvenç (2004: 47-48)'e göre “Arapça kökenli ünsiyetten türetilen insan sözcüğü ve kavramının ‘ilişki/yakınlık kuran’ anlamı buradan gelmekte.” Güvenç, iletişim aracı olan dilin tanımını ise “toplumu bir arada tutan harç; kültürü taşıyan ortak bir hazine; toplumu yansıtan bir ayna; bireyler, gruplar ve kümeler arasındaki ilişkileri düzenleyen hakem, hâkim veya hekim.” şeklinde yapmıştır.

Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir (Aksan 1977: 13).

Dil tanımı yaparken dil (langue) ve söz (parole) ayrımı yapan Saussure'e göre ise söz, dil yetisinin gerçek kullanımıdır. Belli bir topluluk içinde, bir sözü aktarmaya yarayan bir dizgedir. Kişiye özgü olan sözün tasarlandığı ortak bir aktarım aracıdır ve sözün anlaşılır olması ve tüm dil uygulamalarını yürütebilmesi için gereklidir. Söz de dilin oturması, yerleşmesi için gereklidir (Saussure'den aktaran Achard, 1994: 8).

Demirel (2004:2) ise yapılan dil tanımlarının ortak yönlerini şöyle özetlemiştir:

- Dil, bir sistemdir.
- Dil, seslerden oluşur.
- Dil, bir iletişim aracıdır.
- Dil bir düşünme aracıdır.
- Dil insanların oluşturduğu toplumlarda kullanılır.

1.2. Kültür

“Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir”.

Karl Heinrich Marx¹

Kültür, hakkında biręok kuramsal tartışmanın olduğu geniş bir kavramdır ve insan hayatı geliřtikęe değişen iğeriğini yakalayabilmek oldukęa zordur. Kimi tanımlar oldukęa ayrıntılı, kimileri daha geneldir.

Bilimsel anlamda kültür “ toplumun yesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bütündür.” (Gvenę, 2004: 15). İnsanın hayatta kalmasını ve varlığını sürdürmesini, kültürel bir varlık oluşuna bağlayan Gvenę, insanoğlunun yaşayarak öğrendiklerini kültüründe sakladığını ve iletişim yoluyla yeni kuşaklara aktardığını belirtmiştir.

Kültür, algılama biğimimizi, çeşitli durumlara nasıl tepkiler verdiğimizi, diğer insanlarla kurduğumuz ilişkileri belirler. Bir başka deyişle, bu davranış ve etkileşim kalıplarının sosyal yollarla aktarıldığı bir sistemdir. Bu sistemdeki herkesin ortak bir sosyal ortamı ve geğmişi, ortak algılama-değerlendirme ve harekete geçme standartları vardır (Nault, 2006:315).

Gillert de (2000: 25), kültürün bir tür davranış yönlendirme mekanizması olduğunu savunan Demorgan ve Molz’un fikirlerinden hareket etmiş ve iğgdsel ve biyolojik olarak önceden kararlaştırılmış bir tepki veremediğimiz biręok duruma başarıyla uyum sağlayabilmemiz için bize bir yön gösterecek bir sisteme ihtiyaç duyduğumuzu, bu sistemin de kültür olarak adlandırıldığını belirtmiştir. Gillert (2000: 18), kültürü insanların günlük yaşamlarında kullandığı bir tür yazılıma benzetmiş, dış dünyada yer alan bütün bilgiyi işlemek için bu akısal programlamayı kullandığımızı söylemiştir. Bir başka deyişle,

¹ Gvenę, 1979: 97.

zihnimizde bulunan bu kolektif programlama günlük yaşamımızın her anını şekillendirmemize ve düzenlememize yardımcı olur.

Kültürün dinamik bir bütün olma özelliğini ise Cunico (2005: 22-23) şöyle açıklamıştır:

“Aynı dili konuşan üyeler arasında daima aynı şekilde paylaşılan değerler, inançlar ve sabit bilgi bütünü olarak algılamak yerine belirli bir dil topluluğu içindeki sosyal uygulamalarla biçimlenmiş dinamik bir bütün olarak algılamalıyız. Bir kültür tek ve değişmez sayıldığında, o kültüre ait insanları da sabit olarak algılamaya ve kalıp düşünceler ya da önyargılar oluşturmaya başlarız” (Cunico, 2005: 22-23).

Güvenç (1979: 103-108), şu ana kadar yapılmış tüm kültür tanımlarının ışığında kültürün bazı özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- Kültür öğrenilir.
- Kültür tarihidir ve süreklidir.
- Kültür toplumsaldır.
- Kültür, ideal veya idealleştirilmiş kurallar sistemidir.
- Kültür ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.
- Kültür değişir.
- Kültür bütünleştiricidir.
- Kültür bir soyutlamadır (Güvenç, 1979: 103-108).

Kısacası insanın gerçekleştirdiği maddi ya da manevi her şey kültürü oluşturur ve insan yarattığı kültürün içinde kendi varlığını sürdürür.

1.3. Dil- Düşünce İlişkisi

“Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır.”

Ludwig Wittgenstein²

Düşünme eyleminin içinde tanıma, sebep-sonuç ilişkisi kurma, çıkarım yapma, kanıtlama, karşılaştırma gibi beceriler vardır ve tüm bu eylemler dil olmadan gerçekleştirilemezler. Bu yüzden dil ve düşünce iç içedir.

Uygur (2002: 89-90), dilin düşünceyi etkilediğini ama düşüncenin özgürlüğünü de yok etmediği görüşünü savunur. Düşünce özgürlüğünün dil çerçevesinde gerçekleşebildiğini söyleyen Uygur, dil ve düşüncenin karşılıklı etkileşimini şu sözlerle anlatmaktadır:

² The Macmillan Dictionary of Contemporary Quotations, compiled by Jonathan Green, 1989, London

“Düşünen düşünmesiyle, düşünmesinde dili işleyerek düşünür. Bu da dili kullanmayla olur. Düşünmek ‘hazır’ dili (bir bakıma böyle bir şey yok ya) benimsemekle değil, bu dil çerçevesinde ayıklamalar, seçmeler, yan yana koymalar, birbirinden uzak tutmalar, değerlemeler çeşidinde başarılar ortaya koymakla gerçekleşebilir. Buna belki de en güçlü tanık yine aynı dil ortamında birbirini iten birçok düşüncenin, dünya görüşünün bir arada var olmasıdır” (Uygur, 2002: 89-90).

Dil ve düşüncenin ayrılmaz ve iç içe oluşuna anadil edinimi sırasında gerçekleşen bilişsel ve dilsel gelişim örnek verilebilir. Bilişsel ve dilsel gelişim, birbirleriyle paralel bir şekilde gerçekleşir; birbirleriyle ilişki halindedirler ve birbirlerini şekillendirirler. Örneğin, bir fikri ya da gerçeği ifade etme şeklimiz, o fikri ya da gerçeği kavrama şeklimizi de etkiler. Sözcükler algılarımızı belirleyen güçlü araçlara dönüşürler. Dilin şekillendirici etkisinin en çok görüldüğü yerlerden biri olan reklamlar buna örnek olarak verilebilir. Reklam metinlerinde kullanılan sözcükler, reklamı yapılan nesneyi algılama şeklimizi değiştirir, şekillendirir.

Dil-düşünce ilişkisi dendiğinde akla gelen hipotezlerden biri de Sapir-Whorf Hipotezi’dir.

1.3.1. Sapir-Whorf Hipotezi

Sapir-Whorf hipotezi, ya da diğer ismiyle, dilbilimsel görelilik hipotezi (linguistic relativity), 1930’lu yıllarda ortaya atılmış bir görüştür. Hipotezi ortaya atan Amerikalı dilbilimci Benjamin Lee Whorf’tur (1897-1941). Bu görüş, Whorf’a araştırmalarında destek olan Edward Sapir’in (1884-1939) düşüncelerine benzediği için Sapir-Whorf hipotezi olarak anılır. Bu hipoteze göre, kişinin konuştuğu dilin yapısı, düşünme ve dünyayı görme biçimini doğrudan etkiler. Her dilin farklı bir dünya görüşü olduğunu ve farklı dilleri konuşan insanların, dünyayı farklı algıladığını iddia eden bu hipotezde iki temel teori vardır. Birincisi dilbilimsel göreliliktir (linguistic relativity). Bu teoriye göre dilin sadece o dile özgü kategorileri ve ayrımları vardır. İkinci teori olan dilbilimsel belirleyicilikte (Linguistic determinism) ise dünyayı algılama ve kategorilere ayırma biçimimizin, konuştuğumuz dil tarafından belirlendiği belirtilir (Field, 2004: 161-162).

Whorf'a göre (1956: 213), dünyayı parçalara ayırarak algılarız ve kavramlar içinde onu tekrar örgütleyip, ona anlamlar atfederiz. Bir dil/ kültür sistemindeki gramer kurallarının ve sözcük dağarcığının belirleyiciliği aynı zamanda o dil/kültür sistemini diğer sistemlerden ayırır. Örneğin, Hopi (bir Amerikan yerlisi toplumu) grameri İngilizce gramerden farklıdır ve aynı zamanda Hopi dilini konuşanların zihninin işleyişi, İngilizce konuşanlarınkinden farklıdır. Bu fark, sadece düşünmede değil, zaman, mekân algılamalarında da vardır (Whorf 1956: 213'den aktaran Altuntek, 2006: 48).

Dilin hem bir dünya görüşünü yansıttığı hem de algılamayı ve düşünmeyi oluşturmada bu derece belirleyici olduğu düşüncesi tartışmalıdır. Çünkü örneğin farklı dile sahip insanlar arasında yapılan renk algılama araştırmalarında, tüm kültürlerin her rengi aynı şekilde algıladığını, kişinin dilinde herhangi bir rengin ismi olmasa da o rengi algılayabildiğini göstermiştir (Bkz. Dil-Kültür İlişkisi). Bu da Whorf hipotezinin iddia ettiği şekilde dilin, insanların dünyayı algılama şeklini belirlemediğini düşündürmektedir. Ancak bu elbette dilin düşünme tarzını etkilemediğini kanıtlamaz.

Dil-düşünce arasındaki karşılıklı ilişkiyi, ikisinin de birbirini besleyip etkilediği herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Dilsiz düşünce olamayacağı gibi düşüncesiz de dil oluşamaz. Dil düşünce sonucu meydana gelir ve aynı zamanda düşünceyi meydana getirir.

1.4. Dil-Kültür İlişkisi

İnsanın kendi yaşamı için yarattığı her şey, dil sayesinde elde edilmiştir. İnsanın ortaya koyduğu tüm eserler, bir başka deyişle tüm kültürel etkinlikler, insanların birbirleriyle karşılıklı etkileşim ve iletişim halinde çalışarak gerçekleştirildikleri için, içinde dilin yer almadığı tek bir kültür ürünü yoktur. Dil becerisi, kültürün temel taşıdır.

Dil ve düşünce arasındaki etkileşimin tamamlayıcı bir parçası da şüphesiz kültürdür. Kültürel kalıplar/yapılar, gelenekler/alışkanlıklar, yaşam biçimleri, o kültüre özgü dünya görüşleri dile yansır. Örneğin kültürlerin renk tanımlama konusunda farklı dünya görüşleri vardır. Gleason (1961:4)'e göre Rodezya'daki Shona ve Liberya'daki Bassa dilleri, Avrupa dillerindekinden daha az renk kategorisine sahiptir (Tablo 1). Elbette Shona ve Bassa dillerini

konuşanlar tıpkı Avrupalılar gibi renkleri algılamaktadırlar (Bkz. Sapir-Whorf Hipotezi). Fakat dillerinin onlara bu tür bir sınıflama için sağladığı sözcükler daha az sayıda olduğu için Shona ya da Bassa dili kullanıcılarının bilişsel renk düzenlemeleri ve renkleri ifadelendirmeleri sınırlanmış olmaktadır (Aktaran Brown, 1986: 45).

İNGİLİZCE	purple (mor)	blue (mavi)	green (yeşil)	yellow (sarı)	orange (turuncu)	red (kırmızı)
SHONA	cips uka	citema	cicena	cips uka		
BASSA	hui				ziza	

Tablo 1: Farklı dillerdeki renk kategorileri (Brown, 1986: 45)

Güvenç (2004: 48)’e göre toplum ve kültürdeki her şey dilde ifadesini bulur. Aynı şekilde, dilde neler varsa, toplum ve kültürde asıllarını veya yankılarını görebiliriz. Böylece kültürün gelişmesiyle dilin, dilin gelişmesiyle kültürün geliştiğini ve zenginleştiğini söyleyebiliriz.

Dil, kültürün bir dalı, bir alanı, bir boyutudur. Dil, kültürü hem kurar, hem geliştirir. Ortak bir dil topluluğun üyesi olan insan aynı zamanda belli bir kültürün üyesidir. Aynı zamanda kültürün yayılıp gelişmesi de dil sayesinde olur (Uygur, 1984: 19-20).

2. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ VE KÜLTÜR ÖĞRETİMİ

Her alanda olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de değişen dünya şartlarına uyum sağlamak, çağın gerekliliklerine cevap verebilecek açılımlar oluşturmak bir zorunluluktur. Kültürlerarası iletişim yetisi kavramı da İletişimsel Yaklaşım'ın yabancı dil öğretim yöntemi olarak kullanılmaya başlamasından sonra geliştirilmiş bir kavramdır ve kültürlerarası ilişkilerin her geçen gün daha çok önem kazandığı günümüzde en azından yabancı dil öğrenen herkesin sahip olması gereken bir beceridir.

İkinci bölümde İletişimsel Yaklaşım'dan ve İletişim Yetisi kavramından kısaca bahsettikten sonra Kültürlerarası İletişim Yetisi tanımına ve işlevlerine değineceğiz. Kültürlerarası İletişim Yetisiyle ilgili geliştirilen modellere yer verdikten sonra Kültürlerarası İletişim Yetisinin yabancı dil öğretimindeki yerinden, yani kültür öğretimi ve kültürlerarası öğrenmeden bahsedeceğiz. Son olarak yabancı dil öğrencisinin bu sırada yaşadığı süreci kültürleşme, kültürel şok, kültürel farklılıklar ve benzerlikler başlıkları altında irdeleyeceğiz.

2.1.Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yaklaşım ve İletişim Yetisi Kavramı

İletişim yetisi (communicative competence) terimi 1970'lerde dilbilimci antropolog Dell Hymes tarafından ileri sürülmüştür. Hymes bu terimi, dilbilgisel yeti üzerine çalışan ve sosyal etkenleri dilbilimin alanından dışlayan yapısal dilbilimci Noam Chomsky'nin fikirlerine bir cevap olarak ortaya koymuştu (Celce-Murcia, 2007: 42). Hymes, dilbilgisi yetisinin yanında yabancı dil öğrencisinin sosyolinguistik (toplumdilbilimsel) yeterliliğe de ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Ona göre dil öğrenimi, bağlamdan bağımsız düşünülemezdi. O dönemde yabancı dil öğretimi alanında çalışan dilbilimciler ve eğitimcilerce geliştirilmekte olan İletişimsel Yaklaşım'da da Hymes'in 'iletişim yetisi' terimi kullanıldı. İletişimsel Yaklaşım'da temel amaç yabancı dil öğrencisinin sadece dil kurallarını doğru kullanarak cümleler kurması değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan uygun biçimde iletişim kurabilmesi için gerekli becerileri edinmesiydi.

Canale ve Swain'in 1980'lerde oluşturdukları iletişim yetisi modeli, 3 maddeden oluşuyordu:

- Dilbilgisel yeti
- Toplumdilbilimsel yeti
- Stratejik yeti (Canale,1983'ten aktaran Celce-Murcia, 2007: 42).

Birkaç yıl sonra Van Ek (1986) iletişimsel yetinin birbirleriyle ilişkili olan 6 y6n6n6 ortaya koydu:

- Dilbilgisel yeti
- Toplumdilbilimsel yeti
- S6ylem yetisi
- Stratejik yeti
- Sosyok6lt6rel yeti
- Sosyal yeti (Van Ek, 1986'dan aktaran Aguilar, 2007: 60-61).

1995 yılında Celce-Murcia'nın var olan modelleri g6zden geçirip yeniden oluşturduğu model de ř6yleydi:

- **Sosyok6lt6rel yeti:** Sosyal durumlara 6zg6 ya da k6lt6rel etkenlerin bilinmesi.
- **S6ylem yetisi:** S6zc6klerin doğru yerde, ortama uygun şekilde kullanılması, doğru anlatım şeklinin bulunması.
- **Dilbilgisel yeti:** Dilin sesletim açısından, biçimbilimsel, s6z dizimsel, s6zc6k bilimsel açıdan doğru kullanılması.
- **Form6l yetisi:** G6nl6k dilde kullanılan kalıp s6zlerin, deyimlerin, rutin yapıların bilinmesi.
- **Etkileşim yetisi:**
 - o Edimsel yeti: Temel edimsel becerilerin-şikâyet etme, 6z6r dileme, duygu ya da sorun ifade etme, gelecek tahmini yapma, vb.- gerçekleştirilmesi.
 - o Konuşma yetisi (conversational): Konuşmayı başlatma-bitirme, birinin s6z6n6 kesme, konu değiştirme becerilerini gerçekleştirebilme.
 - o S6zs6z/paralinguistik yeti: V6cut dili, mimikler, g6z teması, dokunma, sessizlik ve duraklama anlarının anlamlarını ve bu durumlarda nasıl davranılacağını bilme

- **Stratejik yeti:** Öğrencilerin kendi öğrenmelerini iyileştirmek için çeşitli yollar kullanabilmeleri. Örneğin çeşitli hafıza geliştirme teknikleri, not tutma, özetleme, gözden geçirme. (Celce-Murcia, 2007: 46-50).

İletişimsel Yaklaşım'ın günümüzde eleştirilen yönlerinden biri, hedef dili anadili olarak kullananları ideal model olarak almasıdır (Aguilar, 2007: 60). Bu yaklaşım, yabancı dil öğrencilerinin anadil konuşucusu kadar iyi bir telaffuza sahip olmasına, hedef kültürün içinde nasıl davranacağını öğrenmesine odaklanmıştır. Fakat öğrenci öğrendiği dili sadece o dilin konuşulduğu ülkede değil, farklı kültürlerden gelen kişilerle iletişim kurmak için de kullanabilir. Bu yüzden, sadece hedef kültürün aktarımı yeterli olmamaktadır. Öğrenci, farklı dillerden gelen kişilerle de etkili iletişim kurabilmeli, kendi kültürünü farklı kültürlerden gelen öğrencilere anlatabilmeli, kültürlerarası etkileşimi gerçekleştirebilmelidir. İletişimsel yaklaşım'da özellikle dilbilgisel ve toplumdilbilimsel yeti konusunda anadil konuşucusu model alınıp öğrencinin kendi kültürünün ikinci planda kalması ya da tamamen dışlanması, öğretim sürecini olumsuz etkileyen etkenlerden olmuştur. İşte bu noktada bazı dilbilimciler ve yabancı dil eğitimi uzmanlarınca önerilen kültürlerarası iletişimsel yeti modelleri bu eksikliği giderme amacını taşımaktadır.

2. 2. Kültürlerarası İletişim Yetisi Kavramı

Kurbağaya nasıl bahsederim denizden,
Yaşadığı gölü hiç terk etmemişken?
Yaz ülkesinin kuşuna nasıl anlatırım soğuğu,
Doğduğu topraklardan başka bir yere uçmamışken?
Filozofla nasıl konuşurum hayatı,
Kendi fikrinin mahkûmu iken?

Chung Tsu, M.Ö. 4.yüzyıl³

Günümüzde farklı kültürlerle etkileşim olanakları ve zorunlulukları her geçen gün artmakta, bu durum da yabancı kültürlerden gelen insanlarla etkili iletişim kurmaya hazır

³ SIT Occasional Papers, 2000:1

olmamızı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, yabancı dil öğretiminde son yirmi yılda İletişim Yetisinden Kültürlerarası İletişim Yetisi kavramına doğru bir değişim ortaya çıkmıştır. İletişim yetisi kavramı, yabancı dil öğrencisinin iletişimde yabancı dili anadili olarak konuşanlar kadar yetkin olmasını amaçlarken, kültürlerarası iletişim yetisi, öğrencinin hedefinin kendi kültürüyle hedef kültür arasında üçüncü bir yerde durmasını, ikisi arasında arabuluculuk yapmasını hedeflemektedir (Pegrum, 2008:138). Yabancı dil öğrencileri için bir model sayılan hedef dilin konuşucusunun (Native Speaker) yerini artık Kültürlerarası Konuşucu (Intercultural speaker) almıştır. Kültürlerarası Konuşucu dil hâkimiyeti açısından belki hedef dil konuşucusu kadar yetkin olmayacaktır fakat iletişim becerileri ve diğer kültürler ve dillerle olan etkileşimi göz önünde alındığında daha öncelikli bir durumdadır (Aguilar, 2007: 63). İletişimsel yetiden kültürlerarası iletişim yetisine doğru oluşan bu dönüşümün sebebi elbette kültürlerarası etkileşimlerin ve dolayısıyla yabancı dil öğrenenlerin sorunsuz bir iletişim kurma ihtiyaçlarının artmasıdır.

Günümüzde yabancı dil öğrencileri, çok kültürlü ortamların ilişkilerini anlamak, farklı davranış ve tutumları anlamlandırmak, yani dünyayı anlamının birçok farklı yolunu keşfetmek durumunda kalmaktadırlar. En az iki dilin ve iki farklı kültürün bir araya geldiği bu ortamlarda kendi kültürleri ve hedef kültür arasında uzlaşabilmeleri, oluşturdukları bu ‘tarafsız bölge’de ayakta kalabilmeleri gerekmektedir. Bu noktada ayakta kalabilmek için kültürlerarası iletişim yetisine ihtiyaç duymaktadırlar.

Gökmen (2005: 70)’e göre kültürlerarası iletişimsel edinç (yeti), “başka dilsel kültüre sahip insanlarla, onların dillerinde etkili ve uygun bir biçimde iletişim kurma becerisidir”. Aynı anlamda kullanılan küresel edinç (global competence), uluslararası edinç (international competence), çoklu kültürel edinç (multicultural competence) vb. terimler olsa da yabancı dil öğretiminde en çok kültürlerarası iletişim yetisi terimi kullanılır.

Rathje (2007:256) ise kültürlerarası iletişim yetisini, “kültürlerarası etkileşim sürecini yanlış anlamaları bertaraf edecek şekilde şekillendirebilme ve ilgili herkes için kabul edilebilir ve verimli olan bir yolla sorun çözme fırsatları yaratabilme becerisi” olarak açıklar . Bir başka deyişle kültürlerarası iletişim yetisi, kültürlerarası ortamlarda başarılı iletişimi sağlayacak bir araçtır.

Menard-Warwick (2009: 30) kültürlerarası iletişim yetisini “farklılıkların farkında olma, onlara saygı gösterme ve bunlara ek olarak kendini başkalarının gözünden görebilme kapasitesi” olarak tanımlar.

Jin ve Cortazzi (1998: 99)’a göre ise kültürlerarası iletişim yetisi, “sadece öğrencilerin kültürlerarası bağlamda doğru şekilde iletişim kurabilmeleri değil, aynı zamanda başkalarının iletişim biçimlerini ve çıkarımlarını anlayabilmeleri, yani sosyal anlamda etkin rol oynayabilmeleri” dir.

Görüldüğü gibi kültürlerarası iletişim yetisi kavramının birçok hedefi vardır fakat yapılan bütün tanımların ortak özelliği şudur: Kültürlerarası iletişim yetisi, hangi ortamda olursa olsun, ister bir iş anlaşmasında, ister bir yemek siparişinde, katılımcıların iletişim hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmalarını sağlar (Rathje, 2007:256).

Çok kültürlü yabancı dil sınıflarında, farklı dillerden ve/veya ülkelerden gelen öğrenciler ve tabii ki aynı dili konuşan fakat yine de farklı kültürel zenginliklere sahip öğrenciler etkileşime geçtiklerinde kendi kültürleri, memleketleri ve diğer kültürler hakkında bildikleri ne varsa beraberlerinde getirirler. Bu tür bir etkileşimin başarıya ulaşması biraz da insan ilişkilerinin doğru kurulması ve sürdürülmesine bağlıdır. Byram (1997: 31-34), yaşanan kültürlerarası iletişim sürecinde, geleceğin Kültürlerarası Konuşucusu, bir başka deyişle kültürlerarası iletişim yetisine sahip olan kişi tarafından edinilmesi gereken becerileri (savoirs) şöyle sıralamaktadır:

- **Davranışlar (Savoir être):** Davranışlar ve değerlerle ilgilidir. Diğer kültürlerle karşı merak duyup onlara karşı açık olmak, diğer kültürlerle ilgili şüphelerini ve kendi kültürüyle ilgili bazı inançları askıya almaya hazır olmak demektir.
- **Bilgi (Savoirs):** Sosyal gruplara ve onlara ait ürünlere, kendi ülkesindeki ve diğer ülkedeki uygulamalara ve sosyal ve bireysel etkileşim süreçlerine dair genel bir bilgiye sahip olmak demektir.
- **İlişki kurma ve yorumlama yeteneği (Savoir comprendre) :** Yorumlama ve ilişki kurma, bir diğer deyişle, diğer kültüre ait bir belgeyi ya da olayı yorumlama ve onu açıklayıp kendi kültüründeki belgeyle ya da olayla ilişkilendirme yeteneğidir.
- **Karşılıklı etkileşim ve keşfetme yeteneği (Savoir apprendre/faire):** Keşfetme ve etkileşim kurabilme, farklı kültüre ait yeni bilgi ve kültürel

uygulamaları öğrenebilme, gerçek zamanlı iletişim ve etkileşimin sınırlamaları altında bilgi, davranış ve becerileri kullanabilme becerileriyle ilgilidir.

- **Eleştirel kültürel farkındalık (Savoir s'engager):** Eleştirel kültürel farkındalık ve/veya politik eğitimle ilgilidir. Kendi kültüründeki ve diğer kültür ve ülkelerdeki bakış açılarını, uygulamaları ve ürünleri belirgin ölçütlere dayanarak eleştirebilme yeteneğine sahip olmak demektir (Byram, 1997: 31-34).

Byram (1997: 48), kültürlerarası iletişim yetisinin birbirini tamamlayan 4 bileşenden oluştuğunu belirtmektedir. Bunlar;

- **Dilbilimsel Yeti (linguistic competence):** Yazılı ve sözlü dili anlayabilecek ve yorumlayabilecek standart dilbilgisel yeteneğe sahip olmaktır. Bireyin herhangi bir dilde kendini tam olarak ifade edebilmek için o dilin dilbilgisel kurallarını ve dilsel özelliklerini iyi bilmesi gerekmektedir. Yazılı ve sözlü dilde kendini ya da fikir ve düşüncelerini ifade edemeyen bir bireyin tam anlamıyla iletişim kurabilmesi mümkün olmayacaktır.
- **Toplumbilimsel Yeti (Sociolinguistic competence):** Anadili konuşucusu olsun ya da olmasın, bir konuşucu tarafından üretilen dile konuşucunun kabul ettiği, konuşucuyla karşılıklı aktarılan ya da açık hale getirilen anlamı verme yeteneğidir.
- **Söylem Yetisi (Discourse competence):** Bir konuşucunun ait olduğu kültürün geleneklerine uyumlu olan veya belli amaçlarla kültürlerarası metin olarak iletilen tek taraflı ya da karşılıklı konuşma metinlerinin üretimi ve yorumlanması için stratejiler bulma, kullanma ve iletme yeteneğidir.
- **Kültürlerarası Yeti (Intercultural competence):** Kültürlerarası yeti başka kültüre sahip insanlarla onların dillerinde etkili ve uygun bir biçimde iletişim kurma becerisidir. Byram, bu bileşenden bahsederken *iletişime* ait dilbilimsel olgulardan çok, *kültürlerarası iletişimde* beceri, bilgi ve davranışlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Byram, 1997: 48)

Tablo 2. Kültürlerarası İletişim Yetisi bileşenleri (Byram, 2006:118).

Chen ve Starosta (1996) ise hazırladıkları kültürlerarası iletişim modelinde daha farklı bir yönden meseleyi ele almış, kültürlerarası iletişim yetisinin içerisinde 3 temel öğenin olduğunu söylemiştir. Bunlar;

- **Kültürlerarası duyarlılık:** Kişi, olumlu bir benlik kavramına sahiptir, açık fikirlidir, yargılayıcı değildir, sosyal etkileşimlerde rahattır (**Duyusal alan**).
- **Kültürlerarası farkındalık:** Kendi kültürü ve diğer kültürle ilgili farkındalığı vardır ve bu, kültürlerarası etkileşimlerde ortaya çıkabilen anlam karmaşalarını ve belirsizlikleri azaltmaya yardımcı olur (**Bilişsel alan**).
- **Kültürlerarası beceri:** Kişinin kendini uygun şekilde ifade etme etkileşimi yönetme, davranışsal esneklik becerisi yanında hem sözlü hem sözsüz alanlarda sosyal becerileri gelişmiştir (**Davranışsal alan**) (Aktaran Sercu, 2004: 76).

Sercu (2002: 63)’e göre yabancı dil eğitiminde kültürlerarası iletişim yetisi kavramı, postmodern kimlik kavramıyla yakından ilgilidir. Ona göre kültürlerarası iletişim yetisine sahip olan kişi, sınırları geçebilen ve iki ya da daha fazla kimlik arasında gidip gelebilen kişidir. Turistler gibi farklı kültürler içinde sürüklenen kozmopolit biri değil, daha çok

kültürlerarası karşılaşmaları kültürlerarası ilişkilere dönüştürmeye önem veren biridir. Farklı kültürlere dışarıdan bakmakla ya da farklı oluşlarına şaşırıp bu farklılıkları egzotik bulmakla yetinmez; bunun yerine o kültüre içeriden bakma becerisi kazanmaya, o kültürü anlamaya ve aynı zamanda diğer kültürden gelen kişinin de onun kültürünü anlayabilmesine katkıda bulunmaya kararlıdır (Sercu, 2002: 63).

Yabancı dil öğrencilerinin kendi kültüründeki ve diğer kültürlerdeki (kültürel) olayları ve eylemleri anlayabilmesi, bunları önceki bilgileri, deneyimleri ve bakış açısı ışığında değerlendirebilmesi için gerekli olan becerileri ‘Eleştirel kültürlerarası beceri’ terimiyle adlandıran Pegrum’a göre ise (2008:137), öğrencilerin sayısız kültürel öğenin iç içe geçtiği bugünün dünyasında ilerleyebilmesi ve yanlış kültürel algılamalardan kendini koruyabilmesi için bu beceriye sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca öğrencinin kendi kültürüne ait uygulamaları daha geniş bir bakış açısıyla yorumlaması da ona kişisel düzeyde bir farkındalık ve olgunluk katar. Bunların tümü öğrencilere dünya vatandaşı olma yolunda bir artı oluşturmaktadır.

2.2.1. Kültürel Farkındalık

Dili tanımlayan kültürün ta kendisidir. Dili şekillendiren kültürü anlamadığımız takdirde dilde de yetkin olamayız. Kısacası ikinci bir dili öğrenebilmemiz için o dilin ait olduğu kültür hakkında bir farkındalığa sahip olmamız, kendi dilimize ve kültürümüzle o kültür arasında bir ilişki kurmamız zorunludur. Kültürel farkındalık yanında kültürlerarası farkındalığa da sahip olunması gereklidir (Rose, 2003:2).

Dlaska (2000:249), Tomalin ve Stampleski (1993:5)’e gönderme yaparak kültürel farkındalığı “kültürel bir davranışın dilin kullanımı ve iletişim üzerindeki etkisine duyarlılık” olarak tanımlar. Ona göre bu duyarlılık da insanın kendi davranışının ve diğerlerinin davranışlarının farkında olmasına yardımcı olur.

Kültürlerarası farkındalık ise tek bir beceri değil, beceriler ve davranışlar bütünüdür. Rose (2003:1) kültürlerarası farkındalık becerileri arasında şunları göstermiştir:

- Gözlem yapmak, tespit etmek, tanımak
- Karşılaştırmak, farklılıkları bulmak

- Yorumlamak
- Belirsizliklerin üstesinden gelmek ya da onları hoş görmek
- İletileri etkili bir şekilde yorumlamak
- Yanlış anlama ihtimallerini azaltmak
- Kendi bakış açısını savunup aynı zamanda diğer fikirlerin haklılığını kabul etmek
- Farklılıkları kabul etmek

2.3. Kültür Öğretimi

Kültür öğretiminin tanımı ve öneminden bahsetmeden önce daha kapsamlı bir başka başlığa daha değinmek yerinde olacaktır. Avrupa Birliği'nde çok dilli ve çok kültürlü bir yapının hedeflenmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde giderek artan kültür ve dil çeşitliliği, çok kültürlü eğitim kavramının giderek daha önemli hale gelmesine neden olan başlıca gelişmelerdendir. Çok kültürlü eğitim anlayışı, eğitimin her alanına yöneliktir ve yabancı dil öğretiminde de özellikle uygulanabilecek ilkeleri bulunmaktadır.

2.3.1. Çok Kültürlü Eğitim Anlayışı

Günümüzün yabancı dil sınıflarında farklı dil, ırk, kültür ya da ülkelerden gelen öğrencilerin olma olasılığı çok yüksektir. Örneğin Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Amerikalı, Japon, Yunan ya da Arap öğrenciler aynı sınıfta öğrenim görürler ve bu, tüm ders uygulamalarında göz önünde tutulması gereken bir durumdur çünkü kültürel açıdan heterojen sınıflarda aynı olay ya da bilgi farklı kültürel geçmişleri olan sınıf üyelerince farklı anlaşılabilecektir. Bu da sınıf etkinliklerini ve ders verimini doğrudan etkileyecektir. Kültürler bir araya geldiğinde aralarında bir diyalog başlar. Sınıf üyelerinin her biri kendi kişisel ve kültürel birikimini sınıfa getirir. Bu bir yandan zenginlik yaratırken, bir yandan da bir karmaşa yaratabilir. Bir başka deyişle, yabancı bir kültürel ortamda olmak, kültürlerarası iletişim için hazır olmak anlamına gelmez. Bu noktada sınıf etkinlikleri, çok kültürlü eğitim amaçları ve ilkeleri akılda tutularak düzenlenmeli ve şekillendirilmelidir.

Huang (2002: 17-18), Bennett'in çok kültürlü eğitim konusundaki görüşlerinden yararlanarak çok kültürlü derslerin amaçlarını şöyle sıralamıştır:

- Birden fazla tarihi bakış açısı geliştirmek
- Kültürel farkındalığı güçlendirmek
- Kültürlerarası iletişim becerisini güçlendirmek
- Irkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve her türlü önyargı ve ayrımcılıkla mücadele etmek
- Dünyanın durumu ve dinamikleri hakkındaki farkındalığı arttırmak
- Sosyal eylem becerileri yaratmak

Cırık (2008: 32-33), Banks ve diğerlerinin çok kültürlü eğitim üzerine fikirlerinden yola çıkarak, çok kültürlü eğitimde öğrenme ve öğretmenin temel ilkelerinden bazılarını şu şekilde sıralamıştır:

- Irkçılık, ön yargı, cinsiyet ayrımı ve diğer ayrımcılıkların son bulması
- Öğrenme ortamında farklı kültürlere yer verilmesi
- Farklı kültürlerin miraslarının, deneyimlerinin, bakış açılarının birleştirilmesi, kültürel olarak farklı öğrenciler için okulda öğrenilenler ile gerçek yaşam deneyimleri arasında bağlantılar kurulması
- Farklılıkların eğitimin içeriğini zenginleştirdiğinin farkında olunması
- Öğretmenlerin, etnik grupların özelliklerinin, öğrencilerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamalarına yardım eden programların düzenlenmesi
- Öğrencilerin, ırk ve etnik ilişkiler üzerindeki ön yargıları öğrenmelerinin sağlanması
Öğretmenlerin karmaşık bilişsel ve sosyal becerileri değerlendirmek için çok yönlü, kültürel duyarlılığa sahip olan öğretim ve değerlendirme tekniklerini kullanmalarının sağlanması (Cırık, 2008: 32-33).

Görüldüğü gibi çok kültürlü eğitimin temel amacı küresel çağda dünya vatandaşları arasında bir barış ortamı inşa etmek üzerine kuruludur ve ilkeleri, yabancı dil öğretiminde kültür öğretimi ve kültürlerarası iletişim konularıyla içerik açısından benzeyen ilkelere sahiptir. Bu ilkelerin kültürel açıdan heterojen olan yabancı dil sınıflarında, örneğin Türkçe öğrenen ve farklı kültürlerden gelen öğrencilerin olduğu sınıflarda da göz önünde bulundurulması gereklidir.

2.3.1.1. Çok kültürlü ve Tek Kültürlü Sınıflar

Yabancı dil sınıfını oluşturan öğrencilerin kültürel geçmişi ne olursa olsun, kültür öğretimi bütün yabancı dil sınıfları için bir zorunluluktur. Fakat farklı ülke ve kültürlerden gelen öğrencilerden oluşan yabancı dil sınıflarının ve aynı anadile ve ülke kültürüne sahip öğrencilerden oluşan yabancı dil sınıflarının iç dinamikleri ve dolayısıyla öğrenme ortamları birbirinden farklı olacağından, bu iki farklı eğitim ortamının özelliklerinden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Çok dilli sınıflar, farklı diller konuşan, farklı ülke ve kültürlerden gelen ve dolayısıyla birbirleriyle iletişim kurmak için kullanabilecekleri (öğrendikleri hedef dil hariç) ortak bir dilleri olmayan öğrencilerden oluşur. Örneğin Türkiye'ye eğitim, iş ya da başka amaçlarla gelmiş ve Türkçe öğrenimi boyunca Türkiye'de ikamet edecek olan öğrenciler, kısacası Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yabancı öğrenciler bu gruba örnek olarak verilebilir. Bu öğrencilerin çok dilli sınıflarda öğrenim görmesinin birtakım olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Örneğin, öğrendikleri dili hem sınıf içinde ortak bir dil olarak, hem de sınıf dışında hayatlarını sürdürebilmek için konuşmak durumunda olmaları, dil öğrenme süreci açısından hızlandırıcı bir etkidir. Hem sınıf içinde hem de sınıf dışında konuşma pratiği olanağına sahiptirler ve Türkçeye dair öğrendiklerini doğrudan uygulama fırsatları vardır. Dahası, günlük hayatlarında her türlü etkinliklerinde Türkçeye ihtiyaç duymaları, dersteki motivasyonlarını da yükselten bir etkidir.

Çok dilli sınıfların birtakım olumsuzlukları da vardır. Örneğin, farklı anadillere sahip öğrenciler arasında, anadili hedef dile benzer özellikler gösteren öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha avantajlıdır ve bu durum, öğrenciler arasında zaman içinde bir düzey farkına yol açabilir. Örneğin, anadilinin alfabesi Türk alfabesinden farklı olan öğrenciler, örneğin Arap alfabesini bilen öğrenciler, yabancı bir dil öğrenmeden önce yabancı bir alfabeyi öğrenmek durumundadırlar. Bu tür farklılıklar, öğrencilerin geride kalmasına, yalnızlaşıp motivasyonlarını kaybetmelerine sebep olabilir. Sınıfta oluşan bu düzey farklılığı yüzünden, öğretmen bu öğrencilere birebir ilgilenmek durumunda kalır ve bu, ders akışını olumsuz yönde etkiler.

Tek dilli sınıflar ise aynı dili konuşan, aynı/benzer kültüre sahip öğrencilerden oluşan ve çoğunlukla hedef dilin konuşulmadığı ülkede, örneğin yaşadıkları ülkede, hedef dili yabancı dil ya da ikinci dil olarak öğrenen öğrencilerden oluşur. Örneğin Almanya'da yaşayan fakat Türkçe ile bağlantıları kopmuş Türk öğrenciler ya da hiç Türkçe bilmeyen ve seçmeli ders olarak Türkçe dersi almış Alman öğrenciler bu gruba girebilir. Bu sınıflardaki öğrencilerin hepsi aynı dili konuştuğu için, çok dilli sınıflarda yaşanan sınıf içi iletişim sorununun bu sınıflarda yaşanma olasılığı daha azdır. Bu durum, özellikle grup çalışması ya da ikili çalışmalardaki organizasyon sorunlarını en aza indirir. Ayrıca, aynı/benzer kültürlerden geldikleri için yaşadıkları sorunlar da benzer olacaktır. Bu da öğretmenin, çok dilli sınıflarda yaşadığı türden sorunlar yaşamamasını engeller.

Tek dilli sınıflarda yaşanan en önemli sorunun öğrenci motivasyonu olduğunu söyleyebiliriz. Öğrenciler, kendi ülkelerinde söz konusu dili öğrendikleri için hedef dili öğrenme zorunluluğu hissetmeyeceklerdir. Sadece sınıf içinde duydukları bu dili, gerçek hayatlarında pratik etme imkânı bulamayabilirler. Elbette bu durumun istisnaları olabilir. Örneğin Almanya'daki Türk nüfusu oldukça fazladır ve bu, Almanya'da ikinci ya da yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin dil pratiği için büyük bir fırsattır.

Kısacası çok kültürlü ve tek kültürlü yabancı dil sınıflarının öğrenme ortamlarında ve öğrenci özelliklerinde farklılıklar bulunur. Fakat her iki ortamda da kültürlerarası iletişim ve öğrenme konuları büyük önem taşımaktadır çünkü nihai hedef, bu çağın öğrencisinin öğrendiği dilin konuşucularıyla sağlıklı iletişim kurabilmesi, farklı kültürlerle karşı empati ve anlayış geliştirmesi, bunu yaparken de kendi kültürüne başka bir gözle bakabilmesi ve kültürünü başkalarına anlatabilmesidir. Burada önemli olan, sınıfın kültürel özelliklerini ve ihtiyaçlarını bilmek ve bu değişkenleri göz önünde bulundurarak yabancı dil dersine kültürlerarası içerik eklemektir.

2.3.2. Kültür Öğretimi ve Amaçları

“Dışlayıcı olmaya çalışan hiçbir kültür ayakta kalamaz.”

Mahatma Gandhi⁴

Dil öğretiminde kültür öğretimi konusu bundan yirmi yıl öncesine kadar ihmal edilen ya da 4F'ye indirgenen (Food, Fashion, Festivals, Folklore -yiyecek, moda, kutlamalar ve halkbilim) bir konuydu (Diaz-Greenberg ve Nevin, 2003). Yabancı bir dilin öğrenilmesi sonucunda kültürün de otomatik olarak öğrenileceği varsayımından hareketle dilbilgisine öncelik verilerek dil öğreniminin kültürel boyutu ihmal edilmişti. Fakat dilbilgisini iyi öğretebilmek için dahi o dilin içinde doğduğu kültürü de öğretim sürecine dâhil etmek gerekliydi. İletişimin sadece dilbilgisel bilgiyi değil aynı zamanda sosyolinguistik (toplumdilbilimsel) bilgiyi de gerektirdiği, kültürün de bu noktada dil öğreniminin önemli bir

⁴ Çevrimiçi: <http://thinkexist.com/quotes/with/keyword/culture/4.html>, Erişim: 27.09.2009 .

parçası olduğu fikri zaman içinde yaygınlaştı çünkü sosyolinguistik yetinin temelinde kültürel bilgi yatmaktaydı ve başarılı dil öğrenimi demek, o dilin ait olduğu kültürü bilmek demektir. Sonuç olarak kültürlerarası etkileşimlerin sıklaşması ve ortaya çıkan sorunlar, yabancı dil eğitiminde de kültür öğretimi ve kültürlerarası iletişim kavramlarına dönüşü beraberinde getirdi.

Yabancı dil öğretimi alanında çalışan birçok teorisyen ve araştırmacı, kültür öğretimi sonucundaki kazanımlardan bahsetmiştir. Örneğin Strasheim (1981:6), hedef dilin öğretilmesi ve öğrenilmesi sırasında en az iki ana amaca ulaşılması gerektiğini söyler. Bunlar:

- **Farklı bakış açıları hakkında farkındalık:** Öğrenci, evrensel olarak paylaşmadığı bir dünya görüşü olduğunu, bu görüşün şu ana kadar bilmediği etkilerle şekillenmiş olduğunu ve diğerlerinin kendisinininkinden çok başka dünya görüşleri olduğunu fark eder.
- **Kültürlerarası farkındalık:** Öğrenci dünyanın birçok köşesinde ne kadar çok fikir çeşitliliği ve uygulamaları olduğunu farkına vardığı gibi kendi toplumunun fikir ve alışkanlıklarının başkalarınca nasıl görüldüğü konusunda bir fikir edinir (Strasheim 1981:6'dan aktaran Tseng, 2002: 12-13)

Kısacası kültür öğretimi, öğrencinin bireysel algılarını değiştirir ve bireyin dünyaya bakış açısını geliştirmek için gereklidir.

Schulz (2007: 17) ise kültür öğretimi ve kültürlerarası iletişim yetisini geliştirmek için beş temel amaç önerir:

- Öğrenciler, coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyal, dini ve politik etkenlerin her türlü kültürel bakış açısı, ürün ve uygulamalar (dil kullanımı ve iletişim biçimleri dahil) üzerinde etkisi olduğunu farkında olurlar.
- Öğrenciler, durum değişkenlerinin (örneğin bağlam ve rol beklentileri, güç değişkenleri, yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, din, ırk ve oturma yeri gibi sosyal değişkenler) iletişim ve etkileşimi (sözlü, sözsüz ve vücut diliyle) ve davranışları önemli ölçüde şekillendirdiğinin farkında olurlar.
- Öğrenciler kendi kültürleri ve hedef kültür hakkındaki genellemeleri ya da kalıp düşünceleri tanırlar ve var olan kanıtlara dayanarak bunları değerlendirirler.
- Öğrenciler her dilde ve kültürde, o kültür tarafından koşullanmış imajlar ve bazı sözcüklerin, ifadelerin, atasözlerinin, deyimisel ifadelerin ya da jestlerin o kültüre özgü yan anlamları olduğunu bilirler.
- Öğrenciler farklı kültürlerden gelen kişiler arasında oluşabilecek bazı sözlü ve sözsüz yanlış anlamaların sebeplerinin farkındadırlar (Schulz, 2007: 17).

İçinde yaşadığımız çok kültürlü bu ortamda yabancı bir dil bilmek, kendi kültürümüzden çok daha farklı bir kültür dünyasına girmek demektir. Kültür eğitiminin amacı da bu yüzden ‘yabancı kültüre aşina olmak’tan ‘kültürel farkındalık’ kavramına, ‘kültürel farkındalık’tan ‘kültürlerarası iletişim yetisi’ne dönüşmüştür. Kültürel farkındalık kavramı kültürel anlayış, tutum ve kimlik gelişimiyle ilgiliyken, kültürlerarası yeti bunlara ek olarak performansı ve davranışsal yönü vurgular (Sercu, 2004: 76). Bir başka deyişle, kültür öğretiminin temel amacı öğrencinin yabancı kültüre ait bilgilerini eyleme geçirebilmesidir.

Kültür öğretimi amaçlı klasik müfredatta birçok kültürel alanın sıralandığı bir bilgi bütünü vardır. Öğrencilere söz konusu kültürü temsil eden bilgiler vermek amacıyla politika, sanat, turistik yerler, eğitim, yiyecek-içecek, ulaşım, medya, vb konularda bilgiler sunulur. Bir müfredattaki bilgilerin gerçek anlam kazanması için o bilgilerin öğrencilerin kullanabileceği ve anlayabileceği bilgiler olması şarttır (Sercu, 2002: 67). Bir başka deyişle, öğrenci kültürel bilgiyi nasıl kullanacağını bilmedikçe, kültür öğretimi gerçek iletişim amacına ulaşamaz. Kültürel içeriğe karar verirken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, öğretilen içeriğin öğrencilerin sahip olabileceği önyargı ya da kalıpları (stereotype) desteklememesidir. Seçilen kültürel bilgiler, öğrencilerin yaşayacakları kültürlerarası karşılaşmalar sırasında oluşabilecek kültürel yanlış anlamalar konusunda onlara bir farkındalık kazandırmalı, bu bilgilerin edinilmemesi durumunda oluşacak olumsuz duygu ve tutumlardan öğrencileri haberdar etmelidir. Ayrıca, sunulan kültürel bilgiler, öğrencilerin kendi kültürlerine bakmalarını, kendi kültürlerinde neyin normal, neyin anormal olduğunu düşünmelerini sağlamalıdır.

Kısacası diğer kültürler hakkında bir şeyler öğrenmek, bir keşif sürecidir ve bu süreç, öğrencilerin kültürün farklı yönlerini keşfetmeleri, keşfettikleri üzerine düşünmeleri ve sonunda hedef kültür ve kendi kültürleri üzerine düşündükleriyle kendi anlam dünyalarını yaratmaları amacıyla onlara fırsatlar yaratılmasını gerekli kılmaktadır (Sercu, 2005:484). Öğrencilerin kültürlerarası etkileşim anında işlerine yarayacak bütün kültürel bilgiyi onlara yüklemek imkânsız olduğuna göre, öğrenilen yabancı dilin kültürüyle ilgili tüm bilgiyi aktarmaktansa öğrencilerin kültür öğrenme becerilerini iyileştirmek çok daha önemlidir.

2.3.3.Kültürlerarası Öğrenme

“Hiçbir sorun, onu yaratan bilinçle çözülemez. Dünyayı yepyeni biçimlerde görmeyi öğrenmeliyiz.”

Albert Einstein⁵

Kültürlerarası öğrenme, sadece yabancı dil öğretiminde değil, eğitimin her alanında kullanılabilecek bir yaklaşımdır. Rose (2003:1) kültürlerarası öğrenmeyi “kendi kültürünü ve dünya kültürlerini daha çok tanıma ve onları daha iyi anlama süreci” olarak tanımlar. Kültürlerarası öğrenmenin amacı uluslararası ve kültürlerarası hoşgörüyü ve anlayışı arttırmaktır. Bu amaç, birçok şekilde gerçekleştirilebilir.

Gillert (2000: 17) ise kültürlerarası öğrenmeyi “farklı kültürlerin etkileşimi ile bağlantılı bilgi, tutum ve davranışların edinilmesine yönelik bireysel bir süreç” olarak görür. Kültürlerarası öğrenme, gitgide çok dilli ve çok kültürlü hale gelen öğrencilerin kendi kişisel, kültürel ve sosyal varlığını zenginleştiren bir süreçtir (Lazaraton, 2003: 241).

Schachinger (2000: 12)’ye göre ise kültürlerarası öğrenme;

“günümüz dünyasının karmaşıklığını, diğerlerini ve kendimiz daha iyi anlayarak değerlendirme çabamızın bir aracı olabilir. Dahası, yeni bir topluma açılan kapıların anahtarlarından olabilir. Bugünün gerçekliklerinin yarattığı sorunları daha iyi ele almamızı sağlayabilir”(Schachinger, 2000: 12).

Tapan (1995:149-167) kültürlerarası öğrenmenin öğrenciye kazandırdıklarından şöyle bahseder:

“Yabancı bir dil öğrenmek yabancı bir dünyayı, yabancı bir kültürü de anlamak, tanımak demektir. Yabancı olanı anlamaya, çözümlemeye çalışmak ise öğrenciye bilgi ve düşünce zenginliği kazandırarak onun dünyaya bakış ufkunu genişletir... Öğrenci yabancı gerçeğe karşılaştığında onu ilk önce kendi önbilgisi ve deneyimleri ile kavramaya çalışır, yabancı olanla kendisinin arasında karşılaştırmalar yapar, ilişkiler kurar, her iki kültürün benzer ve farklı yanlarını görür. Bu uğraş ise onun yalnız yabancı olan ile ilgili bilgilenmesine değil, aynı zamanda kendi kültürüne de yeni bir açıdan, daha nesnel bakmasına yol açar” (Tapan, 1995:149-167).

⁵ Çevrimiçi: http://thinkexist.com/quotes/albert_einstein/, Erişim: 27.09.2009.

Kültürlerarası öğrenmede temel amaç yabancı kültürden gelen insanlarla doğru şekilde etkileşim kurmaktır. Bunu yapmak için yabancı kültürden gelenleri hem kişisel hem de toplumsal yönden tanımak gerekir. Knutson’a göre kültürlerarası öğretimde amaç;

“sınıf çalışmalarında öğrencilere kendilerini birer kültürel özne olarak görme bilinci kazandırmak, tüm çatışmaları ve sayısız yönüyle ‘kültürel kimlik’ lerinin doğasını anlamalarını sağlamak, çevrelerinde gerçekleşen tüm kültürel uygulamaları görmelerini sağlamak ve farklılıklara aceleci tepkiler göstermelerini ve bölgesel ya da ulusal kültürler hakkında aşırı genellemelerde bulunmalarını engellemektir” (Knutson, 2006:599).

Kültürlerarası öğretim sürecinde bireyin ikinci/yabancı kültürde ayakta kalabilme becerisi geliştirilirken bireyin kendisinin aslında bir kültür ürünü olduğunu anlaması da sadece yabancı dil öğretiminde değil, yaşam boyu kişinin sahip olması gereken insani değerlerdendir. Bireyler bir kültür hakkındaki bilgilerini zamanla unutabilirler fakat dil-kültür arasındaki ilişkileri, kültürel davranış çeşitlerini unutmazlar.

Polat (1990: 69), yabancı dil öğrenmenin yabancı bir kültürle etkileşime girmek olduğunu ve kültürlerarası karşılaştırmalar sonucunda da kişinin hem kendi kültürüyle hem de yabancı kültürle “hesaplaştığını” söylemektedir. “Kişinin kendi deneyimini yabancı deneyimle karşılaştırması kültürel başkalığın keşfedilmesini sağlar. Bu da kültürlerarası bildirilişimin gerçekleştirilmesinde çok önemli bir aşamadır” (Polat 1990: 70). Kısacası, kültürlerarası öğrenme sürecinde öğrenci kendi kültürü ve yabancı kültür arasında bir köprü kurmayı, iki kültür arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirmeyi, sadece yabancı kültüre değil kendi kültürüne karşı da farklı bir açıdan bakmayı öğrenir.

Bu noktada Tapan (1995: 36) kültürlerarası öğrenmeyi kolaylaştırmak için ‘yaşam-deneyim alanları’ ndan yola çıkmamız gerektiğini belirtir. Yaşam deneyim alanları her kültürde, her toplumda var olan, her insanın yaşamı boyunca karşılaştığı temel yaşam durumlarıdır. Ona göre;

“Her kültürde o kültürün kendine özgü yapılaşmasına göre değişik görünümeler içeren temel-yaşam-deneyim alanları içinden derlenen konularla yapılacak ders düzenlemeleri... öğrencinin yeni olanla kendisine yakın olan arasında ilişkiler kurmasına, iki kültürün benzer ve farklı yanları ile ilgili düşünceler üretmesine olanak sağlar” (Tapan, 1995: 36).

Tapan'ın temel yaşam-deneyim alanları olarak bahsettiği konular, Avrupa Birliği Ortak Çerçeve Programı'nda (CEF, 2000, 102-103) yabancı dil derslerinde verilmesi gereken sosyokültürel bilgiler olarak belirlenmiştir. Bunlar;

❖ **Günlük Yaşam**

- yiyecek, içecek, yemek zamanları, masa adabı.
- Resmi tatiller, çalışma saatleri
- boş zaman etkinlikleri (hobiler, yapılan sporlar, okuma alışkanlıkları, medya, vb.)

❖ **Yaşam Koşulları**

- Yaşam standartları (bölgesel, sınıfsal ve etnik değişkenler)
- Ev şartları
- Refah durumları

❖ **Kişiler arası ilişkiler** (güç ve kardeşlik ilişkileri de dâhil)

- Toplumun sınıfsal yapısı ve sınıflar arası ilişkiler
- Kadın-erkek ilişkileri
- Aile yapıları ve ilişkileri
- Nesiller arasındaki ilişkiler
- İş ortamındaki ilişkiler
- Halk ve polis ya da memurlar arasındaki ilişkiler
- ırk ve topluluklar arasındaki ilişkiler
- politik ve dinsel gruplar arasındaki ilişkiler

❖ **Değerler, inançlar ve davranışlar**

- sosyal sınıf
- çalışma toplulukları (akademik, yönetim, kamu hizmeti, özel beceri, fiziksel iş gücü)
- refah (gelir, miras)
- bölgesel kültürler
- güvenlik
- kurumlar
- gelenek ve sosyal değişim
- tarih, özellikle sembol olmuş tarihi kişilikler ve olaylar
- azınlıklar (etnik, dini)
- ulusal kimlik
- yabancı ülkeler, devletler, halklar
- politika
- sanat (müzik, görsel sanatlar, edebiyat, tiyatro, popüler müzik ve şarkılar)
- din
- mizah

❖ **Vücut dili**

❖ **Sosyal gelenekler** (misafirperverlikle ilgili)

- dakiklik
- hediyeler
- giyim
- içecekler, yemekler
- davranışsal ve geleneksel davranış ve tabular
- kalış uzunluğu
- ayrılış

❖ **Ritüeller**

- dini durumlar ve törenler
- doğum, evlilik, ölüm
- toplu olay ve törenlerde topluluk ve izleyici davranışları
- kutlamalar, festivaller, danslar, vb.

Tapan (1990: 59), yabancı dil öğrencisine hedef kültürle ilgili bilgi aktarmanın ya da hedef kültüre ait yaşam durumları sunmanın yeterli olmayacağını, öğrencinin yaşam deneyimlerinin de rol aldığı bir kültür etkileşiminin gerekli olduğunu belirtmiştir.

2.3.4. Kültürleşme (Acculturation) ve Kültür Şoku

Birey tüm hayatı boyunca içinde bulunduğu kültürle öylesine iç içedir ki kültürün kendisini ne derece şekillendirdiğinin çoğu zaman farkında olmaz. Bireyin tüm kültürel birikimi ondaki ‘normal’ kavramını şekillendirir. Diğer insanların davranışlarını belirli varsayımları, inançları, fikirleri doğrultusunda yorumlar ve bu şartlanma, yabancı bir kültüre ait tüm algılarını ve beklentilerini etkiler, şekillendirir. Yabancı dil öğrenimi sırasında ise kişi bir kültürleşme sürecinden geçer ve hedef kültüre ait yepyeni kültürel referans noktaları ve yeni bir dünya görüşü edinir (Aguilar, 2007: 62). Kültürlerarası öğrenme, kültürlerarası iletişim yetisi ya da kültür öğretimi kavramları bir anlamda kültürleşme sürecini oluşturan basamaklardır.

Güvenç (1997: 87), kültürleşme sürecinde iki ya da daha çok kültürün karşılıklı etkileşim sonucu değişime uğradığını, yeni sentezler, dinamikler yarattığını belirtir ve kültürleşmeyi “toplumun kendi içinde gerçekleşen kültürlenme⁶ sürecinin dış dünyaya, yabancı dil ve kültürlerle açılması” olarak açıklar. Yeryüzündeki bütün çağdaş kültürlerin, aslında kültürleşme sürecinin ürünü olduğunu belirten Güvenç, iletişim teknolojisinin getirdiği bilişim devrimi ve böylelikle oluşan bilgi toplumunun sonucunda küreselleşmenin de bir tür kültürleşme devrimi olduğunu söyler (1997: 87).

Brown (1986: 33) ise kültürleşmeyi yeni bir kültüre uyum sağlama süreci olarak tanımlar. Yabancı dil öğrenme söz konusu olduğunda kültürleşme süreci daha da önemli bir hal alır çünkü kendi kültürümüz derin bir şekilde varlığımızın içine işlemiştir ve anadilimiz de o kültürü ifade etme yolumuzdur. Bu yüzden kendi kültürümüzden diğer bir kültüre geçiş sırasında dünya görüşümüz, kimliğimiz, düşünme, eyleme geçme, hissetme ve iletişim kurma

⁶ **Kültürlenme:** Değişik aile, eğitim, okul, meslek, bölge (alt kültür) çevrelerinden kalkıp belli yer ve zamanlarda bir araya gelen, birbirini etkileyen akran grupları arasındaki kültür etkileşimidir. Yepyeni kültür nüvelerinde yeni filizleri yaratır ve besler. Örneğin, Kuva-i Milliye, 1946 Ruhı, 68 Kuşağı adı verilen akımlar başlıca kültürlenme dönemlerinin adıydı (Güvenç, 1997: 86).

biçimlerimiz bozulmuş olur. Yabancı dil öğrenimi, yabancı bir kültürle karşılaşılacak birçok ortam yarattığı için kültürleşmenin en çok yaşandığı alanlardan biridir.

Yabancı dil öğrenimi sırasında kişinin geçtiği kültürleşme sürecinde kişi birtakım olumsuz duygusal tepkiler gösterebilir. Kültür şoku, yabancı bir kültür içinde/yabancı bir ülkede yabancı dil öğrenen kişiler için sık rastlanan bir deneyimdir. Aynı zamanda kültürleşme sürecinin aşamalarından biri olan kültür şoku, öğrencilerin zaman içinde aşabilecekleri bir zorluktur ve kültürlerarası öğrenme deneyimidir. Türkiye’de yabancı dil öğrenen yabancı öğrencilerin de yaşayabileceği bir sorun olduğundan, kültür şokundan burada kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Hafif düzeyde hırçınlıktan derin psikolojik panik ve kriz durumuna kadar gidebilen kültür şoku, yabancılık hissi, öfke, düşmanlık, kararsızlık, hayal kırıklığı, mutsuzluk, üzüntü, yalnızlık, ev özlemi ve hatta fiziksel hastalık gibi belirtilerle kendini gösterebilir (Brown, 1986: 35). Kültür şoku yaşayan kişi yeni karşılaştığı kültüre karşı bir burukluk ya da küskünlük yaşar ve kendisini anlamayanlara kızmakla kendine acımak arasında gidip gelir.

Kültür şoku, kültürleşmenin dört aşamasından biri olarak da görülebilir. Brown (1986: 36), kültürleşmenin aşamalarını şöyle açıklar:

- **1. Aşama:** Kişi, ilk aşamada yeni bir çevrede olma hissiyle heyecan ve mutluluk duymaktadır.
- **2. Aşama:** Kişi, kendi kimliği ve güvenliğini tehlikeye sokan ve gitgide artan kültürel farklılıkları hissetmekte, destek almak için aynı kültürden gelen arkadaşlarına yaklaşmakta, yabancı kültür hakkındaki şikâyetlerini onlarla paylaşmaktadır (Kültür şoku).
- **3. Aşama:** Kademeli bir iyileşme dönemidir. Bu döneme ‘kültür stresi’ de denir. Kültürleşme sorunlarının bir kısmı çözülmüş, bir kısmı devam etmektedir. Fakat kişi kendisini çevreleyen kültürel farklılıkları kabul etmeye, diğer kültürden gelen insanları anlamaya çalıştıkça, yavaş ama emin adımlarla ilerler.
- **4. Aşama:** Bu dönemde kişi o kültüre ya benzeşme (asimilasyon) ya da uyum göstererek neredeyse tam olarak iyileşir. Yeni kültürü kabul etmiştir ve o kültürde oluşmuş yeni kişiliğine güven duymaktadır (Brown, 1986: 36).

Brown (1986: 36), kültür şokunun aynı zamanda yüksek derecede gerçekleşen öz farkındalığa ve kişisel gelişime sebep olan kültürlerarası bir öğrenme deneyimi olduğunu, çünkü kültür şokunun bireye kendi kimliği hakkında yeni bir bakış açısı kazandırdığını, bireyin kültürlerarası iletişim tecrübeleri sonucunda, kendi gelişiminin, eğitiminin ve değişiminin farkına vardığını belirtir. Bireyin karşılaştığı farklı kültür, ona kendi kültüründen ne derece etkilendiğini ve diğer kültüre ait değerleri, davranışları ve bakış açılarını anlamayı öğretir (Brown, 1986: 36). Yabancı dil öğretmenleri öğrencilerin bu süreci atlatalmaları için onlara destek olmalı, bunu verimli bir öğrenme sürecine dönüştürmelidirler.

2.3.5. Kültürel Farklılıklar ve Benzerlikler

Kültürlerarası iletişimin temelinde iki kültürün hangi alanlarda benzer, hangi alanlarda farklı olduğunu bilmek yatar. Elbette bütün kültürler hakkında bilgi sahibi olamayız. Kendi kültürümüze bile her yönüyle hâkim olmamız zordur. Fakat yabancı bir kültür hakkında yanlış bildiklerimizi düzeltmek bile bir kazanımdır. Menard-Warwick (2009: 30), yanlış anlama ve farklılıkların pedagojik açıdan faydalı olduğunu, çünkü bunların keşfedilmesi gereken kültür alanlarına işaret ettiğini belirtmektedir.

Bireyin baş etmesi gereken iki kültürün (kendi kültürü ve hedef kültür) bilişsel ve duygusal yakınlığına sosyal mesafe adı verilmektedir (Brown,1986: 39). Mesafe sözcüğü, iki kültür arasındaki farklılıkları anlatmak amacıyla soyut anlamda kullanılmıştır. Örneğin Amerikalılar ve Kanadalılar kültürel olarak benzer iken, Çinliler ve Amerikalılar görece daha farklılardır. Yani aralarındaki sosyal mesafe daha fazladır. Brown (1986:39)'a göre iki kültür arasındaki sosyal mesafe ne kadar fazlaysa, yabancı dil öğrencisi o kadar zorluk yaşayacaktır. Aynı şekilde iki kültür arasındaki sosyal mesafe ne kadar azsa yabancı dil öğrenme ortamı o kadar iyi olacaktır.

Valdes (1986: 50) kültürlerarası iletişimde yabancı kültüre özgü bir davranışın anlayışla karşılanmasının yeterli olduğunu, o davranışı onaylamanın gerekmediğini bir örnekle açıklamıştır. Örnek, ABD'de bir üniversitede İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenen yabancı öğrencilerin farklı kültürel algılarıyla ilgilidir. Bu öğrencilere İngilizceyi ikinci dil olarak öğreten öğretmenlerinin karşılaştığı sorunlardan biri Amerikalıların yaşlılara yönelik tutumlarını öğrencilerine anlatmak durumunda olmalarıdır. Öğrenciler, özellikle geniş

ailelerden gelenler, neden birçok Amerikalının yaşlandıklarında yalnız yaşadığını, neden çocuklarıyla ve torunlarıyla birlikte kalmadıklarını anlayamamaktadırlar. Yaşlı insanların huzur evlerine verildiğini, çünkü Amerikalıların onlardan kurtulmak istediğini düşünmektedirler. Amerikalıları katı ve duygusuz olarak görmektedirler. Bu izlenimi düzeltmek amacıyla Houston Üniversitesi Dil ve Kültür Merkezi'nde bir rol oynama etkinliği yapılmış, yabancı dil sınıfındaki öğrencilerin hedef kültürden gelen kişilerin davranışlarına verdikleri yanlış tepkiler gösterilmiştir. Elinde ağır bir yük taşıyan yaşlı bir kadına önce Malezyalı öğrenci yaklaşmış, yüküne yardım etmiş ve onunla yürümüştür. Sahneyi izleyen ve tümü yabancı kültürlerden gelen öğrenciler bu davranışı onaylamışlar, yaşlı kadına hak ettiği saygının gösterildiğini düşünmüşlerdir. Diğer taraftan, Amerikalı öğrenci de yaşlı kadının yanına gitmiş, fakat birkaç saniye yanında kaldıktan sonra yanından uzaklaşmıştır. Öğrenciler bu durumdan hoşnut olmamışlar, Amerikalı öğrencinin davranışını saygısızlık olarak algılamışlardır. Sıra Amerikalı öğrencinin davranışını açıklamasına gelmiştir. Amerikalı öğrenci, davranışının temelinde Amerikalıların bağımsızlığa ve kendi başına ayakta durabilme becerisine verdiği önemin olduğunu söylemiştir. O anda yaşlı kadının ne hissedebileceğini düşünmüş, yükünün ona çok fazla gelmediğini düşünerek onu yalnız bırakmaya karar vermiştir. Yardım teklif etmesi halinde, kadını kendisini yaşlı ve güçsüz gördüğünü zannetmesinden korktuğunu söylemiştir. Sonuçta, sınıftaki öğrenciler hem Malezyalı hem de Amerikalı öğrencinin davranışının, yaşlı kadına saygı göstermek için olduğunu kabul etmişlerdir. Öğrenciler Malezyalı öğrencinininki kadar yerinde bulmasalar da, Amerikalı öğrencinin davranışını da kabul edilebilir olarak nitelendirmişlerdir. Kısacası kültürlerarası iletişimde onaylama gerçekleşmese bile hoş görmek ve anlamak önemli bir kazanımdır. Farklılıklarla dolu dünyamızda bu tür kültürleşme olanakları, dil öğrencisine peşin hükümlerinden sıyrılma ve daha korkusuz bir şekilde dünyaya açılma olanağı vermektedir (Valdes, 1986: 51).

Farklı kültürlerle mensup insanlar bir araya geldiklerinde benzerliklerin azaldığı, farklılıkların çoğaldığı düşünülürse kültürlerarası alanın çok karmaşık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu zorluğu aşmak, ancak kültürlerarası iletişim yetisinin kazanılmasıyla mümkündür.

2.3.6. Kalıp Düşünceler (Stereotipler)

Bütünle ilgili doğru olan bir özellik, o bütünün parçaları için aynı olmayabilir. Bu yüzden genel olarak doğru olan bir şeyin, parçalarının da aynı özelliğe sahip olması

beklenemez. Bir kültürü tek bir sığara indirgemek doğru değildir. Örneğin bir turizm rehberi, tura katılanlara Brezilyalıları hakkında ‘festivalci insanlar’ şeklinde bir genelleme yapabilir. Yani hedef kültürü monolitik (tek parça) bir varlık gibi görür ve bir kültürün tümünü etiketler. Eğitim alanında ise sınıflar, bireylerden ve kişisel düzeyde birbirleriyle etkileşim kurmak için toplanmış gerçek insan gruplarından oluşur. Gerçekleşen tüm dilsel etkileşim, genellenebilir kültür üzerine değil, bireyler ya da küçük gruplardır. Bu yüzden kültür, sosyal ve kişisel yapılar arasında bir etkileşim olarak görülmelidir. Her kültürde her türden özellik vardır. Ve biz aslında monolitik kültürlerle değil, bu özelliklerin kendisiyle karşılaşırız (Guest, 2002, 156-157).

Kendi kültürümüzden insanlarla etkileşim içindeyken onları kültürlerine göre algılamayız. Yani davranışlarını anlamlandırmak için kültürel açıklamalar aramayız. Onun yerine onlara kişilik özellikleri atfederiz. Örneğin kendi kültürümüz içinde kabalık ya da cömertlik genellikle bir kişilik karakteri olarak yorumlanır. Fakat yabancı bir kültürün içindeyken böylesi özellikler o kültürün temsilcisi olarak sayılmaktadır. Karşılaştığımız yabancıların davranışı tamamen o kültüre özgü bir durummuş gibi algılar ve bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde bir kalıp düşünce üretmiş oluruz. Bize göre kendi davranışımız tamamen kişiseldir fakat yabancı birinin davranışı tamamen kültürel bir sonuçtur. İnsanlara ‘kültür taşıyıcıları’ gibi davranıp insan olduklarını, kendi kültürlerinden bağımsız bir davranışı anlık olarak sergilediklerini unuturuz. Bu önyargılı bir bakış açısıdır ve adil değildir (Guest, 2002: 156-157).

Kalıp düşünceler (stereotipler) dünyayı tahmin edilebilir kılarak bilinmeyenle mücadele etmemize yardımcı olur. Kültürün işlevlerinden biri de budur: tahmin edilebilir bir dünya yaratmak. Barna (1994:341)’e göre stereotip, etrafımızda olup biteni anlamlandırmamız için doğru olsun olmasın, kullandığımız ikinci el, genelleştirilmiş fikirlerdir. Yabancı bir ülkede bu kalıp düşünceleri kullanmak güvenlik duygumuzu artırır, kavrayışımız dışındaki durumlarla ya da insanlarla baş edemememiz sonucunda ortaya çıkan belirsizliğe ya da çaresizliğe tahammül edemediğimiz durumlarda psikolojik olarak gereklidir. Aşağıda Barna (1994:338-339)’in Amerika Birleşik Devletleri’nde bir üniversitede okuyan Amerikalı ve diğer yabancı kültürlerden gelen öğrencilerle yaptığı ve kültürel farklılıkları her iki taraftan da görmemizi sağlayan görüşmelerden birkaç örnek yer almaktadır. Öğrenciler, yaşadıkları kültürel sorunları kendi ağızlarından şöyle anlatmaktalar:

Amerikalı öğrenci: İranlı bir arkadaşım bana küstü çünkü bir başka kişinin de içinde bulunduğu bir tartışmada onun tarafını tutmadım. Eve döndüğümüzde bana haksız olsalar bile arkadaşlarının ya da ailenin tarafını tutmam gerektiğini söyledi. “Eve döndüğünde arkadaşına ya da ailene kızgınlığını gösterebilirsin ama asla bir akrabana ya da arkadaşına bir yabancının yanında karşı çıkmamalısın.”dedi. Bunu garip buldum çünkü haksız olan annem bile olsa, haksız bulduğumu söylerim.

Japon öğrenci: Okula gidip gelirken tanımadığım Amerikalı kızlar sürekli bana gülümsüyorlardı. En sonunda öğrendim ki bana karşı bir ilgi duymuyorlarmış; bunu anlamı sadece yabancıya verilen bir tür selammış. Japonya’da biri, bir yabancıya, özellikle bir kıza gülümserse kız onun ya sapık ya da kaba bir insan olduğunu düşünür.

Arap öğrenci: Kampustaki ilk günümde etrafta dolaşırken birçok insan bana gülümsedi. Çok utandım ve giysilerimde bir tuhaflik olup olmadığını kontrol etmek için hemen tuvalete koştum. Ama üzerimde hiçbir tuhaflik yoktu. Şu anda gülümsemelere alışkınım.

Vietnamlı öğrenci: Bazı yabancıların Amerikalıların yüzeysel olduğunu düşünmelerinin sebebi-ki bazı Amerikalılar bile bunu fark ediyorlar- fazla konuşmaları ve fazla gülümsemeleri. Sakin ve sessiz kültürlerden gelen, sözsüz dilin daha çok kullanıldığı ve sessizliğin, gülümsemenin, bakışın her birinin bir anlamı olan kültürlerden gelen insanlar için evet doğrudur: Amerikalılar çok konuşurlar. Amerikalıların bu yüzeysellikleri başkalarıyla olan ilişkilerinde de görülebilir. Çoğu zaman arkadaşlıkları da bizimkilerle karşılaştırıldığında kısa sürelidir. Amerikalılar çok kolay arkadaşlık kurar ve arkadaşlarını çok kolay terk ederler. Benim ülkemde gerçek bir arkadaş bulmak uzun zaman alır ve o senin tam manasıyla arkadaşın olur.

Amerikalı öğrenci: Bana öyle geliyor ki yabancıların hepsi snop (züppe) değil ama hiç de arkadaş canlısı değiller. Sınıf arkadaşlarımdan bazıları kendi ülkelerinde sokakta insanların yanından geçerken onlara gülümseyemeyeceklerini söylediler. Benim için gülümsememek imkânsız bir şey. Gülümsemek ve arkadaş canlısı olmak çok doğal bir şey bana göre. Neden birçok yabancının sürekli birlikte gezdiğini şimdi daha iyi anlıyorum. Amerikalılar onlar için koca birer kurt. Amerikalılar bu engeli nasıl aşacaklar? Bütün dünyadan arkadaşlarım olsun istiyorum ama onları utandırmadan ya da –koyunlar gibi-korkutmadan onlarla nasıl arkadaşlık kurabilirim? (Barna, 1994:338-339).

Örneklerden de anlaşıldığı gibi kalıp düşünceler, kültürel etkileşimleri engelleyen ve değiştirilmesi çok kolay olmayan düşüncelerdir. Kültürlerarası öğrenmenin amacı da parçalanması zor olan bu kalıpları azaltmak ve iletişimi olumsuz yönde etkilemesini engellemektir.

3. MİZAH VE KARİKATÜR

3.1. MİZAH

“Mizahın gizli kaynağı mutluluk değil, üzüntüdür. Cennette mizah yoktur.”

Mark Twain⁷

İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan mizah, Klasik çağlardan beri felsefe, edebiyat, psikoloji, sosyoloji gibi bilim dallarınca irdelenen bir olgu olmuş ve çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz, mizahın temelinde insanın gülme ihtiyacı yatmaktadır. Hayattaki tüm olumsuzluklara karşı insanı ayakta tutan gülme eylemini tetikleyen mizah, toplumsal karmaşanın ortasında kalan ve bundan kurtulmaya çalışan insanın kurtarıcısı olmuş, onlara karşı dayanma gücü vermiştir.

Özünü (1999: 16-19), mizahın İngilizce karşılığı olan ‘humour’ sözcüğünün Rönesans İngilteresi’nde Elizabeth döneminde ortaya çıktığını aktarır. O dönemde evrendeki dört ana elementin toprak, su, hava ve ateş olduğuna ve bu elementlerin her varlığın ruhsal düşünce biçimlerine ve davranışlarına etki ettiğine inanılıyordu. Bu elementler yiyecekler aracılığıyla insana geçiyor, midede sindirildikten sonra karaciğere aktarılıyordu. Karaciğer de midenin gönderdiklerini ‘humour’ denilen başlıca dört salgıya çeviriyordu. Bu yaşamsal sıvıların baskın özellikleri de insan karakterini şekillendiriyordu. İngilizce’de karakter, huy, mizaç anlamına gelen ‘humour’ sözcüğü aynı zamanda ‘mizah’ anlamına gelmektedir. Humour sözcüğü ruhsal bir neşe durumunu anlatmak için kullanılmış, daha sonra da şaka anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Şenyapılı, 2003: 88). Bu iki anlamlılık, mizah anlayışının tamamen insana ve onun has karakterine özgü bir yetenek olduğunu, insandaki farklı dünya algılamalarını vurgular. Aynı durum, Arapça’daki mizah ve mizaç sözcükleri arasındaki ilişkide de vardır.

Mizah, "olayların gülünç, alışılmadık ve çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme, eğlendirme ya da güldürme sanatına verilen ad " olarak tanımlanmaktadır. Beklenmedik zamanda, beklenmedik biçimde ortaya çıkan, genellikle güçlüyü alaya alan, bir hedefe yönelik, eleştirel bir tepki türüdür. Şaşırtıcı, rahatsız edicidir, aniden vurur; bu yüzden etkilidir. Onun için mizah çizerlerinin çizgileri birbirine hiç benzemez (Oral, 2003).

⁷ Çevrimiçi: http://www.wisdomquotes.com/cat_humor.html , Erişim: 27.09.2009.

Özbek (2004)'e göre mizah, “görölemeyen gerçeklerin üzerinden bir takım iğreti örtöleri çekiverme hınzırlığıdır”. Ona göre mizahın, gülünçlük, aykırılık, çelişki, saçmalık, abartma, simgeleme, alay gibi de birçok aracı vardır.

Yoltaş (2004) ise mizahı, “kişilerdeki veya doğal saydığımız bazı olaylardaki (çoğunlukla üstü örtölmeye çalışılan) birtakım çarpıklık, uyuşmazlık, çelişki ve gülünçlükleri bulup açığa vurma, gözler önüne serme sanatı” olarak tanımlamıştır. Ona göre mizah komiklik, sululuk ve şaklabanlık yapmak değildir. Son derece ciddi bir iştir ve hiç şüphesiz kıvrak bir zekânın ürünüdür.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi, mizahın toplumsal hayatta üstlendiği birçok işlevi vardır. Örneğin mizah, toplum dışı, ahlak dışı bireysel eksiklikleri, bir genellik içinde yarattığı tiplerle ortaya koyup onlarla alay ederek yararcı bir görevi yerine getirir. Her türlü eksiklik, bozukluk mizahla yerilir (Nesin, 1973). Mizahta amaç okuru güldürmek, güldürürken düşünmeye sevk etmektir. Mizahın görevi işaret etmeye kadardır; yerine yeni bir gerçekçilik ortaya koymak, mizahın görevi değildir. Bu yüzden, mizah için ‘Teşhisi koyar ama tedaviye karışmaz’ denilir (Arık, 1998: 45-46). Bu anlamda, mizah hayatla ilgili her türlü gerçeklik konusunda insanda farkındalık yaratan bir sanat türüdür diyebiliriz.

Mizahın hayattan beslenmesi ve aynı zamanda insana insanı anlatması, onun kültür kavramıyla da iç içe olduğunu göstermektedir. İçinde doğduğu kültürden beslenen ve aynı zamanda onu besleyen mizah, kültürel bir göstergedir. Bu tezin konusunun bir mizah ürünü olan karikatürle ilgili olduğu düşünülürse, genel bir başlık olarak mizah-kültür ilişkisinden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

3.1.1.Mizah ve Kültür İlişkisi

Gölme eyleminin ortaya çıkışını ya da daha bir başka deyişle mizah duygusunu, beynin birtakım bölömlerine ya da hormonlara bağlayanlar olduğu gibi insan psikolojisiyle açıklamaya çalışanlar da vardır. Her bilim dalı kendi yöntemiyle bu olguyu çözümlmeye gayret eder. Biz de mizahın kültürel açıdan nasıl göründüğüne ve mizahın neden bir kültürel gösterge olduğuna bakmaya çalışacağız.

Bir ülkenin coğrafyası, iklimi bile mizahın doğuşunu, gelişmesini, değişip ilerlemesini etkileyebilir. Çünkü mizah içinde doğduğu toplumun ekonomik, sosyal koşullarıyla, kültür düzeyiyle, tarihiyle, gelenek-görenekleriyle oluşur, şekillenir ve bütün bunları gülünecek biçimde yansıtır. Dolayısıyla mizah, içinde doğduğu kültürün bir göstergesine dönüşür. Bu yüzden de farklı kültürlerin mizah anlayışlarında farklılıklar bulunur.

Bu farklılıklar yüzünden kimi mizahi eserler, diğer kültürlerce anlaşılamamaktadır. Bir başka deyişle, gülmeyi doğal ortamında, yani o kültür içinde görmedikçe o kültüre ait mizahi eserleri anlayamayabiliriz. Nesin (1976), aynı ulusun aynı bölgesinin kültür düzeylerinde ayırım bulunan insanları arasında bile anlayış ayrımları olabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla mizahın, kültür kavramıyla çok sıkı bir ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Nesin (1976), kültürel farklılıkların, bazen o ulusların genel ulusal karakterlerinin kalın çizgilerle çizildiği mizahi ürünler yaratılmasına neden olabildiğini belirtmiştir. Bir ulusta sık görülen özellikler genellemeler şeklinde mizah ürünlerinde işlenebilirler. Örneğin İskoçyalıların eli sıkılığı, Yahudilerin para canlılığı, İtalyanların avareliği, Almanların aşırı disiplinliliği, Türklerin boş vermişliği, yavaştan alışları bu genellemelere örnektir.

Aziz Nesin (1976), kültürel genellemelerin mizah ürünleri olarak yer almasıyla ilgili aşağıdaki örnekleri vermiştir:

ASKERLİK

Fransız için: Zorunlu

İngiliz için: İyi bir mevki

İtalyan için: Angarya

Alman için: Ödev

Amerikan için: Spor

Türk için: Bir ömürdür.

KONUŞMA SIRASINDA

Fransız: Düşünmez ama konuşur,

İngiliz: Çok dinler, az konuşur,

İtalyan: Hiç dinlemez, hep konuşur,

Alman: Yavaş konuşur, hızlı düşünür,

Amerikan: Hem düşünür, hem konuşur,

Türk: Hepsi birden konuşur.

KANUN KARŞISINDA

Fransız: Baş kaldıramamanın sıkıntısını duyar,

İtalyan: Baş eğmek zorunda kalır,

Alman: Az bulur, ilaveler yapar,

Amerikan: Farkında değildir,

Türk: Baş üstüne, der.

Elbette bunlar birer genellemedir ve genellemeler gülünç sonuçlar ortaya çıkarır.

Karikatür 1. Erdil Yaşaroğlu

3.2. Gülme Eylemi Üzerine

Gülme eylemi, yaşamımız boyunca üzerinde çok düşünmeden gerçekleştirdiğimiz eylemlerdendir. Gerçekten neye, kime, neden ve nasıl güldüğümüz yüzyıllardır düşünürlerin cevap bulmaya çalıştığı sorulardandır. Gülme, insan doğasının en ilginç ifadelerindendir ve evrensel bir insan ihtiyacıdır. Ağlamak gibi insanın en doğal psiko-fizyolojik belirtilerinden biridir. Aniden gerçekleşir ve üzerinde çok fazla kontrolümüz yoktur. İnsanın sosyal davranışlarının nörolojik kökenleriyle ilgili bir eylemdir.

Tan Oral (2002: 86), gülmenin bir tür sinir boşalması olduğunu söyler. Ona göre gülme bulaşıcıdır, tek başına gerçekleşmez ve insana özgüdür. Oral'a göre 4 temel gülüş biçimi vardır:

- Mizahla gelen acı gülüş
- Sanatla gelen akılcı gülüş
- Hayatın içindeki doğal gülüş
- Komediyle gelen tepkisel gülüş

Bergson (2006: 11) da gülmenin insana özgü olduğunu “Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur. Bir görünüm güzel, zarif, yüce, anlamsız ya da çirkin olabilir ama hiçbir zaman gülünç olamaz. Herhangi bir hayvana, onda bir insan davranışı ya da insana özgü bir yüz anlatımı bulduğumuz için güleriz.” sözleriyle vurgulamaktadır.

Gülmenin sebepleri ve ortaya çıkış koşulları konusunda da farklı yorumlar vardır. Selçuk (2002:107)'ye göre 17. yüzyılın bazı filozofları, “olanla olması gereken arasındaki çelişki”nin gülmeyi doğurduğunu belirtmişlerdir. Gerçekte dengesizlik, uyumsuzluk, akılcı olmayan bir sonuç, genel kurallara aykırılık gülmenin başlıca nedenlerindendir. Örneğin, kelli felli bir adamın kısa çocuk pantolonu giymesi insanları güldürür. Şarlo (Charlie Chaplin) bu yüzden o ünlü kostümü giymiştir.

Timuçin (2002: 99) de benzer bir tespit yapmış, aykırılık, aşırılık, yakalanan bir açık, abartılılık gibi durumların gülmeye yol açtığını belirtmiştir. Ona göre gülmek bir açık yakalamak, olağan olmayan bir durumu saptamış olmaktır.

Gülmenin ortaya çıkışını tamamen sosyal şartlara bağlayan ve temellerinin toplumsal olduğunu söyleyen Bergson (2006: 13), gülmenin her zaman bir grupta birlikte ortaya çıktığını söyler:

“Herkesin gözyaşı döktüğü bir vaaz sırasında adamın birine neden ağlamadığını sormuşlar, o da “Ben buranın yabancısıyım” yanıtını vermiş. Bu adamın ağlama konusundaki düşüncesi gülme konusunda çok daha doğru olacaktır. Gülme, gerçek ya da düşsel, öbür gülenlerle bir anlaşma, neredeyse bir suç ortaklığı art düşüncesi taşır içinde. ...Gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmek gerekir. (yararlılık işlevi). Gülme birlikte yaşamının kimi gerekliliklerine yanıt vermeli, toplumsal bir anlam taşımalıdır” (Bergson, 2006: 13).

Şu ana kadar gülme üzerine ortaya atılan kuramları Özünlü (1999: 21) şöyle özetlemektedir:

- **Üstünlük kuramı:** Aristo'nun önerdiği, daha sonra filozof Hobbes tarafından geliştirilen bu kurama göre, herhangi bir gülmece (mizah) ögesini, ya da fıkrayı okuyan ya da duyan, ya da seyreden bir kimse, olay kahramanının yaptığı yanlışlığı kendisinin yapmayacağından emindir. Dolayısıyla kendisini gülmece kahramanından daha üstün hisseder, bir rahatlama duyar. Bu durum hoşuna gider ve güler.
- **Uyuşmazlık Kuramı:** Kant ve Henry Bergson gibi filozofların öncüsü olduğu bu kurama göre, herhangi bir gülmece metninde olayların akışında, dinleyici ya da okuyucuda olayların nasıl sona ereceğiyle ilgili bir beklenti vardır. İnsanlar, olaylar beklemedikleri bir şekilde geliştiği zaman bir tür şoka uğrarlar. Umulanın tersi bulunduğu o sonuç insanların gülmesine neden olur.
- **Psikoanalitik Kuram:** Filozof ve psikanalist Freud'un ortaya attığı bu kurama göre, her insanın gizli kalmış bir saldırı isteği vardır. Zaman zaman insanın bu isteği, davranışlarında ve konuşmalarında açığa çıkabilir. Bu niteliği gerçeklerle çakışınca da bir terslik doğar, bu terslik de insanları güldürür.
- **Kavrama Kuramı:** Gregory Bateson'un öncüsü olduğu bu kurama göre olayların ve konuşmaların akışında bazı zıtlasma noktaları ve mantıksal sorunlar bulunur. Bu noktalar ve sorunlar gülmeye yol açar (Özünlü, 1999: 21).

Gülme eyleminin ortaya çıkışı ne şekilde olursa olsun, gülmek, insan yaşamını kesinlikle olumlu yönde etkiler. Bazı bilim adamları gülmenin kalp atışlarını ve kan basıncını yükseltip hormon düzeylerini ve stresi azalttığını ve bu yolla bağışıklık sistemini güçlendirdiğini iddia etmektedirler. Bu henüz kanıtlanmamış bir iddiadır fakat hepimizin emin olduğu bir şey varsa o da şudur: Gülmek insanları bir araya getirir, ruh halimizi iyileştirir, bizi daha olumlu yapar. Bu yüzden mizah duygusuna, ya da herkesin bildiği şekliyle espri yeteneğine sahip olmak, bir insanın tüm yaşamı için çok önemli bir meziyettir. Bir şakayı, bir karikatürü anlamak ve gülebilmek, eksiği varsa eleştirebilmek, espri yapabilmek ya da kendine gülebilmek bu meziyetin göstergelerindendir. Arthur Koestler'in Mizah Yaratma Eylemi adlı kitabının Türkçe Önsözü'nde Salman (1997), mizah duygusu sahibi olmanın getirilerinden şöyle bahsetmektedir:

“En rahat, en uyumlu ve en verimli kişilikler, kendi kendine alay edebilen, mizah yoluyla özeleştiri yapabilen, dünyaya, topluma ve öbür bireylere ‘kırık bir gülümsemeyle’ de olsa hoşgörü içinde bakabilenlerdir kuşkusuz. Böylesi kişilikler mizah duygusunu birincil insan özelliği sayan toplumlarda, örneğin İngiltere’de, daha rahat serpiliyor. Parlamentoda konuşma yaparken, üniversitede ders veya konferans verirken, mizah duygusunu yaratıcı ve zeki bir biçimde kullanmayanlar, bir boyut eksik, renksiz, tatsız kişilikler olarak nitelendiriliyor. Mizah duygusu gelişmiş insanların dünyaya bakış açıları geniş, yaklaşımları

hoşgörü, yumuşak, kişilikleri ilginç, renkli ve çok yönlü oluyor. Mizahı anlamak, üretebilmek, tüketebilmek, bir toplumun mutluluğuna, rahatlığına ve sağlığına giden yolu açıyor” (Salman, 1997).

Ayres (2004)’e göre mizahtan anlamayan kişiler her zaman rahatsız, talihsiz, hasta, günlük işlerini iyi yapamayan, hata yapan, huzursuz, yaratıcı olamayan ve diğer kişilerle tartişmaya meyilli kişilerdir. Bu durumdaki kişiler her zaman yalnızdır çünkü hiç kimse, mizahtan anlamayan kişiler bile onlarla birlikte olmaktan hoşlanmaz.

Son olarak, mizah duygusu gelişmiş kişiler, çevrelerine karşı ilgili, olup biteni anlamaya çalışan, sorgulayan ve merak eden kişilerdir. Bu özellik, doğuştan edinilmez. Eğitim yoluyla sonradan kazanılan bir beceridir. Bu yüzden eğitim alanında mizah duygusunu geliştirecek etkinliklerin gerçekteştirilmesi ve mizah ürünlerinin kullanılması, öğrencilerin mizah yeteneği kazanmaları için fırsat yaratmak anlamına gelir.

Mizahın yer aldığı birçok edebiyat ve sanat ürünü vardır. Mizah; karikatür, hiciv, taşlama, nükte, komedi, fıkra gibi eserlerde karşımıza çıktığı gibi, roman, öykü, şiir, tiyatro oyunu, düzyazı, masal gibi eserlerde de yer alabilir. Bu tezin konusu karikatür olduğundan, bu bölümde sadece karikatür konusu irdelenecektir.

3.3. Karikatür

“Karikatür, zihnimizi, en eski çobanın karanlığından uzaya elini uzatan astronotun aydınlığına taşır.”

Muzaffer İlhan Erdost⁸

Karikatür sözcüğü ilk kez 1646’da, Annibal Carraci’nin Art di Bologna/Bologna Sanatları kitabında kullanılmıştır. Karikatür sözcüğü, İtalyanca’da çarpıtmak, abartmak anlamına gelen *caricare* sözcüğünden türemiştir. O dönemde de karikatür, çarpıtılmış, abartılı çizilmiş portrelere ya da figürlere verilen addı (Şenyapılı, 2003: 14).

Ressamlar arasında bir eğlence olarak başlayan karikatür, Rönesans döneminde İtalya’dan Fransa’ya ve sonra da İngiltere’ye geçtikten sonra zaman içinde sanatsal bir düzeye gelmiştir. Gazete, dergi gibi iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla daha çok kişiye ulaşmış ve karikature ilgi her geçen gün artmıştır. Resim sanatına benzer şekilde soyut ve sembolik olan karikatürlere sonra daha çok kişinin karikatürleri anlayabilmesi için alt yazılı karikatürler ortaya çıkmıştır. İnsani zayıflıkları, toplumsal olayları, özellikle politik konuları korkusuzca işleyen ve yeren bu sanatın sevilmesi ve yaygınlaşmasının nedeni tüm bunları mizah aracılığıyla iletmesi olmuştur (Alsaç, 2002). Karikatürün anlatım dili her dönemde farklılaşmıştır fakat daima bir iletişim aracı olması, değişmeyen özelliğidir.

Her karikatürist, kendi sanat ve mizah anlayışı doğrultusunda karikature farklı anlamlar yüklese de karikatürün herkesçe kabul edilebilecek bir tanımı vardır. Karikatür, çizgiyle mizah yapma sanatıdır. “Karikatür, mizahın soyutlanmasında çizginin geometrisine varmaktır. Bir başka deyişle karikatür; grafik mizahtır.” tanımıyla da İlhan Selçuk karikature, buna benzer bir tanım getirmiştir (Selçuk’tan aktaran Kar, 2004).

Üstün Alsaç (2003) da karikatürü bir soyutlama olarak görmekte ve “insanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen gülünç

⁸ Çevrimiçi: <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>, Erişim: 27.09.2009.

yanlarını yakalayıp bunları kimi zaman da yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır ”şeklinde tanımlamaktadır.

Karikatür yalnızca tek kare olarak değil strip, çizgi roman, öykü gibi türlerin hepsini içine alan bir mizah olayıdır. Sıradan bir çizim değildir. Düşünceyi tetikler. Garip çizgilerdeki kavramı tümüyle açıklayarak perde arkasını anlamamıza kılavuzluk eder (Mohan, 2004). Bir anlamda çizgileri konuşturma sanatıdır.

Dokgöz (2004) ise, karikatürün temelinde muhalefet fikri olduğunu söyler ve şöyle der: “Karikatür, çelişkiyi vurgulayan, gerçekliği insanlığın lehine dönüştürmeyi amaçlayan, bunu yaparken de izleyiciyi sarsan, düşündüren, aklın eleştirici tavrını çizgi ile somutlaştıran bir eleştiri, başkaldırı biçimidir”.

Karikatürün, değişen zamanla ve ihtiyaçlarla birçok çeşidi oluşmuştur. Kar (2004), karikatür çeşitlerini şöyle sıralamıştır:

- Siyasal karikatürler-editoryal, politik karikatürler
- Reklam karikatürleri
- Portre karikatürler
- Gerçek üstü çılgın-absürd karikatürler
- Güldürü karikatürleri-mizah dergilerinden
- Gerçek üstü romantik karikatürler
- Simge Tip karikatürler
- Steinberg'çi-Yazısız karikatürler
- Yazılı karikatürler
- Kara mizah karikatürleri
- Gerçeküstü, Kara Güldürücü karikatürler
- Çizgi-Güldürü karikatürleri
- Çizgi-Öykü
- Kolaj karikatürler

Karikatür aracılığıyla mizah ortaya koyulurken iki temel yol seçilir. İlki, yazılı karikatür denen balonlu ya da alt yazılı karikatürlerdir. Olaylar ve olgular çoğu zaman yereldir. Sorunlar evrensel olsa bile bu sorunlar belli bir kitleyi ilgilendirir. Bu yüzden bu karikatürleri anlamak için kullanılan dilin bilinmesi ve ilgili kitlenin tanınması gerekir. İkinci tür olan yazısız karikatürlerde dil bilmeye ihtiyaç duyulmaz. Bahsedilen durum ya da olaylar genel sorunlardır ve bütün insanlığı bağlar. Bu tür karikatürler uç noktadadır. Kavranamayabilir.

Dokgöz de benzer bir ayırım yapmış, karikatürü iki genel başlık altında toplamıştır (Dokgöz, 2004).

- **Evrensel karikatür:** Anlatım, sadece çizgi ile yapılır. Uluslararası düzeyde farklı dil, din, ırk üyesi insanlar tarafından anlaşılabilir ve çok uzun süreler (belki de hiçbir zaman) güncelliğini yitirmez. Güldürmekten çok düşündürmeye eğilimlidir, abartmaya fazla başvurmaz.
- **Çabuk tüketilen karikatür:** Yazı ve çizgi birlikte kullanılır. Tüketilmeye uygun, evrensel nitelikler taşımayan, eğlendirmeye yönelik, belirli dönemlerin popüleritesini yansıtan karikatürlerdir (Dokgöz, 2004).

Karikatürün konusu hayatla ilgili olan her şeydir, ama özellikle kültürel çarpıklıklar, yani, birikmiş yaşam bilgisinden habersiz davranışlar, uyumsuzluklar, yerleşik normlara, kurumlara ve bireysel davranış biçimlerine aykırılıklar, kültürel değişime ayak uyduramamaktan kaynaklanan uygunsuz durumlar, alt-kültürlerarası çatışmalardır. Bu yüzden karikatürist, toplumun kuşaklar boyunca biriktirdiği yaşam bilgisini edinmiş olmalı ve bu bilginin neden ve nasıl değiştiğini, nasıl değişeceğini, nasıl değişmesi gerektiğini bilmelidir (Şenyapılı, 1998: 39). Türk karikatürünün ustalarından Ramiz Gökçe (1900-1953), iyi bir karikatüristin ‘geniş bir ansiklopedik malumatı olması, yani filin kuyruğundan, Çörçil’in purosuna, patlıcanın çiçeğinden Endonezya bayrağına kadar her şeyi bilmesi’ gerektiğini belirtmiştir (Solelli, 1950’den aktaran Şenyapılı, 1998: 39).

Duc (2004)’e göre ise mükemmel karikatürist, “bir ideoloğun beynine, bir sanatçının eline ve bir mizahçının kalbine sahip olmalıdır”. Bu doğrultuda, karikatürün 3 temel unsurunu şu şekilde sıralamıştır:

- **Sanat unsuru:** İyi tanınmış bir karikatüristin kendine özgü çizim tarzı vardır. Kendine özgü bu tarzı, yani sanatı, karikatüristi diğerlerinden ayırır.
- **Fikir unsuru:** Fikir, konuyu tanımlayan, karikatürün ruhunu oluşturan ve seyircilere mesajı gönderen karikatür ögesidir. Bir karikatürün fikir unsurunu anlamak için eserin anlaşılabilirliğine bakmak gerekir. Fikirsiz bir karikatür yoktur. Karikatür tercüme olmadan fikirleri yayan bir sanattır.
- **Mizah unsuru:** Mizah, karikatürün var olma nedenidir.

Sonuç olarak karikatür, hayatın içinde var olan bir sanat dalı olduğundan, her türlü bilgiyle ilişki halindedir ve her şeyden beslenir. Bu noktada karikatürün felsefe, sosyoloji, insan hakları, iletişim ve son olarak kültürle nasıl bir ilişkisi olduğundan kısaca söz edeceğiz.

Karikatür 2. Selçuk Erdem

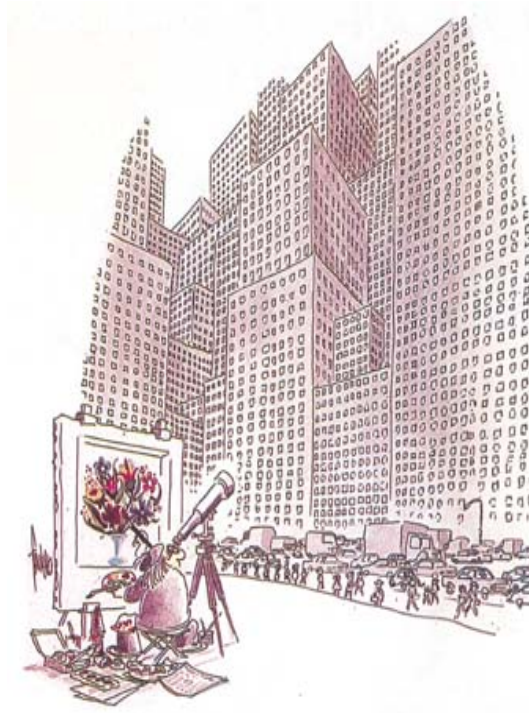
3.3.1. Karikatür-Felsefe İlişkisi

Felsefe, insanlığın evrensel sorunlarını, akla dayanarak düşünmek ve daima sorgulamaktır. Karikatür de yerleşik düşünceyi sorgular, eleştirir ve bize daha önce farkına varmadığımız farklı bakış açıları kazandırır. Bu yüzden karikatür ve felsefe dolaylı yoldan ilişkidir.

Oral (1999)'a göre felsefe ve karikatürün çalışma alanları hiç de farklı değildir. Dünyadaki olumsuz gelişmelerden sürekli haberdar olan insan, bütün bu olanları anlamak ya da hepsine boş vermek arasında kalmaktadır. Konusu insani çelişkiler olan karikatür de tıpkı felsefe gibi bunları merak eder ve kurcalar.

Mumberson (1999) ise karikatüristlerin hayatı anlamaya çalışan ve hiçbir şeye aldırmandan gerçeği aramayı sürdüren filozofların son temsilcileri olduklarını söyler.

43

Karikatür 4. Arnaldo Franchioni (Arjantin), Aydın Doğan Karikatür Yarışması, Başarı Ödülü, 1984.

3.3.3. Karikatür-İnsan Hakları İlişkisi

Karikatürün başlıca konularından biri de insan haklarıdır. Oral (2003)'ün 'ihlal edildiği zaman konu olmaya başlıyor' dediği insan hakları, sosyolojinin de ilgi alanını oluşturmaktadır ve toplumun her bireyini doğrudan ilgilendiren bir konudur. Bu noktada karikatür, toplumsal karmaşayla mücadele içindeki insanın kurtarıcısı olmuş, insana haksızlıklara ve acılara karşı dayanma gücü vermiştir.

Tanilli (2003) de karikatürün 'özgürlüğün, insan haklarının havarisi' olduğunu söyler:

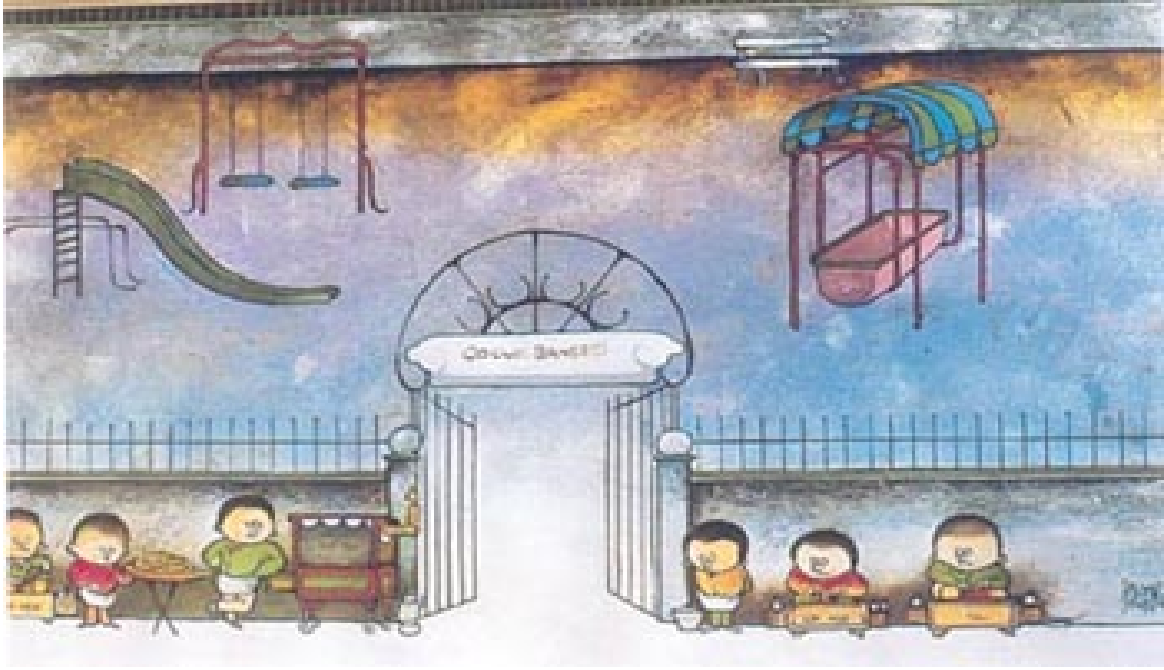
"Karikatür, savaşa karşı hep barışın yanında yer almıştır... Çünkü karikatürün felsefesi çürüyüp dökülene karşı daha insanca bir dünya kurmaktır. Bu bakımdan karikatürün Aydınlanma Çağı ile göbek bağı sürmektedir ve öyle bir dünya kuruluncaya kadar da sürecektir" (Tanilli, 2003).

Küreselleşmeyle dünyaya yayılmaya çalışılan insan hakları ve demokrasi anlayışının karşılığını bulamadığı, uygarlık kazanımlarının kaybedildiği ve sömürü düzeninin güçlendiği bir ortamda karikatüre çok iş düştüğünü söyleyen Sümer (2003), karikatürün cesur ve dürüst olduğunu vurgulayarak şöyle söyler:

"Sözlü ve yazılı dil ile yapılanlar dahil, hiçbir sanat bu sahteliği, gücünü hicivden alan karikatür kadar güçlü bir biçimde gözler önüne seremez. Karikatürün dili hariç, her dile sahtelik ya da aldanma bir ölçüde bulaşır. Karikatür dilinde ise

sahteliğin gizlenme imkânı yoktur. Böyle bir çaba karikatürü ortadan kaldırır. Çünkü karikatür insanın “temel hakları”nı korumayı varlık nedeni sayan bir insan ve toplum anlayışından doğar. Kusurları saptama ve sergileme sanatı olan karikatürü var eden hiciv, dayanağını ve ölçütlerini temel haklarda bulur. Karikatürün hicvettiği kusur, bu hakların korunmasını engelleyen düşünce, tutum ve eylemden doğar” (Sümer, 2003).

Poroy (2003)’ün deyişiyle “Nerede bir insan hakları ihlali varsa, orada bir karikatürcü harekete geçer”. Karikatürün insan haklarıyla olan ilişkisi, karikatürün toplumsal işlevini daha da pekiştirir. Karikatür okuyucularının insan hakları konusundaki duyarlılıklarını harekete geçirir ve sorgulama mekanizmalarını hızlandırır.

Karikatür 5. Mahmut Karatoprak, Aydın Doğan Karikatür Yarışması, Başarı Ödülü, 1983.

3.3.4. Karikatür-Kültür İlişkisi

Nasıl mizah ve gülme eylemi kişisel ve kültürel temellere dayanıyorsa, karikatür de öyledir. Karikatüre verilen tepki kişinin geçmişi, kişilik özellikleri, yetiştirilme biçimi, aldığı eğitim, hayat tecrübesi, birikimi, kısacası en genel anlamda içinde doğduğu kültürle ilgilidir. Farklı mizah eserlerinin ortaya çıkmasının sebebi, farklı toplumların farklı koşullarda olması ve hatta aynı toplumda bile farklı sınıfların bulunmasıdır. Dolayısıyla yaşam koşulları birbirine benzeyen halkların birbirlerinin mizahi eserlerini daha kolay anlayacağı söylenebilir (Nesin, 1973). Bir başka deyişle, farklı kültürlerin gelenekleri hakkında daha çok bilgi sahibi olan bir insan, o ülkedeki mizahı çok daha fazla anlar ve sever.

Karikatürler içeriği daha da anlaşılır hale getiren sözlerle (altyazı) çizilebileceği gibi, sözler olmadan da çizilebilir. Altyazısız karikatürlerin tasarımı, okuyucunun karikatürü sözsüz de anlayabileceği şekilde yapılır, bu yüzden söze gerek yoktur. İşte bu noktada bazı karikatüristler, yazısız karikatürlerin dünyanın her yerinde anlaşılabilirdiğini, hatta yazısız karikatürlerin uluslararası bir dil yarattığını düşünürler.

Örneğin Danyal (1998:5)’e göre;

“Karikatürün beş kıtanın kültür, bilim, sanat ve edebiyatından simgelerle evrensel bir mizah dili oluşturmaları ve bunu dünya kültürlerine sokmaları karikatürcülerin büyük başarısıdır. Karikatürcüler, yerel kültürlerinden yararlanarak, kendi kültürel simgelerini karikatürlerinde kullanarak ve bunları uluslararası alanda tanıtarak karikatürün evrensel mizah dilini daha da zenginleştirecekler” (Danyal, 1998:5) .

Tuncer (1998: 64) de karikatürün konu edindiği ‘yaşantı’ları vurgulamakta, bunun da evrensel oluşundan bahsetmektedir:

“Konuları çok yerel de olsa karikatürün temel olarak bize getirdiği ‘yaşantı’ evrenseldir. Karikatür denen sanat dilini biliyor, yapıttaki ‘yaşantı’yı alabiliyorsak, hiç bilmediğimiz yerel bir özelliği bile bilinç üstüne çıkarabiliriz, anlayabiliriz. (...) günümüzde, evrensel gereksemelere göre oluşmuş karikatürün, sanat (ve insan) için yaşamsal önemi olan ‘yaşantı paylaşımı’ nın en temelinde yer aldığı görülmektedir” (Tuncer, 1998: 64).

Fidan (2004), mizahın herkes tarafından farklı algılanmasına karşın karikatürün, ortak mizah anlayışı taşıyan bir tür olarak karşımıza çıktığını söyler. Fidan (2004)’e göre,

“Diğer mizah türlerinde dil, görsel anlatım, yerel özellikler gibi kodlar her izleyici tarafından anlaşılabilir. Ancak, mizahın çizgisel anlatım yolu olan karikatürde durum farklıdır. Bir karikatür dünyanın her yerinde aynı mizahı taşır. Bir Rus’un mizah yazısını okumak için Rusça bilmek gerekir. Bir Türk’ün komedi filmini anlayabilmek için Türklerin kültürünü bilmek gerekir. Oysa bir Çinli’nin karikatüründeki mizahı anlamak için bir Çinli olmak ya da Çin kültürünü bilmek gerekmez. Çünkü diğer mizah türlerinin aksine karikatürün tüm ana ve alt mesajları ve de kullanılan kodlar evrensel değer taşırlar” (Fidan, 2004).

Genel kanı odur ki karikatür, içinde birçok ulusal özellik barındırır da eskiye göre daha fazla evrensel özelliğe sahiptir. Bu durumun, kitle iletişim araçlarının hızla uluslararası sınırları kaldırıp dünyayı küçültmesine ve bunun sonucunda farklı kültürlerin birbirine yaklaşmasına bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Kuşkusuz tüm karikatürlerin, özellikle yazısız karikatürlerin evrensel dili yakalayabileceğini iddia etmek doğru değildir. Bir karikatüristin kendi hikâyesini kelime

kullanmadan anlatması, bunu, basit çizimlerle, grafik resimleriyle ya da tamamıyla resimli çizgi romanlarla gerçekleştirmesi ve mesajlarını dünyaya yayabilmesi mümkündür fakat bir karikatür, bir ülkenin kültürüne göre yerel ya da ulusal bir problemi anlatıyor da olabilir. Böyle karikatürler aynı ana dile sahip olan bir ülkenin insanları tarafından kolayca anlaşılır ancak uluslararası alanda anlaşılması ihtimali de vardır (Nieuwendijk, 1998). Şenyapılı (2003:166) da yazısız karikatürün dünyanın her yerinde anlaşılabilceği savına katılmaz. Ona göre çizgiyi anlamak, çizgi dilini öğrenmiş olmayı gerektirir. Bir insan figürünün çizilmiş olduğunu anlamak, karikatürü anlamış olmak değildir. Karikatürün çizginin ötesinde bir anlamı vardır. Dolayısıyla yazısız karikatürleri de kendi içinde sınıflamak, hangilerinin evrensel bir dile sahip olduğunu, hangilerinin kültürel göndermelere sahip olduğunu iyi ayırt etmek gereklidir. Aynı durum elbette yazılı karikatürler için de geçerlidir.

Karikatür 6. Julian Pena-Pai (Romanya), Aydın Doğan Karikatur Yarışması, Başarı Ödülü, 2001.

3.3.5. Karikatür ve İletişim

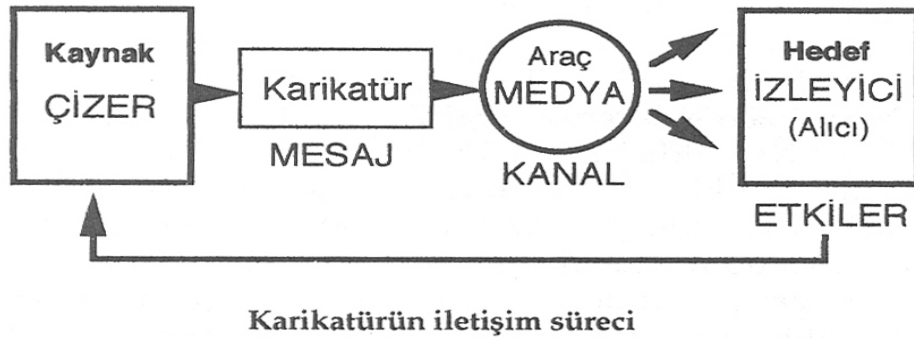
Tüm dünyayı çepeçevre saran iletişim ağları aracılığıyla her türlü bilgi paylaşımı hızla ve özgürce gerçekleşmekte, her türlü sınır aşılmalıdır. Görsel bir iletişim aracı, bir dil olan karikatür de aynı hıza ayak uydurmakta, gelişip farklı şekillere bürünmekte, fakat kültürel

değer, inanç ve normları iletme işlevi değişmemektedir. Bir başka deyişle karikatür, bir iletişim aracı olmaya devam etmektedir.

Karikatürist, okuyucu ile iletişimini karikatür aracılığıyla gerçekleştirir. Karikatürdeki çizgiler, simgeler, kısacası mesajı oluşturan her öge yardımıyla izleyicilere bir ileti (mesaj) yollar. Anlamı daha iyi aktarabilmek ve daha etkili bir iletişim kurabilmek için, karikatürist çizgilerde abartmalara, birtakım gerçek dışılıklara ya da birçok farklı tekniğe başvurur (Özer, 1996).

Özer (1996)'ya göre karikatürle iletişimin dört ögesi vardır. Bunlar;

- Kaynak: Karikatür sanatçısı
- Mesaj: Alıcıya verilmek istenen toplumsal ortamca bilinen simgelerle kodlanmış, aktarılacak istenen bilgi, duygu ve düşünce ile yüklü karikatür
- Alıcı: Gönderilen mesajı ve içerdiği kodları çözümleyerek alan, bu mesajdan etkilenen karikatür izleyicisi
- Kanal: Karikatürün alıcıya ulaşması sürecinde çizgi, yazı ve simgeleri taşıyan gazete, dergi, kitap, sergi salonu, bilgisayar, televizyon gibi araçlar (Özer, 1996).

Tablo 3: Karikatürün iletişim süreci (Özer, 1996).

Karikatürün ana mesajı yanında bir de alt mesajları vardır. Bu alt mesajlar, hedef kitlenin ana mesajı anlamasına yardımcı olur. Örneğin karikatürde renk kullanımı, çizilen tiplerin çizgi özelliği, tiplerin mimikleri, karikatürün boyutu, arka fon gibi öğeler etkili bir iletişime katkı sağlarlar. Alt mesajlar, aynı zamanda karikatürün her toplum tarafından aynı şekilde algılanmasını da kolaylaştırırlar (Fidan, 2004).

Karikatür de her iletişim aracı gibi işlevini gerçekleştiremeyebilir. Çünkü söz konusu olan mizahtır ve mizah, anlaşılması zor ve oldukça kişisel bir alandır. Birinin çok komik

bulduğu bir karikatür diğer bir kişiye hiç de çekici gelmeyebilir. Bu hem kişisel hem de kültürel kaynaklı bir durumdur. Bu yüzden, dördüncü bölümde karikatürün çözümlenmesine, yani iletisinin anlaşılması sürecine yer verilecektir.

Karikatür 7. Ali Şükrü Fidan, Aydın Doğan Karikatür Yarışması, Başarı Ödülü, 1996

4. YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE DERSLERİNDE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ KAZANDIRMA AMAÇLI KARİKATÜR KULLANIMI

4.1. Karikatürün Eğitimdeki Yeri

Karikatür bir sanat eseri olması yanında, gazete ve dergilerle, televizyonlarla, afişlerle, internet siteleriyle kısacası her türlü kitle iletişim aracıyla bize ulaşır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle de her geçen gün daha çok kişiye ulaşmaktadır. Günümüzde eğitim alanında etkili ve kalıcı öğrenmeyi sağlama yolunda derslerde birçok araç-gereçten faydalanılmaktadır. Her türlü zekâ türüne hitab eden çeşitli malzemelerle işlenen dersler, öğrenciyi derse motive edeceği gibi, hatırlanmayı da kolaylaştıracaktır. Bu sebeple, derslerde kullanılabilecek bu tür malzemenin içinde günlük yaşamda adı geçen alanlarda sıkça karşılaştığımız karikatürün de derslerde kullanılması derslere zenginlik katacaktır.

Bu bağlamda Uslu (2005), karikatürün eğitsel işlevlerinden dolayı, onun etkili bir eğitim aracı olduğunu savunur. Karikatür, öğrencilerin konuya ilgi duymasını, merak etmesini, konuya odaklanabilmesini, daha yoğun bir düşünsellikle derse başlamasını sağlayacaktır. Öğrenciye en sıkıcı gelen konular bile karikatürün içerdiği mizah özelliği sayesinde öğrencilere kolayca kavratılabilir. Karikatür sanatında öne çıkan düşünme, çözme, yorumlama, sonuca ulaşma etkinlikleri, aynı zamanda eğitimin de amaçları arasındadır. Derslerde karikatür kullanımı da bu amaçlara ulaşmada iyi bir yol olabilir.

Karikatürün görselliği de eğitim etkinlikleri için başlı başına bir avantajdır. Taç (2005)'e göre gelişme çağındaki çocukların ve gençlerin görsel olarak algılama, daha çabuk kavrama ve öğrenme yeteneklerinin gelişmesinde çizgi dilinin öncelikli bir yeri vardır, çünkü görsel yol her zaman daha hızlı, daha etkili ve daha anlaşılır bir iletişim yoludur. Bu da karikatürü, eğitim alanında etkili bir araç yapar.

Danyal (2005), karikatürün eğitim alanında kullanılması için eğitimcilerin karikatürün sadece eğlence özelliğini değil, aynı zamanda eğitici özelliğini de akılda tutmaları gerektiğini vurgular. Yaratıcı bir eylem olarak karikatür ancak bu şekilde kullanılırsa, öğrencilerin yaratıcılıkları ortaya çıkarılıp geliştirilebilir. Ayrıca karikatür, öğrencinin öğrendiklerini ve bildiklerini sorgulamasını sağlayacak, en doğruyu öğrenmek için araştırma yapmaya itecek,

böylece öğrencinin eleştiri becerisini geliştirecektir. Rozental (2005), çocukların karikatürün içindeki gülüncü yakalamaya çalışırken bir tür beyin jimnastiği de yaptıklarını söyler. Çocuklar, karikatürün mesajını anlamaları ve gülmeleri gerektiğini bilir, anladıklarında da mutlu olurlar. Anlamadıklarında ise neden anlayamadıklarını sorgularlar. Bu süreç de onların mantıklarını geliştirmelerine, sorgulamayı öğrenmelerine yardımcı olur.

Son olarak karikatür, öğrencinin sadece yaratıcılığını, duyarlılığını, öğrenme isteğini değil aynı zamanda estetik anlayışını da geliştirecek (Taç, 2005), kazandığı mizah duyarlılığı, onun daha hoşgörülü bir insan olmasına sebep olacaktır (Danyal, 2005).

Karikatür 8. Piyale Madra

4.2. Karikatürün Yabancı Dil Öğretiminde Kullanımı

Karikatürün eğitsel işlevleri, aynı zamanda yabancı dil öğrenimine hizmet eden işlevlerdir çünkü yabancı dil öğretiminin nihai hedeflerinden olan iletişim yetisi ve kültürlerarası iletişim yetisi kavramları, karikatürün tüm eğitsel işlevlerini gerçekleştirmeyi amaçlayan kavramlardır.

Bir okuyucunun karikatür aracılığıyla gerçekleştirdiği edimlere baktığımızda, bu edimlerin, karikatürün yabancı dil eğitiminin amaçlarıyla olan benzerliğini görürüz. Karikatür okuyucusu karikatür sayesinde;

- iletide anlaşılmayan kısımları araştırır ve sorgular,
- bildiklerini sorgular, eleştiri yapar,
- daha hoşgörülü olmaya başlar,
- hayatın her alanı hakkında daha fazla duyarlılığa ve farkındalığa sahip olur,
- yaratıcılığı, estetik duygusu ve öğrenme isteği artar.

Yabancı dil eğitiminin en temel amaçları da bunlar değil midir? Kùltürlerarası iletişim yetisinin içeriğı de bu amaçlarla örtüşen bir yapıdadır. Bu ortak noktalar bize şunu göstermektedir: Karikatürün hayatın içinden oluşu, insan-iletişim-kùltür-felsefe-sosyoloji-insan hakları gibi her türlü bilgiden beslenmesi ve bu birikimi söze bile gerek duymadan insana anlatması, ona ister istemez eğitsel bir özellik, bir işlev kazandırmaktadır. Hem eğitsel hem de sanatsal açıdan böylesi bir zenginliğe sahip bir sanat eserini yabancı dil eğitiminde kullanmak, yabancı dil eğitime bir zenginlik katabilir.

Yabancı dil derslerinde karikatür, derse dikkat ve ilgi çekmek, öğrencileri karikatürdeki mizah aracılığıyla derse motive etmek, kendilerini mutlu ve iyi hissetmelerini sağlamak, karikatür aracılığıyla birtakım dilbilgisi, okuma, konuşma, yazma etkinlikleri yapmak amacıyla kullanılabilir. Daha özel olarak, karikatürü yabancı dil sınıfı öğrencilerine kùltürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı bir giriş/ısınma etkinliğı ya da tüm dersi şekillendirecek ana etkinlik olarak kullanmak da mümkündür. Bu tezde konu edilen amaç da budur.

Yabancı dil öğretmeni, işleyeceği konuyla ilgili karikatürleri, mizah dergilerini, gazeteleri, süreli yayınları, karikatür koleksiyonlarını, internet sitelerini, karikatür sergilerini ve albümlerini tarayarak bulabilir. Bir öğretim malzemesi olarak kullanılacak olan karikatürü seçerken öğretmenin dikkat etmesi gereken birtakım noktalar vardır. Kullanılacak karikatür,

- dersin amacına uygun olmalıdır.
- dersin konusuna uygun olmalıdır.
- öğrencinin yaşına, ilgisine uygun, anlaşılır olmalıdır.
- öğrencinin dil seviyesine uygun olmalıdır.
- öğrencinin bilişsel seviyesine uygun olmalıdır.

Karikatür 9. Erdil Yaşaroğlu

4.3. Karikatürün Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Kullanımı

Daha önce de söz ettiğimiz gibi, yabancı dil olarak Türkçe sınıfları, farklı kültürel buluşmaların ve etkileşimlerin yaşandığı yerlerdir. Çok dilli Türkçe sınıflarında farklı ülke ve kültürlerden gelen öğrencilerin olması yanında, tek dilli Türkçe sınıflarında da aynı dili konuştukları halde farklı kültürel geçmişlerden gelen öğrenciler bulunabilir. Her iki durumda da sınıfta bir kültürel zenginlik atmosferi yaşanır ve yabancı dil olarak Türkçe sınıflarının bu çok kültürlülük ve çok dillilik özelliğinin, sınıftaki öğretim etkinliklerine olumlu ve olumsuz birçok etkisi vardır.

Yabancı dil olarak Türkçe derslerinde, kültürlerarası etkileşimlerin en doğru şekilde gerçekleşmesi, başka bir deyişle, öğrencilerin kültürlerarası iletişim yetisine sahip olması, temel hedeflerdendir. Bunun için, farklı kültürler hakkında öğrencilere genel bir bilgi verilmesi, farklı kültürlerden gelen öğrenciler arasında ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmaların en aza indirilmesi, farklı kültürler hakkındaki önyargıların kırılması, yabancı

kültüre ait kültürel farkları yorumlarken öğrencilerin kendi kültürlerine de dışarıdan bakabilmesinin sağlanması gerekir.

Karikatürün yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı kullanımı, yukarıda bahsedilen hedeflerden hareket ederek önerilen bir tekniktir. Fakat karikatürün de her iletişim aracı gibi işlevini gerçekleştiremediği zamanlar olabilir. Bir başka deyişle, sınıfta kullanılan/kullanılmak istenen karikatürlerin amaca hizmet edemediği durumlar da yaşanabilir. Çünkü söz konusu olan mizahtır ve mizah, anlaşılması zor ve oldukça kişisel bir alandır. Birinin çok komik bulduğu bir karikatür diğer bir kişiye hiç de çekici gelmeyebilir. Bu hem kişisel hem de kültürel kaynaklı bir durumdur. Bu yüzden, karikatürün çözümlenmesi, yani iletisinin anlaşılması sürecini incelemek faydalı olacaktır.

4.3.1. Karikatürün Çözümlenmesi

Karikatürün iletildiği mesaj, çeşitli durumların çözümüne ve gülmeceye dayanan, sanatsal nitelikli ve büyük ölçüde yan anlamlarla yüklü bir mesajdır. Karikatürist, konu olarak seçtiği olay ve düşünceleri kafasında şekillendirerek bir yapıt tasarlar. Kafasındaki düşünce ve duygulardan soyutlamalar yapar, bunları somutlaştırıp bir simge yaratır. Bu simgeler birer soyutlamadır ve karikatürü bunlar oluşturur. Başka bir deyişle, düşüncesini bu simgelerle anlatır (Topuz 1986'dan aktaran Arık,1998: 51- 62). Buradaki yan anlamların, göndermelerin, simgelerin, bir başka deyişle, bütün bu kodlamanın anlaşılabilmesi demek, karikatürün iletisinin alıcıya ulaşamaması demektir.

İletin biçimlendirilmesi amacıyla karikatürist, çiziminde birçok teknik kullanır. Bu tekniklerin çoğu aslında birer deformasyon, yani bozmadır. Abartma, çarpıtma, sıra dışılık, saçmalık, şaşırtıcılık ve gerçeküstücülük, karikatürde kullanılan tekniklerden bazılarıdır. Kazanevski (2004), karikatür sanatındaki saçmalık ve gerçeküstülüğe yakın yöntemleri, “imgelerin öğelerinin yeniden düzenlenmesi”, “karşılaştırılamayacak imgelerin karşılaştırılması”, “imge arayışı”, “benzerlikler”, “imgelerin altüst edilmesi”, “mantıksızlık noktasında sıradan bir durumun bitirilmesi” ve “bu yöntemlerin karışımı” şeklinde sıralamıştır. Karikatürün tasarımı, çizgideki çarpıtmaların yöntemi, yoğunluğu ya da derecesi, renkleri veya siyah-beyaz rengi kullanmanın işlevselliği gibi yönler de önemlidir (Şenyapılı, 2003:167).

Karikatürün çözümlenmesi için bahsedilen çeşitli anlatım biçimlerinin farkına varılması gerekir. Sonuç olarak iletinin son durağı alıcıdır. Alıcı, yani okur, ister zihinsel, ister kültürel birtakım sebepler yüzünden, karikatürün içeriğini çekici ya da anlaşılır bulmayabilir. Bu konuda karikatüristin uygulayabileceği bir teknik olarak Tan Oral şunu önermektedir:

“Birine bir şeyi çizerek anlatıyorken izlenecek en geçerli yol, sanırım hitap edilen kişinin kafasında anlatılmak istenen şeyle ilgili daha önceden toplanmış ne kadar bilgi varsa onlardan yararlanmak olacaktır. Yapılacak olan, bu bilgileri harekete geçirmeyi, onları canlandırmayı, öne çıkarmayı sağlayacak bir çizim gerçekleştirmektir” (Oral, 1993’ten aktaran Arık, 1998: 63).

Bir başka deyişle karikatürist, okurun bildiklerinden yola çıkarsa çizimin iletisinin okuyucuya ulaşma şansı, yani iletişimin başarıyla gerçekleşme olasılığı artar.

Karikatür iletisinin okuyucu tarafından daha kolay çözümlenmesini kolaylaştıran bir diğer yol, yerleşik karikatür imgelerini bilmektir. Bu yüzden, herkesçe bilinen ve anlaşılabilen yerleşik karikatür imgelerine kısaca değinilmesi gerekir.

4.3.1.1. Yerleşik Karikatür İmgeleri

Küreselleşmenin sonucu olarak artık dünyada ortak bir kültür oluşmaya başlamış, her geçen gün ulusal ya da dilsel farklılıklardan kaynaklanan sınırlar azalmaya başlamıştır. Her geçen gün daha fazla görsel imge hafızamıza kazınmaktadır. ‘Bush’ ya da ‘Beckham’ dendiğinde artık hangi ülkeden olursak olalım, neden bahsedildiğini biliriz. Bu durum karikatüristler için de farklı bir dönem başlatmıştır.

Hangi kültürden gelirlerse gelsinler, artık bütün karikatüristler tüm dünyada neredeyse herkes tarafından tanınan imgeleri karikatürlerinde kullanmaya başlamışlar, böylece karikatuşe özgü ortak bir dil yaratmışlardır. Bu ortak imgelerle ilgili, karikatüristlerin sık kullandığı hayvan imgelerinden biri olan ‘güvercin’i örnek olarak verebiliriz. Güvercin, barışın simgesi olarak kullanılagelmıştır. Zeytin dalı da aynı anlamda kullanılır (Şenyapılı, 2003: 23).

Kazanevsky (1999, 45-46), birçok karikatüristin aynı anlamı atfederek kullandıkları imgelerden örnekler vermiştir. Örneğin, ada insanın yalnızlığını ya da absürd çevresinden kaçışını anlatmak için kullanılır. Hücredeki yalnız mahkûm ya da kafesteki kuş da özgürlüğü vurgular. Başını kuma ya da başka bir yere gömmüş devekuşu, insanın absürtten saklanmaya

çalalayan ya da gerçekten ya da sorumluluktan kaçmanın görüntüsüdür. Labirentler sadece seçme özgürlüğünü değil, insanların tercihler yapmak zorunda olduğunu da simgelerler. Rodin'in düşünen adamı, Picasso'nun Barış Güvercin'i, Özgürlük Anıtı, intihara teşebbüs eden insan, Truva atı, çıplak kral, domuz şeklindeki kumbara, yumurtasından çıkan yavru kuş, çöldeki yalnız yolcu gibi sembolik görüntüler de örnek olarak gösterilebilir.

Aynı konuda Blazeovski (2000: 67-68) de karikatüristin, karikatürdeki iletiyi en açık ve hızlı biçimde aktarabilmesi için ihtiyaca, ilgi alanına ve okuyucunun eğitim düzeyine bağlı olarak birtakım simge ve işaretler kullandığını belirtmiştir. Blazeovski, en çok bilinen sembol ve işaretleri şöyle sıralamıştır: Everest Dağı, Mısır Piramitleri, Kum saati, Pisa Kulesi, Özgürlük Anıtı, Çin Seddi, Düşünen Adam Heykeli, Mona Lisa resmi, kuş kafesi, uçan halı, Alaaddin'in Lambası, Truva Atı, Charlie Chaplin, Napolyon, Hazreti İsa, Adem ve Havva, Nasreddin Hoca, Adalet Tanrıçası, 'Geldim, gördüm, yendim', 'Sen de mi Brutus?', 'Olmak ya da olmamak' gibi deyişler, vb.

İşte karikatürün bu ortak imgeleri, okuyucunun karikatürü çözümlerken faydalanacağı araçlardır. Bu imgelerin farkında olmak, karikatürün iletisini daha hızlı ve doğru bir şekilde çözmek demektir.

Karikatür 10. Selçuk Erdem

4.3.1.2. Karikatür İçerikli Ders Hazırlarken Kullanılabilecek Sorular

Yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kültürlerarası iletişim yetisini geliştirmeye yönelik etkinliklerde karikatür kullanmayı isteyen öğretmenler için, Durualp (2006: 66-68),

Nichol (1995: 34-35)'e dayanarak karikatürün yorumlanması ve çıkarımlar yapılması amacıyla çeşitli sorular ve yaklaşımlar sunmuştur. Yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kültürlerarası iletişim yetisi odaklı bir ders hazırlamak isteyen öğretmenin, karikatür içerikli bir etkinlik yapmak istediğinde faydalanabileceği sorulardan ve amaçlardan bazıları şunlar olabilir:

- Karikatürün tamamına ya da bir bölümüne göz atma
- Karikatürde neyi görebilir, duyabilir ya da tadabiliriz?
- Karikatürdeki karakterleri tanımlamak ve onlarla konuşmak mümkün mü?
- Karikatürdeki olayın öncesinde neler olmuş olabilir?
- Karikatürdeki olayın sonrasında neler olmuş olabilir?
- Karikatürün farklı bölümlerinde nelerin olduğunu açıklama
- Karikatürün çerçevesinin dışında neler olabilir?
- Bir taslak halinde karikatürün ana özellik ya da başlıklarını belirleme
- Karikatüre bir başlık bulma.
- Farklı bakış açılarıyla farklı başlıklar üretme.
- Konu hakkında karikatürün söylediklerini tartışma.
- Karikatürün herhangi bir bölümü hakkında sınıfa sorular yöneltme.
- Karikatüre başka bir figür dâhil edilebilir miydi? Neresine? Niçin?
- Karikatürdeki nesneler niçin yapılmış olabilirler?
- Karikatürdeki herhangi bir nesneyi kimler, kimler için yapmış olabilir?
- Karikatürdeki mesajı karikatürü merkez alarak yazma.
- Karikatürdeki olayın ya da durumun, farklı zamanlarda geçtiğini hayal etme.
- Karikatürdeki öyküyü, nesneyi ya da durumu tanımlama.
- Karikatüristin, karikatürü çizerken yaşadığı zihin durumuna ilişkin fikir öne sürme.
- Karikatürdeki nesneleri tanımlama.
- Karikatürü, içindeki insanların bakış açılarından bir öykü üretmek için ya da, karikatürdeki öyküyü sürdürmek için kullanma.
- Birden fazla karikatürü bir öykü üretmek için kullanma
- Karikatürü, zaman geçtikçe, nesnelerin, olayların ya da insanların nasıl değiştiklerini göstermek için kullanma.
- Karikatürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları listeleme.

- Karikatüristin çizdiği fotoğrafla ilgili tutumunun güvenilirliğini ve karikatürdeki olayın güvenilirliğini tartışma.
- Karikatürde öğrenciyi ilgilendiren şey nedir?
- Karikatürde öğrencilerin hoşuna gidebilecek nesneler ve kişiler hangileridir?
- Karikatürün bütününden edinilen izlenimin tartışılması.
- Öğrencinin bir karikatür grubundan bir tanesine veya bir karikatürün belli bir bölümüne odaklanıp gördüklerini sınıfa aktarması.
- Karikatürün bir detayı üzerinde öğrencinin odaklanması ve gördüklerini sınıfa anlatması.
- Karikatürdeki işaretlerin ve sembollerin anlamlarının açıklanması.
- Karikatürde tuhaf veya mantıksız şeyler var mı?
- Öğrencilerin bir rol paylaşımı yaparak, karikatürdeki kişileri canlandırarak karikatürü dramatize etmeleri ve daha sonra neler olabileceğini kestirmeleri.
- Öğrencinin karikatüre benzer bir resim, karikatür çizmesi ve öyküyü sürdürmesi.
- Öğrencinin karikatürdeki karakterlerle röportaj yapması; bir öğrencinin karikatürdeki karakterin rolünü üstlenmesi ve diğerlerinin röportajı gerçekleştirmeleri.
- Öğrencilere karikatürdeki kişilerin dışında kişiler verilmesi; örneğin karikatürdeki kişinin ailesinden biri. O karikatürdeki kişi hakkında ne düşünüyor olabilir?
- Karikatürdeki herhangi bir kişi ya da nesnenin, karikatür çizildikten sonraki hali nasıl olabilir?
- Karikatürün nasıl çizildiğini tartışma.

Karikatür 11. Yiğit Özgür

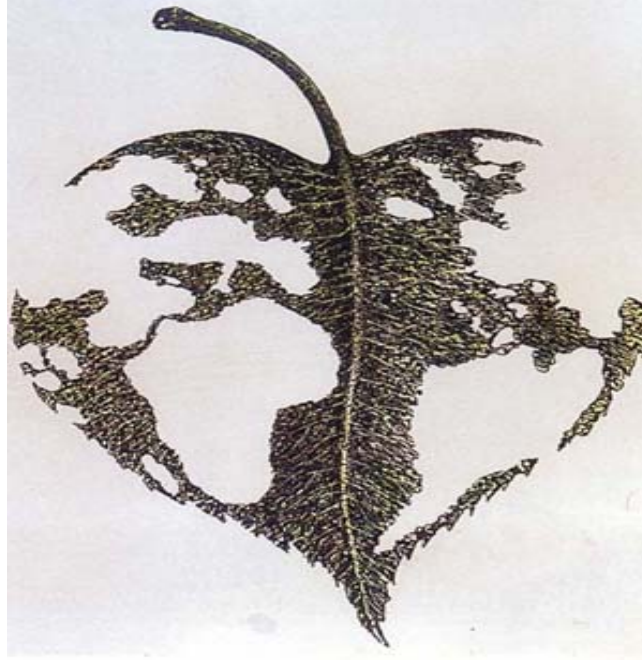
4.3.2. Kültür  ğretiminde Sınıf Uygulamaları ve öğretmenlere öneriler

Çağımız her geçen gün daha fazla k lt rl rarası karmaşalarla boğuşmakta, medya düzenli bir biçimde uluslararası gerçekleri ve küresel sorunları gündeme taşıtmaktadır. Bu yoğun değişimle ve bilgi bombardımanıyla baş edebilecek öğrenciler yetiştirmek ve onları küresel dünyanın vatandaşları olmaya hazırlamak için sadece müfredatları değil, yabancı dil öğretmenlerini de uluslararası gerçeklere hazır hale getirmek, bir başka deyişle öğretmenlerin de k lt rl rarası öğrenmeyi gerçekleştirebilmelerini sağlamak gerekmektedir.

Öğretmen, düşünce ve kültürün dille olan ilişkisini, kültürel farkındalık kavramını, kültürel mesafeleri, benzerlikleri ve tüm bunların dil öğrenimini nasıl etkilediğini bilirse, kültürün ders içeriğine girmesi için bir temel zaten atılmış olur. Fakat  ğretmen kültür  ğretimi konusunda ne kadar istekli olursa olsun, bu alandaki bilgi eksikliği uygulamayı etkileyebilir. Sercu (2006: 57), yabancı dil  ğretmenlerinin öğrettikleri dille ilgili kültürlere aşına olmaları ve bu kültürlerle çeşitli şekillerde ve sık aralıklarla ilişki kurmuş olmaları gerektiğini belirtir. Sercu'ya göre yabancı dil  ğretmeni, kendi kültürünü de iyi bilmeli ve öğrencilerine kültürler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri açıklamasında kendisine yardımcı olacak genel kültüre de sahip olmalıdır. Öğrencilerin farklı kültürler hakkındaki kalıp düşüncelerinden haberdar olmalı, bu düşüncelerle nasıl başa çıkacağını bilmelidir. Öğrencilerin k lt rl rarası iletişim yetisine sahip olması için gereken öğrenme etkinliklerini, malzemelerini ve uygun içeriği nasıl se eceeğini bilmelidir. Ayrıca  ğrencilerine kendi kültürlerini yabancı kültürlerle ilişkilendirme, onları karşılaştırma ve onların bakış açısını anlamaya çalışma konularında yol göstermelidir. Onların yabancı kültürler hakkındaki algılarının ve davranışların farkında olmalı, öğrenme sürecinde bunları göz önünde bulundurmalıdır (Sercu, 2006: 58).

Yoğunlaştırılmış dil programlarında, kültür  ğretimi için özel olarak bir ders saati ayırmak mümkün olabilir fakat bütün programların bu konuya ayırabilecekleri yeterli zamanı ya da özelleşmiş personeli bulunmayabilir. Bu yüzden, kültür  ğretimi dil öğretiminin her türlü anına dâhil edilebilir. Okuma, konuşma, yazma derslerine de kültürel içeriğin katılması son derece doğaldır (Valdes, 1986: 121).

Sonuç olarak, kullanılan ders materyallerinde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı etkinlikler, bölümler olmasa bile, öğretmen, kendi kültürlerarası tecrübelerinden ve bilgilerinden de yararlanarak destekleyici materyaller hazırlayabilir ve bu noktada karikatür, güçlü ve etkili bir kaynaktır.

Karikatür 12. Josef Jurczyszyn (Polonya), Aydın Doğan Karikatür Yarışması, Başarı Ödülü, 1990.

4.4. ‘Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe’ Adlı Dil Öğretim Setinin Karikatür ve Mizah Kullanımı Açısından Değerlendirmesi

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı karikatür kullanımını örnekleyen ders materyaline geçmeden önce, Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER tarafından hazırlanan “Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe” adlı dil öğretim setinin, karikatür ve mizah kullanımı açısından yapılan bir incelemesine yer verilecektir.

‘Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe’, TÖMER’in bu alandaki birikimi doğrultusunda, Avrupa Konseyi’nin Ortak Avrupa Çerçevesi (Common European Framework) adlı kılavuzunda belirtilen hedefleri içerecek biçimde hazırlanmıştır. TÖMER, öğrencilerini

‘Avrupa Dil Portfolyosu’nda (ADP) belirlenen A1,A2 (Temel Düzey), B1(Orta Düzey) ve B2, C1 (Yüksek Düzey) beceri düzeylerine ulaştırmayı hedeflediğini belirtir.

‘Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe’ dil  ğretim seti, ADP’nin gerektirdiği konulara göre 12 ünite olarak düzenlenmiştir. Her bir  nitesi 3 alt konudan oluşan temel, orta ve yüksek düzey ders kitabı yanında, aynı ünite ve konu başlıklarıyla hazırlanmış çalışma kitapları mevcuttur. Metinler, Dinleme, Okuma, Sözlü Anlatım, Karşılıklı Konuşma ve Yazılı Anlatım beceri düzlemleri için hazırlanmış etkinliklerle desteklenmiştir. Ders kitapları ve yardımcı kitaplar, bol sayıda alıştırma içermektedir. Ayrıca kitabın sonundaki ‘Dilbilgisi Desteği’ bölümü, her ünitenin dilbilgisi yapıları hakkında kısa ve öz bilgiler sunar.

Aşağıda Temel, Orta ve Yüksek düzeydeki Yeni Hitit ders kitaplarında ve çalışma kitaplarındaki etkinlik ve alıştırmaların mizah ve karikatür açısından bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Örneklerin ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki gerçek görünümleri, Ekler bölümündedir.

- ** rnek 1:** Temel düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı’nın ‘Günlük Hayat’ adlı 2. nitesinin ‘Nereden Nereye?’ adlı 2. alt konusu içinde bulunan ‘Tamamlayalım’ adlı 13. alıştırmada ‘Durum’(yönelme, kalma, çıkma) eklerini [-(y)E, -DE, -DEn] boşluklu cümlelerde kullanabilmeleri için, konuşma balonunda bahsedilen durumla ilgili komik çizimlere yer verilmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Temel Düzey, s.25). Bu çizimlerin hepsi karikatür sayılmasa da, bazılarının içerdikleri gülünç durumlar sebebiyle bu alıştırmada az da olsa mizah kullanılmıştır diyebiliriz.
- ** rnek 2:** Temel düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı’nın ‘Yolculuk’ adlı 12. nitesinin ‘Nereye Gidelim?’ adlı 1. alt konusu içinde bulunan ‘Eşleyelim’ adlı 4. alıştırmada zor olmayan ve eğlenceli bir etkinlik sunulmuştur (Yeni Hitit Ders Kitabı, Temel Düzey, s.140) .  ğrenciden, verilen konuşma cümleleri ya da sorularını uygun karikatürlerle eşleştirmesi istenmiştir. Verilen cümle ya da sorular dilbilgisi açısından karmaşık olmadığından ve karikatürlerde sadece Türk kültürüne özgü öğrencilerin tanımadığı göndermeler olmadığından, cümleler ve karikatürler birleştirildiklerinde içlerindeki espriyi ya da komik öğeyi bulmak,  ğrenci için eğlenceli ve kolay olacaktır.

- **Örnek 3:** Orta düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Şimdi Spor Zamanı' adlı 2.ünitesinin 'Biraz Hareket!' adlı 1. alt konusu içinde bulunan 'İşaretleyelim, dolduralım' alıştırmasında spor temalı bir grafik sunulmuş, ardından doğru-yanlış sorularıyla öğrenciden sporun yararlarını işaretlemeleri istenmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.21). Karikatür mantığıyla hazırlanmış bu grafik resimle ilgili doğrudan bir etkinlik düzenlenmemiş, dolaylı yoldan kullanımı tercih edilmiştir.
- **Örnek 4:** Orta düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'İcatlar Mucitler' adlı 7.ünitesinin 'Onlarsız Olmuyor' adlı 2. alt konusu içinde bulunan 'Ne işe yarar, anlatalım' adlı alıştırmasında 'Fermuar deyip geçmeyin' başlığı altında fermuarın ilgisiz nesnelerle kullanımı resmedilmiş, ardından öğrencinin fermuarın hangi amaçlarla, hangi alanlarda kullanılabileceğini hayal etmesi ve yazması beklenmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.82). Buradaki resimler karikatür sayılmasalar da, fermuarın ilgisiz nesnelerle kullanılışını yaratıcı bir şekilde resmettikleri için mizahi bir bakış açısına sahiptir. Öğrenciden beklenen de benzer şekilde düşünmesi ve fermuarın, resimlerde gösterildiği şekiller dışında başka hangi farklı amaç ve şekillerde kullanılabileceğini yazılı olarak ifade etmesidir. Bu yüzden söz konusu resimlerin yerinde ve etkili kullanılmış olduklarını söyleyebiliriz.
- **Örnek 5:** Orta düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'İcatlar Mucitler' adlı 7.ünitesinin 'İcat Edildi Ama...' adlı 3. alt konusu içinde bulunan 'Muhteşem Buluşlar' adlı mizah içerikli deneme metninden sonra öğrenciden dilbilgisi ve okuma-anlama sorularını cevaplaması istenmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.86). Metnin mizahi bir dille yazılışı ve yazarın, öğrencilerin de özdeşleşebilecekleri eskiye dair gülünç anılarını içermesi, öğrencilerin ilgisini çekmesi açısından önemlidir.
- **Örnek 6:** Orta düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'İcatlar Mucitler' adlı 7.ünitesinin 'İcat Edildi Ama...' adlı 3. alt konusu içinde bulunan 'Zihni Sinir Proceleri' adlı metinde ünlü karikatürist İrfan Sayar tanıtıldıktan sonra öğrenciden metinle ilgili doğru-yanlış sorularını cevaplaması istenmiş, 'Tahmin edelim, yazalım' bölümünde ise İrfan Sayar'ın 'Zihni Sinir Proceleri' isimli karikatür serisinden üç örnek sunulmuştur (Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.88). Öğrencinin karikatürlerdeki yaratıcı icatların adını koyması ve işlevini düşünüp yazması

istenmiştir. Söz konusu karikatürler, yaratıcı olmalarının yanında komik icatlar içerdiklerinden, öngörülen etkinliğin öğrenciler için oldukça çekici olacağı şimdiden söylenebilir. Bu etkinlik, öğrencilerin mizah duygularını kullanmaları ve yaratıcı olmaları için onlara bir fırsat sunmaktadır. Karikatürlerin, daha kolay algılanmaları amacıyla daha büyük boyutlarda olması gerekliliği de bir not olarak düşülebilir.

- **Örnek 7:** Orta düzeydeki Yeni Hitit Çalışma Kitabı'nın 'İş Dünyası' adlı 1.ünitesinin 'İş Yerinde' adlı 2. alt konusu içinde bulunan 7. alıştırmada (Tamamlayalım), 'İş Görüşmesi' adlı bir fıkraya yer verilmiş, fıkradaki olayı anlatan bir çizim yardımıyla da fıkranın görselliği sağlanmıştır (Yeni Hitit Çalışma Kitabı, Orta Düzey, s.89). Fıkra içinde –meli, -malı ekleriyle fiil kullanımını sınavan üç boşluk bırakılması, fıkrayı bir dilbilgisi alıştırmaya dönüştürmüş olsa da mizahi bir durumun kullanılması ve bu durumun çizim eşliğinde görselleştirilmesi, öğrencilerin dikkatini çekmek için etkili bir yoldur.
- **Örnek 8:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin, mizah içerikli konularıyla bu konudaki en zengin bölüm olduğu söylenebilir. Örneğin 'Gülümse' adlı 1. alt konusu içinde bulunan 'Espri Bunun Neresinde?' alıştırmaları, yabancı öğrencilerin zorlanabilecekleri, ama Türkçeye ait yaratıcı şakalardan örnekler görüp öğrenebilecekleri bir alıştırmadır (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.78). Burada sunulan espriler sayesinde, öğrenciler sözcük, dilbilgisi, okuma becerilerini sınavacaklar ve sözcüklerin bambaşka anlamlarda kullanılıp, cümlelerin bambaşka durumları anlattığını görüp şaşıracaklardır. Esprilerin tartışılması sırasında sınıf atmosferi değişecek, öğrencilerin derse ilgileri artacaktır.
- **Örnek 9:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Gülümse' adlı 1. alt konusu içinde bulunan 'Mizahın Gücü' adlı denemede de gülme ve mizah eylemleri hakkında bilgi ve yorumlara yer verilmiş, ardından sözcük ve okuma-anlama alıştırmaya geçilmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.80). Yine 'Mizah Kursu' konulu dinleme etkinliği de benzer dinleme-anlama soruları sorulmuştur. Bu bölümde konu mizah olsa da daha çok bilgi düzeyinde ilerlendiği görülür. Bir başka deyişle, mizah, gülme, bir karikatüristin gelecek planları gibi konulardan bahsedilmiş, fakat karikatür kullanılmamıştır.

- **Örnek 10:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Mizahın Türkçesi' adlı 2. alt konusunda 'Bizi Anlatan Komedyen: Cem Yılmaz' konulu bir dinleme etkinliği yapılmış, ardından öğrencilere dinleme-anlama soruları yöneltilmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.82). Komedyenlik konusu etrafında şekillenen bu etkinlik, Türkiye'nin en ünlü komedyenlerinden Cem Yılmaz hakkında bilgi vermekte, fakat gülünç öğeler içermemektedir.
- **Örnek 11:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Mizahın Türkçesi' adlı 2. alt konusunda 'Yabancı Diller' başlıklı bir Gani Müjde denemesine yer verilmiştir (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.84-85). Yabancı sözcüklerle ilgili yazarın düşünce ve anılarını aktaran metnin ardından, bazı kalıp sözcüklerin ve fiillerin anlamları, alıştırma bölümünde sorulmuş, Türkçedeki argo kullanımı üzerine öğrenciye sorular yöneltilmiştir. Metin içeriğinde bulunan gülünç sözler, tespitler ve anılar öğrenciler tarafından eğlenceli bulunabilir.
- **Örnek 12:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Ders Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Komedi Dünyası' adlı 3. alt konusunda Charlie Chaplin, Benny Hill, Peter Sellers gibi dünyaca ünlü komedyenlerden ve eserlerinden bahsedilmiş, bilgi verilmiş, sorular sorulmuştur. Bir başka deyişle bu bölümde mizah, yine bilgi düzeyinde yer almıştır (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.86-88). 'En Miskin, En Komik Kedi' adlı okuma parçası da dünyaca ünlü karikatür serisi 'Garfield' ve karikatüristi Jim Davis hakkında bilgi vermekte, örnek bir Garfield karikatürü sunmamaktadır (Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.89).
- **Örnek 13:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Çalışma Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Gülümse' adlı 1. alt konusunda 'Yurt Şakaları' adlı dinleme etkinliğinde öğrencilerin kolaylıkla kendilerinden bir şeyler bulabileceği, eğlenceli bir konunun seçilmiş olduğu görülmektedir (Yeni Hitit Çalışma Kitabı, Yüksek Düzey, s.43). Öğrencilerden 'Nisan şakası', 'Eşek şakası', 'Kamera şakası' ve ' Telefon şakası' konularından biriyle ilgili bir anılarını anlatmalarının istenmesi de derse eğlenceli ve sıcak bir hava katacak, öğrencinin derse aktif şekilde katılımı sağlanacaktır.

- **Örnek 14:** Yüksek düzeydeki Yeni Hitit Çalışma Kitabı'nın 'Hadi Beni Güldür' adlı 7.ünitesinin 'Mizahın Türkçesi' adlı 2. alt konusunda 'Temel', 'Nasrettin Hoca', 'Sarışın' başlıklı üç fıkra yer verilmiş, ardından öğrencilerin bir fıkra eklemeleri istenmiştir (Yeni Hitit Çalışma Kitabı, Yüksek Düzey, s.44). Sunulan fıkralardan 'Nasrettin Hoca' ve 'Temel' fıkraları sadece Türk kültürüne özgüken, 'Sarışın' fıkraları tüm dünyada bilinen ve anlaşılan fıkralardır. Öğrencilere hem Türk kültürüne ait mizah örnekleri sunulmuş, hem de farklı kültürlerden gelen öğrencilerin tümünün aşına olduğu bir fıkra da eklenmiştir. Fıkraların ardından öğrencilerin kendi kültürlerinden bir fıkra sınıfı paylaşmaları, kültürlerarası iletişim açısından verimli bir fırsat yaratmış olur.

Temel, Orta ve Yüksek düzeydeki Yeni Hitit ders kitapları ve yardımcı kitapları mizah ve karikatür kullanımı açısından incelendiğinde, içlerinde karikatür ve mizahın kullanımına dair örneklerin var olduğu dikkat çekmiştir. Fakat, karikatür ve mizah gibi zengin kaynakların, bilgi vermek amaçlı kullanılmasının yanında doğrudan güldürmek, düşündürmek, farklı kültürleri tanıtmak, farklı bakış açıları kazandırmak amacıyla da kullanılması gerekmektedir. Şüphesiz zaman kısıtlaması, öğrencilerin dildeki yetkinlik düzeyleri, kültürel farklılıklar gibi birçok etken karikatür kullanımını zorlaştırabilir fakat yine de bu zengin sanatsal eserden mümkün olduğunca faydalanmanın, yabancı dil alanındaki öğrenme ve öğretme etkinliklerini olumlu yönde etkileyeceği unutulmamalıdır.

5. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETİSİ KAZANDIRMA AMAÇLI, KARİKATÜR İÇERİKLİ DERS MATERYALİ

5.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Dersinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı, Karikatür İçerikli Ders Materyali

Önerilen bu materyaldeki her etkinlikte, yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kullanılan ders kitaplarındaki konularla paralel olabilecek kültürlerarası içeriği sağlamak, yapılacak etkinliklerle öğrencilere kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmak hedeflenmiştir. Her etkinliğin konusu, her kültürde ortak olarak bulunan, bir başka deyişle tek bir kültüre özgü olmayan ortak yaşam deneyim alanlarından alınmış, bu ortaklıktan hareket edilerek kültürel farklılıkları ortaya çıkarıp tartışmak ve öğrencilerde farklı kültürler ve kendi kültürleri hakkında bir farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

Bu genel amaç çerçevesinde, her etkinliğin başlangıç noktasını oluşturan karikatürlerin içeriği ve iletişiyle ilgili öğrencilerin bildiklerinden ve düşündüklerinden yola çıkılmış, konuyla ilgili yazma ve konuşma etkinlikleri aracılığıyla öğrencilerin kendi kültürlerine dışarıdan bakmaları, sınıftaki diğer kültürlerden gelen öğrencilerin fikirlerini dinleyerek farklı kültürleri farklı açılardan görmeleri ve önyargılarını kırmaları amaçlanmıştır.

Ders materyali hazırlanırken, kültürel etkinlikler hakkında gözlem yapmak, karşılaştırmak, farklılıkları bulmak, belirsizliklerin üstesinden gelmek ya da onları hoş görmek, iletileri etkili bir şekilde yorumlamak, yanlış anlama ihtimallerini azaltmak, kendi bakış açısını savunup aynı zamanda diğer fikirlerin haklılığını kabul etmek, farklılıkları kabul etmek gibi kültürlerarası iletişim yetisi ve kültürlerarası farkındalık becerileri göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çalışmada önerilen yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kullanılmak üzere düzenlenmiş karikatür odaklı dersler, tezin ikinci bölümünde sunulan kültürlerarası iletişim yetisi ve amaçları doğrultusunda hazırlanmış, yabancı dil olarak Türkçe dersinde işlenen konuları kültürel anlamda ‘destekleyici’ olması amaçlanmıştır.

Tasarlanan dersler, Türkçeyi Türkiye’de yabancı dil olarak öğrenen ve ileri düzeyde olan öğrenciler içindir. Yabancı dil sınıfının çok kültürlü bir sınıf olduğu varsayılmış, etkinliklerin ayrıntıları farklı ülke ve kültürlerden gelen öğrencilere göre düşünülmüştür. Her etkinlik, ortalama 2 ders saati için tasarlanmış olup, zaman kısıtlaması varsa belirli bölümleri de kullanılabilir. Önemli olan, bu materyalin içinden ana ders içeriğine uygun bir destekleyici konu seçilmesi ve konu bütünlüğünün sağlanmasıdır.

Önerilen ders materyalindeki her bir etkinlik, ‘Anlayalım’, ‘Gözlemleyelim&Öğrenelim&Karşılaştıralım’ ve ‘Farklılıkları Seviyorum’ adımlarından oluşur.

‘Anlayalım’ bölümünde öğrencinin karikatürdeki sembolleri, olayları, durumları, kısacası karikatürün iletisini anlaması için ona yardımcı olacak sorular sorulur. Karikatürün iletisinin farkına varması sağlanır. Bu bölümde genel olarak öğrencinin çizime bakarak var olan nesneleri, kişileri ve durumu betimlemesi ve varsa karikatür balonlarındaki sözlerle bakarak söylenileni anlamaya çalışması beklenir. Anlaşılmayan sözler/semboller öğretmen tarafından açıklanır. Burada önemli olan husus, öğrencinin karikatürdeki iletiyi anlaması için gerekli her türlü bilinmezin ortadan kaldırılmasıdır.

‘Gözlemleyelim&Öğrenelim&Karşılaştıralım’ bölümünde önce öğrencilerin konuyla ilgili bildiklerinden, gözlemlerinden yola çıkılır. Kendi kültürleri ve hedef kültür hakkında konuyla ilgili düşüncelerini, gözlemlerini aktarmaları istenir. Aynı zamanda öğrencilerin, diğer öğrenci arkadaşlarını dinleyerek konuyla ilgili farklı bilgilere ulaşmaları ve değişik bakış açılarının farkına varmaları beklenir. Öğrenciler ortak yaşam alanlarına dair çeşitli durumları, kültürel uygulamaları ve davranışları karşılaştırır, yorumlar yaparlar.

‘Farklılıkları Seviyorum’ adlı kültür köşesinde ise öğrenciler, konuyla ilgili somut bir etkinlik gerçekleştirirler ve araştırıp öğrendiklerini, düşüncelerini, bulgularını, yarattıklarını tüm sınıfla paylaşırlar. Bu bir canlandırma etkinliği ya da bir poster hazırlama da olabilir. Ödev olarak verilebileceği gibi sınıf içinde de yapılabilir.

1. ETKİNLİK: BEDEN DİLİ ÖĞRENİYORUM!

Piyale Madra

ANLAYALIM:

- Karikatürde bilmediğiniz bir sözcük var mı?
- Karikatürdeki konuşmaları anladınız mı?
- ‘O da bi şey mi’ ne demek?
- ‘hem... hem... hem’ sözcükleri neden bir arada kullanılmış? Anlamı nedir?

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM& KARŞILAŞTIRALIM

- Karikatürdeki kişileri betimleyiniz (Yaş, eğitim, kişilik özellikleri, vb.)
- Karikatürdeki çocuklar, çevrenizdeki çocuklara benziyor mu? Nasıl?
- Siz nasıl bir çocuktunuz?
- Sınıf arkadaşlarınıza 10 saniye göz atınız. Sizce onlar çocukken nasıldılar? Neden?
- Anadilinizde ‘Seni seviyorum.’nasıl denir? 3-4 kişilik bir grup oluşturunuz. En az 5 dilde ‘Seni seviyorum.’ demeyi öğreniniz ve yazınız.

- Karikatürün son karesinde erkek çocuk ne yapıyor? Size göre bu hareket, vücut dilinde ne anlama geliyor? Sayınız.

-
- Kültürünüzde ‘Seni seviyorum.’ anlamına gelen başka hareketler var mı? Neler? Sınıf arkadaşlarınızdan bu hareketleri öğreniniz.
 - Türkçede ‘Seni seviyorum.’ anlamına gelen el ya da vücut hareketleri biliyor musunuz? Sınıfta uygulayınız.
 - Türk kültürüne özgü herhangi bir sessiz dil/beden dili davranışı/jest-mimik biliyor musunuz?
 - Bu beden dili mesajlarından/jest ve mimiklerden tuhaf bulduklarınız var mı? Hangilerini anlayabiliyorsunuz? Hangilerini anlaşılması zor buluyorsunuz? Bu hareketlerin sizin kültürünüzdeki anlamı nedir?
 - Kültürünüze özgü jest ve mimiklerden örnek veriniz. Sınıf arkadaşlarınızın bu jest ve mimikler hakkında ne düşündüğünü öğreniniz.

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Beşer kişilik gruplar halinde, grubunuzdaki kültürlere ait bir jest-mimik posteri hazırlayınız. Sınıfa asınız ve bu jest ve mimikleri öğreniniz.

2. ETKİNLİK: BİR DİL BİR İNSAN, İKİ DİL İKİ İNSAN...

*Fayn tenks (Türkçe yazılışıyla): Fine, thanks (İngilizce yazılışıyla).

** Van, tu, tri, for, fayf, siks, sevin, eyt, fayn, tenks (Türkçe yazılışıyla): One, two, three, four, five, six, seven, eight, fine, thanks (İngilizce yazılışıyla).

ANLAYALIM:

- İngilizce biliyor musunuz? 'How are you?' ne demek?
- Karikatürdeki gözlüklü adam kim? _____.
- Karikatürdeki diğer adam ve kadın kim? _____.
- Neredeler? _____.
- Öğrencinin sorunu nedir? _____.
- 'Buyurun' ne demek? Burada ne anlamda kullanılmış? Öğretmen bu sözcük yerine başka hangi sözcüğü kullanabilir?

_____.

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM&KARŞILAŞTIRALIM

- Türkçeden başka yabancı bir dil biliyor musunuz? Hangi dili/dilleri öğrendiniz? Nerede, ne zaman, ne kadar sürede öğrendiniz?

- Türkçede en kolay öğrendiğiniz dilbilgisi konusu nedir?

- Türkçede en çok zorlandığınız konu nedir?

- Sınıf dışında Türkçe konuşan kişileri gözlemleyin. Dışarıda duyduğunuz Türkçe, sınıfta öğrendiğiniz Türkçeden farklı mı? Örnek veriniz.
- Yanınızda oturan arkadaşınızla bir grup olun ve birbirinize şu soruları sorun.
 - Neden Türkçe öğreniyorsun?
 - Türkçeyi daha iyi öğrenmek için neler yapıyorsunuz?
 - Ailenizde yabancı dil öğrenen var mı? Hangi dili, ne amaçla öğreniyor?

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- İki kişilik gruplar halinde, Türkçe öğrenirken başınızdan geçen komik ya da tuhaf bir olay hakkında bir diyalog yazın ve sınıfta canlandırın.

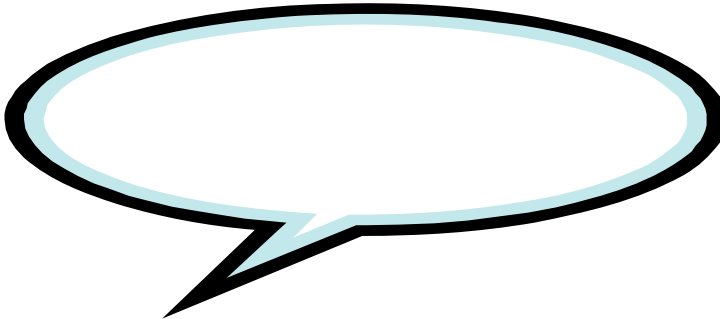
3. ETKİNLİK: EY AŞK!

Yiğit Özgür

ANLAYALIM:

- ‘İlk görüşte aşk’ ne demek?
- ‘Madem’ sözcüğü yerine başka hangi sözcükler kullanılabilir?
- Adam neden Meltem’e ‘Az sağa kaysana madem...’ diyor? Amacı nedir?
- Meltem o an ne hissetmiş olabilir?
- Sizce Meltem’in ‘Ah, evet.’ derken aklından geçenler neler olabilir? O an düşündüklerini aşağıdaki konuşma balonuna yazınız.

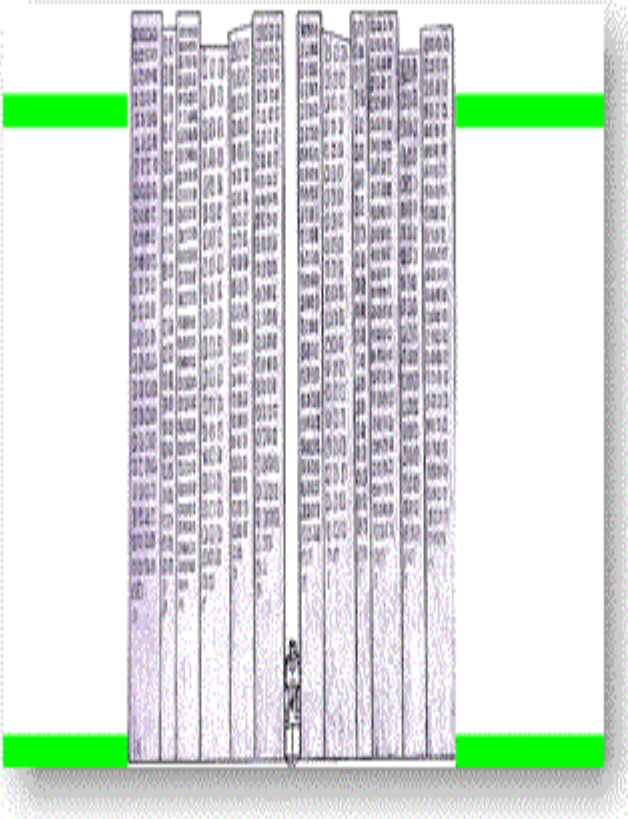
GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM&KARŞILAŞTIRALIM:

- İlk görüşte aşka inanır mısınız? Bu mümkün müdür? Neden?
- Bir insan aşık olduğunda neler hisseder? Nasıl davranır? Ne yapar? Örnek veriniz.
- 5 kişilik grup kurunuz. ‘Aşk’ deyince Türkçe’ de akla gelen ilk 5 sözcüğü yazınız. Grup sözcükleri sırayla tahtaya sözcükleri yazdıktan sonra listelerdeki hangi sözcüklerin ortak olduğunu bulunuz. Aşk dendiğinde akla gelen sözcüklere göz atınız.
- Hiç Türk düğünü gördünüz mü? Düğünde neler oldu? Düğün nasıldı?
- Sizin ülkenizde düğünler nasıl olur?
- Günümüzde yabancılarla evlilik artık çok yaygın. Çevrenizde yabancı biriyle evlenmiş bir kişi tanıyor musunuz?
- Bir Türk ile evleneceğini söyleyen arkadaşınıza Türkler hakkında neler söylediniz?
- Yakın arkadaşınızla evlenecek olan Türk arkadaşınızı hangi konularda uyardınız?
- Farklı milletler hakkında kalıp düşünceleriniz var mı? Bu kalıp düşüncelerin sebepleri neler olabilir?

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Kendinize farklı kültürden gelen bir çalışma arkadaşı bulun. Sorunumuz şu: Farklı iki kültürden gelen iki arkadaşınız evlenecekler. İkisi de kendi kültürlerine uygun bir düğün olsun istiyor ve düğünlerini planlama konusunda sizden yardım istiyorlar. Onlara nasıl bir düğün hazırladınız? Örneğin gelin bir Japon ve damat bir Amerikalı. Nasıl bir düğünleri olmalı?

4.ETKİNLİK: BÜYÜK ŞEHİRLER

Ferruh Doğan

Ferit Öngören

ANLAYALIM:

- İki karikatürdeki benzerlikler neler?

- 1. karikatürdeki kişi ne durumda?

- 2. karikatürdeki kişi ne durumda?

- Karikatürde gördüğünüz yer neresi olabilir?

- Karikatürdeki insanlar sizce ne hissediyorlar?

- Çizerler bu karikatürlerde herhangi bir sembol kullanmış mı? Bu sembollerin anlamı nedir?

- Çizer olsaydınız bu karikatürlere başka neleri dâhil etmek isterdiniz?

- Bu karikatürlere hangi ismi vermek isterdiniz?

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM&KARŞILAŞTIRALIM

- Şu an nerede yaşıyorsunuz? Bir kentte mi, yoksa kasabada mı? Yaşadığınız yeri 5 sözcükle tarif ediniz.

_____, _____, _____, _____,
_____.

- Yaşadığınız yerden sıkıldığınız ya da bunaldığınız oldu mu? Neden?

_____.

- Büyük bir kentte yaşamamanın olumlu özellikleri neler?

_____.

- Büyük bir kentte yaşamamanın olumsuz özellikleri neler?

_____.

- Yaşamak için, büyük bir kenti mi tercih edersiniz, yoksa küçük bir kasabayı mı? Neden?

- Büyük şehirlerdeki insan ilişkileri nasıldır?

_____.

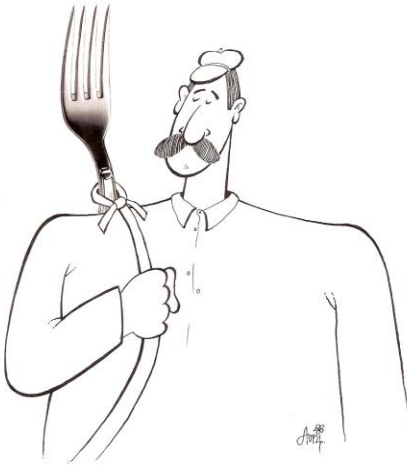
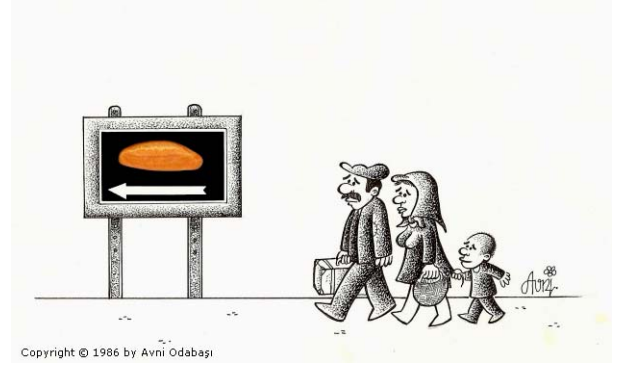
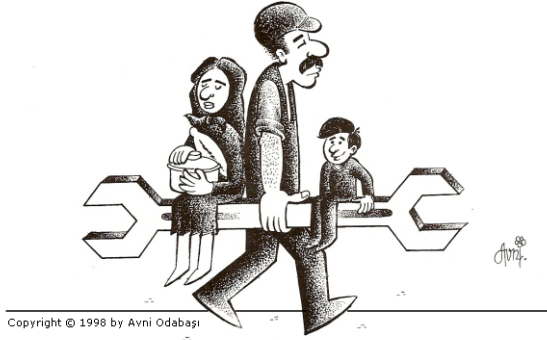
- Kültürünüzde komşuluk önemli midir? Komşularınızla ilişkileriniz nasıldır?

- Türkiye’de insanlar komşularıyla ilişki kuruyorlar mı? Nasıl?

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Sınıfınızdaki herkesin aynı apartmanda oturduğunu düşünün. Apartmanın ismi ne olurdu? _____.
- Şimdi sınıfta bir oylama yapın ve apartman yöneticisi ve yardımcısını seçin. Apartmanda oturanlarla bir toplantı yapın ve sorunları tartışın. Toplantı sonunda bir ‘Apartman kuralları’ listesi hazırlayın ve sınıf panosuna asın.

5. ETKİNLİK: GÖÇ-GÖÇ ETMEK-GÖÇMEN

Copyright © 1999 by Avni Odabaşı

Avni Odabaşı

ANLAYALIM:

- Bu dört karikatürün ortak özellikleri nelerdir?

- 1.karikatürdeki anahtar size neleri çağrıştırıyor?

- 1. ve 2.karikatürdeki ortak nesne nedir? Sizce çizer neden bu nesneyi çizmeyi tercih etmiş?

- 3. karikatürdeki çatal sizce neyin/nelerin sembolü?

- 4. Karikatürdeki adam, bohçasında ne taşıyor? (bohça: İçine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>)

- Sizce karikatürlerdeki insanlar ne hissediyor? Onlarla ilgili 5 sıfat yazınız.

_____, _____, _____, _____, _____.

- Karikatürlerdeki insanlar nereye/ne yapmaya gidiyor?

1. karikatür: _____

2. karikatür: _____

3. karikatür: _____

4. karikatür: _____

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM&KARŞILAŞTIRALIM

- Başka bir ülkeye göç eden bir aile tanıyor musunuz? Nereye gittiler? Neden göç ettiler?
- Çevrenizde başka ülkelerden gelen birileri var mı? Neden buradalar?
- Türk kültürüyle ilgili ilk öğrendiğiniz ne oldu?
- Vatandaşlarınıza Türkiye’de yaşamalarını tavsiye eder misiniz?

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Türkiye’ye geldiğinizde ne tür sorunlarla karşılaştınız? Bu sorunları nasıl çözdünüz? Sorun ve çözüm şeklinde bir tablo yapın. Sınıf panosuna asın ve diğer arkadaşlarınızın tablolarıyla karşılaştırın. Ortak sorunları belirleyin, sınıfta tartışın.

6. ETKİNLİK: TANRI MİSARİFİ

Selçuk Erdem

ANLAYALIM:

- ‘Tanrı misafiri’ ne demek?
- Tanrı misafiri ne zaman gelir?
- Yaşlı adam nasıl giyinmiş? Elinde ne var? Nereden geliyor olabilir? Hakkında başka neler söyleyebiliriz?
- Diğer adam neden ‘İşte gerçek bir profesyonel!’ diyor?
- Sizce ev sahibi tanrı misafirini kabul edecek mi?
- Bu karikatüre nasıl bir başlık koyulabilir?

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM&KARŞILAŞTIRALIM:

- Kendi ülkenizde, tanımadığınız bir kişinin evinde hiç kaldınız mı?
- Türkiye’de hiç tanımadığınız bir kişinin kapısını çalıp misafir olmak istediğinizi söyleyebilir misiniz? Neden?
- Kendi ülkenizde, hiç tanımadığınız bir kişi misafiriniz olmak istese ne yaparsınız? Ne dersiniz?

- Sizce Türk kültüründe ‘tanrı misafiri’ geleneği hala devam ediyor mu? Bu gelenek Türkiye’de nerelerde uygulanıyor olabilir?
- Tanrı misafiri geleneğini sürdüren insanların özellikleri neler olabilir? En az üç özellik yazınız.

_____’ _____’ _____’ _____’

- Bu geleneğin değişmesinin sebepleri neler olabilir?

_____’

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Bir Türkün evine hiç misafir oldunuz mu? Eğer olduysanız, sizi nasıl karşıladı/ağırladı? Size neler ikram etti? Şaşırdığınız ya da tuhaf bulduğunuz şeyler oldu mu?
- Sizin kültürünüzde misafir nasıl ağırlanır? Özel hazırlıklar yapar mısınız? Nelere dikkat edersiniz? Anlatınız.

5.2. Ders Materyalinin Örnek İşleyiş Planı

1. ETKİNLİK: BEDEN DİLİ ÖĞRENİYORUM!

Süre: 2 ders saati

Düzey: İleri

Dersin Amaçları:

- Öğrenci, hedef kültüre ait sözsüz dil/beden dil kullanımlarının ne olduğunu öğrenir.
- Kendi kültürüne ait sözsüz dil kullanımlarını sınıf arkadaşlarına anlatır.
- Hedef kültüre ve yabancı kültürlerle ait farklı beden dillerinin farkına varır.
- Hedef kültüre ve yabancı kültürlerle ait farklı beden dillerinin yol açabileceği yanlış anlamalara hazırlıklı olur.

GİRİŞ

- ‘Anlayalım’ bölümüne başlamadan önce öğrencilerin karikatürü ilk gördüklerinde verdiği tepkileri gözlemleyiniz. Sınıfa ‘Karikatür sizce komik mi?’, ‘Neden komik?’, ‘Karikatüristi tanıyor musunuz?’ gibi sorular yöneltiniz.
- ‘Karikatür dergileri alır mısınız?’, ‘En sevdiğiniz karikatürist kim?’ sorularını sorunuz.

ANLAYALIM

- Öğrencilere karikatürü incelemeleri için 1 dakika veriniz.
- Karikatürde bilmediklerini söyledikleri sözcükleri tahtaya yazıp açıklayınız.
- Karikatürdeki konuşmaları anlamaları için gerekli açıklamaları yapınız.
- ‘O da bi şey mi’ sözcük öbeğini açıklamak için içinde bu sözcüklerin geçtiği bir diyalogu tahtaya yazınız.
- ‘hem... hem... hem’ sözcüklerinin anlamını açıklayarak örnek veriniz.

GÖZLEMLEYELİM&ÖĞRENELİM& KARŞILAŞTIRALIM

- Öğrencilerin karikatürdeki kişileri betimleyebilmesi için bir örnek veriniz. Kendi yaşınızı, eğitim durumunuzu, kişilik özelliklerinizi sayınız. Öğrencilerden karikatürdeki çocuklara isim vermelerini isteyiniz.
- ‘Sınıf arkadaşlarınıza 10 saniye göz atınız. Sizce onlar çocukken nasıldılar? Neden?’ sorusunu sorduktan sonra, öğrencilerden birini seçip ‘Sence ben nasıl bir çocuktum?’ sorusunu sorunuz. Sonra kısaca nasıl bir çocuk olduğunuzu tahtaya yazınız.

- Grup çalışmasında ortaya çıkan farklı dillerdeki ‘Seni seviyorum.’cümlelerini öğrencilerin tahtaya yazmasını sağlayınız. ‘En çok hangisi kulağa hoş geliyor?’ sorusunu sınıfa yöneltiniz.
- Karikatürün son karesindeki erkek çocuğun hareketinin, vücut dilinde ne anlama geldiğini tartışınız.
- Öğrencilerin kendi kültürlerinde ‘Seni seviyorum.’anlamına gelen hareketleri tahtada göstermelerini isteyiniz.
- Türk kültürüne ait jest ve mimiklerden örnekler veriniz. Öğrencilerin bu jest ve mimikler hakkında ne düşündüğünü öğreniniz.

KÜLTÜR KÖŞESİ: FARKLILIKLARI SEVİYORUM!

- Öğrencilerin beşer kişilik gruplar halinde hazırladıkları, farklı kültürlere ait bir jest-mimik posterlerini sınıfa asarak öğrencilerin incelemesini sağlayınız.

SONUÇ

Kültürel etkileşimlerin sıklaştığı günümüz dünyasında kültürlerarası iletişim yetisi, bireyin farklı kültürlerle kurduğu ya da kurmak zorunda olduğu iletişimin hedeflerine ulaşmasının anahtarıdır. Bu ihtiyaç, yabancı dil eğitimi alanında da karşılığını bulmuştur. Yabancı dil eğitiminin öncelikli amaçlarından biri de yabancı dil öğrencilerine kültürlerarası iletişim yetisini kazandırmak olmuştur.

Bu çalışmada kültürlerarası iletişim yetisi ve karikatür kavramının ortak amaç ve özelliklerinden yola çıkılarak, yabancı dil olarak Türkçe öğrencilerine kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmak için ders materyallerinde karikatür kullanımı önerilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde dil-düşünce-kültür kavramlarının tanımlarına, dil-düşünce ve dil-kültür ilişkisine değinilmiş, dil ve düşüncenin karşılıklı etkileşimi konusunda örnekler verilmiştir.

Kültürlerarası iletişim yetisi, kültür öğretimi, kültürel farkındalık, kültürlerarası öğrenme, kültürleşme, kültür şoku, kültürel karşılaştırmalar (benzerlikler ve farklılıklar), kalıp düşünceler konularına yer verilen ikinci bölümde, kültürlerarası iletişim yetisinin işlevi ve içeriği ayrıntılarıyla tartışılmış, kültür öğretimi ve kültürlerarası öğrenmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde mizah, gülme eylemi ve karikatür kavramları irdelenmiş, karikatürün felsefe, sosyoloji, insan hakları, iletişim ve kültür alanlarıyla nasıl ilişkide olduğu açıklanmış, insanı insana anlatan güçlü bir iletişim aracı olduğu vurgulanmıştır.

“Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı” adlı dördüncü bölümde ise karikatürün eğitim alanında kullanımının ardından yabancı dil öğretimindeki kullanımından bahsedilmiş, tezin asıl konusu olan yabancı dil olarak Türkçe derslerinde karikatür kullanımının dayandığı temeller anlatılmaya çalışılmıştır. Bu konuda öğretmenlere yol gösterici olabilecek karikatür çözümlemesine ve yerleşik karikatür imgelerine değinilmiş, öğretmenlerin karikatür odaklı

materyal geliştirirken kullanabilecekleri sorulardan örnekler verilmiştir. Ayrıca yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında en çok bilinen dil öğretim serilerinden olan TÖMER'in geliştirdiği Temel, Orta ve Yüksek düzeydeki Yeni Hitit ders kitapları ve çalışma kitapları, mizah ve karikatür kullanımı bakımından incelenerek, ilgili bölümler yorumlanmıştır. “Yeni Hitit Yabancılar için Türkçe” adlı dil öğretim setinde karikatür ve mizahın kullanıldığı etkinlik ve alıştırmalar da Ek-1 bölümünde sunulmuştur.

Son bölümde ise yabancı dil olarak Türkçe dersinde kültürlerarası iletişim yetisi kazandırma amaçlı, karikatür içerikli ders materyalinin amaç ve içeriği anlatılmış, ders materyali ve materyalin örnek işleyiş planı sunulmuştur. Bu ders materyalinde karikatür aracılığıyla, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kişilere kültürlerarası iletişim yetisinin gerektirdiği bilgi ve davranışları kazandırmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanındaki ders materyallerine katkıda bulunmak yanında, yabancı dil olarak Türkçe derslerinde kültür öğretimi ve kültürlerarası iletişim yetisi kavramlarına dikkat çekmek ve karikatür kullanımı konusunda öğretmenleri heveslendirip çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Achard, Pierre. **Dilsel Toplumbilim**, Çev.: Deniz Kırımsoy, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Aguilar, Maria Jose Coperias. Dealing with Intercultural Communicative Competence in the Foreign Language Classroom, **Intercultural Language Use and Language Learning**, Der. Eva Alcon Soler, Maria Pilar Safont Jorda, Springer, 2007.

Aksan, Doğan. **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.

Alred, Geof, Byram, Mike&Fleming, Mike. **Education for Intercultural Citizenship:Concepts and Comparisons**, Multilingual Matters, Clevedon, 2006.

Arık, M. Bilal. **Değişen Toplum Değişen Karikatür**, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1998.

Bergson, Henri. **Gülme: Komiğin Anlamı Üstüne Deneme**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.

Brown, Douglas. Learning a Second Culture, **Culture Bound: Bridging the Cultural Gap in Language Teaching**, Der: Joyce Merrill Valdes, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Byram, Michael& Esarte-Sarries,Veronica. **Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching: A Book for Teachers**, , Multilingual Matters, Clevedon, 1991.

Byram, Michael. **Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence**, Multilingual Matters, Clevedon, 1997.

Danyal, Nezi, “Karikatür ve Kültür”, **4. Uluslararası Karikatür Festivali Bildirileri: Karikatür ve Kültür**, Karikatür Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Demirel, Özcan. **Yabancı Dil Öğretimi**, PegemA Yayınları, Ankara, 2004.

Durualp, Enver. **İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.

Field, John. **Psycholinguistics: The Key Concepts**, New York, Routledge, 2004.

Gillert, Arne. Kültürlerarası Öğrenme Kavramları, **Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2000.

Güvenç, Bozkurt. **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.

Güvenç, Bozkurt. **Kültürün ABC'si**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Jin, Lixian ve Cortazzi, Martin. **Language Learning in Intercultural Perspective: Approaches Through Drama And Ethnography**. Cambridge University Press: Cambridge, 1998.

Nesin, Aziz. **Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı**, Akbaba Yayınları, İstanbul, 1973.

Nieuwendijk, Peter. 1998, Avrupa Avrupa, Karikatür Vakfı

Nieuwendijk, Peter. “Karikatür ve Kültür: Hangi Kültür”, , **4. Uluslararası Karikatür Festivali Bildirileri: Karikatür ve Kültür**, Karikatür Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Oral, Tan. “Gülme”, **Gülme'nin Kitabı**, YGS Yayınları, İstanbul, 2002, s.85-94.

Özünü, Ünsal. **Gülmecenin Dilleri**, Doruk Yayımcılık, Ankara, 1999.

Salman, Yurdanur. Türkçe baskıya önsöz, **Mizah Yaratma Eylemi**, Yaz.: Arthur Koestler, Çev.: Sevinç Kabakçıoğlu, Özcan Kabakçıoğlu, İris Yayınları, İstanbul, 1997.

Schachinger, Claudia. Kültürlerarası Öğrenme: Yeni çıkış noktaları, **Kültürlerarası Öğrenme Eğitim Kılavuzu 1**, Çev.: Alper Akyüz, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2000.

Selçuk, Turhan. “Gülünç Nedir?”, **Gülme'nin Kitabı**, YGS Yayınları, İstanbul, 2002, s. 105-108.

Şenyapılı, Önder. “Karikatür Kültür İşidir”, **Karikatür ve Kültür: 4. Uluslararası Karikatür Festivali Bildirileri**, Karikatür Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Şenyapılı, Önder. **Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür, Kim, Niye Çiziyor?!**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003.

Timuçin, Afşar. “Neye Gülüyoruz?”, **Gülme’nin Kitabı**, YGS Yayınları, İstanbul, 2002, s. 99-101.

Tuncer, Ömer. “Yerellik, Evrensellik ve Karikatür”, **Karikatür ve Kültür: 4. Uluslararası Karikatür Festivali Bildirileri: Karikatür ve Kültür**, Karikatür Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Uygur, Nermi. **Kültür Kuramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

Uygur, Nermi. **Dilin Gücü: Denemeler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Valdes, Joyce Merrill. Classroom Applications, **Culture Bound: Bridging the Cultural Gap in Language Teaching**, Der. Joyce Merrill Valdes, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

MAKALELER

Altuntek, N. Serpil. “Kültür ve Zihin: Goodenough, Lévi-Strauss ve Geertz”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 2, (2006), s. 45-60.

Barna, Laray M. “Stumbling Blocks in Intercultural Communication”, **Intercultural Communication: A Reader**, Der.: L.A.Samovar& R.E.Porter, Wadsworth Publishing Company, California, (1994), s. 337-346.

Cırık, İlker. “Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 34, (2008), s. 27-40.

Cunico, Sonia. “Teaching Language and Intercultural Competence through Drama: Some Suggestions for a Resource”, **Language Learning Journal**, Cilt 31, Sayı 1, (2005), s. 21- 29.

Danyal, Nezih. “Karikatürü iyi bilen bir insan fazladan bir dil sahibi olmuş demektir”, **Hürriyet Gösteri Sanatları Dergisi**, Kasım 2005.

Dlaska, Andrea. “Integrating Culture and Language Learning in Institution-wide Language Programmes”, **Language, Culture and Curriculum**, Vol. 13, No. 3, (2000), s.247-263.

Fantini, Alvino E. “A Central Concern: Developing Intercultural Competence”, **SIT Occasional Papers Series, Inaugural Issue, About Our Institution**, (2000), s. 25-42.

Gökmen, Ertan M. “Yabancı Dil Öğretiminde Kültürlerarası İletişimsel Edinç”, **Ankara Üniversitesi Dil Dergisi**, Sayı 128, (2005), s.69-78.

Guest, Michael. “A critical 'checkbook' for culture teaching and learning”, **ELT Journal ProQuest Education Journals**, Vol.56, No.2, (2002), , sf. 154-161.

Huang, Hui-Ju. “Designing Multicultural Lesson Plans”, **Multicultural Perspectives**, Vol. 4, No. 4, (2002), s.17-23.

Lazaraton, Anne. “Incidental Displays of Cultural Knowledge in the Nonnative-English-Speaking Teacher’s Classroom”, **Tesol Quarterly**, Vol. 37, No. 2, (2003), 213-245.

Nault, Derrick. “Going Global: Rethinking Culture Teaching in ELT Contexts”, **Language, Culture and Curriculum**, Cilt 19, Sayı 3, (2006), s. 314-328.

Özer, Atila. “Karikatürle İletişim”, **Uluslararası Ankara Karikatür Festivali Sempozyum Bildirisi**, 10-14 Mayıs 1996, <http://home.anadolu.edu.tr/~aozer/makaleler/4.htm> , 27.09.2009.

Pegrum, Mark. “Film, Culture and Identity: Critical Intercultural Literacies for the Language Classroom” , **Language and Intercultural Communication**, Cilt 8, Sayı 2, (2008), s. 136-154.

Polat, Tülin. “Kültürlerarası Bildirişimde Etkin Bir Süreç: Yabancı Dilde Okuma-Anlama”, **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı VII, (1990), s. 69-90.

Rathje, Stefanie. “Intercultural Competence: The Status and Future of a Controversial Concept”, **Language and Intercultural Communication**, Vol.7, No.4, (2007), 254-266.

Rozental, İzel. “Karikatür öğrencinin dil mantığını geliştirmesini, dünyaya ilgisinin artmasını sağlar”, **Hürriyet Gösteri Sanatları Dergisi**, Kasım 2005.

Sercu, Lies. “Autonomous Learning and the Acquisition of Intercultural Communicative Competence: Some Implications for Course Development”, **Language, Culture and Curriculum**, Vol. 15, No. 1, (2002), s. 61-74.

Sercu, Lies. “Assessing intercultural competence: a framework for systematic test development in foreign language education and beyond”, **Intercultural Education**, Vol. 15, No. 1 (2004), s. 73-89.

Sercu, Lies. “The foreign language and intercultural competence teacher: the acquisition of a new Professional identity”, **Intercultural Education**, Vol.17, No.1, (2006), s. 55-72.

Taç, Adnan.“Karikatür, Öğrencinin yaratıcılığını, duyarlılığını, öğrenme isteğini, estetik anlayışını geliştirecektir”, **Hürriyet Gösteri Sanatları Dergisi**, Kasım 2005.

Tapan, Nilüfer. “Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Kültür Bağlamının Degerlendirilmesi”, **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı VII, (1990), s.55-68.

Tseng, Yueh-Hung, “A lesson in Culture”, **ELT Journal**, Vol.56, No.1, (2002), 11-21.

Uslu, Hakkı. “Karikatür Kullanımı Keşke Bütün Derslerde Yaygınlaştırılsa”, **Hürriyet Gösteri Sanatları Dergisi**, Kasım 2005.

Warwick, Julia Menard. “Co-Constructing Representations of Culture in ESL and EFLClassrooms: Discursive Faultlines in Chile and California”, **The Modern Language Journal**, Vol. 93, No.1, (2009), 30-45.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Alsaç, Üstün. (2002) Karikatürün Değişen Dili. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2002.htm>

Alsaç, Üstün. (2003) Karikatür ve Özgürlük. Erişim: 27.09.2009,(Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Ayres, Erico. (2004) Karikatür ve Mizah. Erişim:27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Blazevski, Tode. (2000). Karikatürde Sembolizm. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/yiryuzkar.htm>

Dokgöz, Deniz (2004) Popüler Kültür Nesnesi Olarak Karikatür ya da Çizginin Metaya Dönüşmesi, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Yıl 5, Sayı 57, Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi57/dokgoz.htm>

Duc, Nguyen Huu (2004) Mükemmel Karikatür Nedir? Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Fidan, Bülent. (2004) Herkesin Mizahı Kendine, Karikatürünki Herkese. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Kar, İsmail. (2004) Mizah ve Karikatür İkili... Mizahın Veliahtı Karikatür. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Kazanevsky, Vladimir. (1999) Karikatür ve Varoluşçuluk. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/99/karvefel/karfelnb.htm>

Mohan, Shyam. (2004) Karikatür ve Mizah. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Mumberson, Stephen. (1999) Karikatür ve Felsefe. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/99/karvefel/karfelto.htm>

Oral, Tan. (1999) Humorologie Philosophie. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/99/karvefel/karfelto.htm>

Oral, Tan. (2003) Sosyoloji, İnsan Hakları ve Çizi-mizah. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Özbek, Eray. Çizgi ve Kumaları. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Penwill, Roger. (2004) Karikatür ve Mizah. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

Poroy, Semih. (2003) Nerede Bir İnsan Hakları İhlali Varsa Orada Bir Karikatürcü Harekete Geçer. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Rose, Chris. (2003) Intercultural Learning I. Erişim: 23.09.2009, (Çevrimiçi) http://www.ac-orleans-tours.fr/anglais-lp/telechargement/plp/activities/intercultural_learning.pdf

Rozental, İzel. (2003) 50 Kuşağı Karikatürcüleri=XX.Yüzyıl Sosyologları. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Sümer, Necdet. (2003) Maskesi Düşen Uygarlık. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Tanilli, Server. (2003) Karikatür Bir Özgürlük Havarisidir. Erişim:27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Yoltaş, Niyazi. (2003) Karikatür, Sosyoloji ve İnsan Hakları. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2003.htm>

Yoltaş, Niyazi. (2004) Karikatür ve Mizah. Erişim: 27.09.2009, (Çevrimiçi) <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/katalog2004.htm>

İNCELENEN KİTAPLAR

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı 1, Temel Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı 1, Temel Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı 2, Orta Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı 2, Orta Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı 3, Yüksek Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Çalışma Kitabı 3, Yüksek Düzey, Ankara Üniversitesi TÖMER, Ankara, 2009.

EK-1:

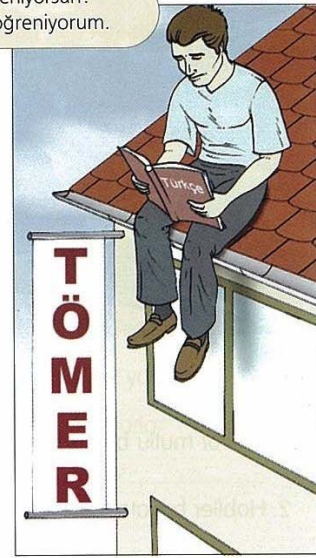
YENİ HITİT SERİSİ DERS VE ÇALIŞMA KİTAPLARINDA MİZAH VE KARİKATÜR İÇERİKLİ ETKİNLİKLER

Örnek 1: Yeni Hitit Ders Kitabı, Temel Düzey, s.25.

13 Tamamlayalım

O nereye gidiyor?
_____ gidiyor.

Örnek 3: Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.21.

7 İşaretleyelim, dolduralım

Daha Akıllı Olmak İçin Spor

Sporun Yararları

	Doğru	Yanlış
1. Beyin kapasitesini artırmak	☐	☐
2. Mükemmel görünmek	☐	☐
3. Sorunlara farklı yönlerden bakabilmek	☐	☐
4. İletişim becerilerini geliştirmek	☐	☐
5. Popülerlik kazanmak	☐	☐
5. Hızlı düşünmeyi sağlamak	☐	☐
6. Sosyal çevre edinmek	☐	☐
7. Kilo vermek	☐	☐
8. Kas yapmak	☐	☐

Yararları	Spor Türü
Hızlı düşünebilme	
Denge yeteneğini artırma	
Başkalarıyla uyumlu hareket edebilme	
Görsel algıyı artırma	
İletişim yeteneğini geliştirme	
Koordinasyon yeteneklerinde artış	

8 Ne işe yarar, anlatalım

Fermuar Deyip Geçmeyin

Bence fermuar şu amaçlarla, şu alanlarda da kullanılabilir:

- _____
- _____
- _____
- _____

Muhteşem Buluşlar

Gülse Bırsel
www.sabah.com

Bizim zamanımızdaki sistemin, en inanılmaz, en akıllara durgunluk verici deney uygulamalarının başında 'birleşik kaplar teorisi' yani birleşik kaplara su dökülmesi gelir! Tehlikesiz, sakın, zahmetsiz, öğren-ci açısından süper bir deneydir.

Laboratuarda muhabbet fırsatı, plastik iskeletle oynama imkanı vardır; yapay iç organların insan maketinden çıkartılıp karaciğerle, böbreklerle futbol-hentbol maçı yapılması da mümkündür! Kurbağa kesme ve dana gözü inceleme, sınıfın kızları için mide bulandırıcı olsa da, herhangi bir ders saatin-den daha çok aksiyon ve eğlence içerdiği için her-kesce tercih edilir. Ama en vazgeçilmez deneyimiz, büyük ihtimalle ıslak pamukta fasulyeden ağaç ye-tiştirilmesidir. Zaten bunları aşarsan, deney de amacını aşar ve sınıfta patlamalar yaşanabilir! Örneğin, geçen ay bir okulda ispirtonun alev alması yüzünden öğrenciler yaralandı, geçtiğimiz hafta ise başka bir okulda öğrenci ve öğretmenler tuz ruhun-dan çıkan gazdan zehirlendi!

En temizi 'pamuk arası fasulye' deneyidir. Bunu bilir bunu söylerim! Fazlasına gerek yoktur. Ayrıca

icat merakıyla da dünya değiştirilememektedir. Çocukları "Ne yap yap, ama icat yap evladım," diye büyütürsen, vasat IQ'yu tutturmuş herkes kendi ka-fasına göre **"Çok parlak bir fikir buldum!"** deyip bir de utanmadan o fikrinin patentini alır!

Bakınız geçen yıllarda patenti alınmış acayip icatlar: Pilli kedi köpek kaşıyıcısı! Yüz kaslarının ça-lıştırılması ve kaldırılması için yüz kası ağırlıkları! Tu-valet kağıdı nemlendirme cihazı! Uyku getiren diş macunu! Kesilen sakalları vakumla çeken sakal şe-killendirici! Hıçkık geçirci! Üstü kapalı bisiklet! Ku-lak için minyatür ve güvenli vakumlu temizleme aleti! Burun deliklerine takılarak kullanılan kişisel hava temizleme cihazı! Giyilebilir yıldırım tehlikesi uyarıcısı! Hava soğutma sistemli şezlong!

Bu ürünlerin bir gün seri imalatına başlanır mı, bilmiyorum. Ben en çok hıçkık geçirci ve uyku ge-tiren diş macununu tuttum! Belli ki bunların yaratıcı-ları, fasulye deneyinin ötesine geçmişler! Belki za-manında telefonun da 'saçma sapan ve gereksiz' bulunması gerçeğinden yola çıkıp bütün yeni fikirle-re saygı duymak gerekiyor.

Ettirgen	Edilgen	Birleşik

"Çok parlak bir fikir buldum!"

- ☐ Bu sabah gökyüzü ne kadar parlak.
- ☐ Savaşı parlak bir zaferle kazandık.
- ☐ Parlak düşüncelerini kendine sakla!
- ☐ Selin lisedeyken sınıfın en parlak öğrencisiydi.

	Doğru	Yanlış
1. Yazarın okulundaki laboratuvar deneyleri pek tehlikeli değildi.	☐	☐
2. Yazara göre laboratuvar dersleri diğer derslerden daha eğlenceliydi.	☐	☐
3. Yazara göre 'hıçkık geçirci' gereksiz bir buluş.	☐	☐
4. Bazı icatlar insanlar tarafından başlangıçta saçma bulunup sonradan anlaşılabilir.	☐	☐
5. Yazara göre insanlar gereksiz fikirleri için patent almak istiyor.	☐	☐

imalat
muhabbet
icat
cihaz

alet
buluş
üretim
sohbet

Örnek 6: Yeni Hitit Ders Kitabı, Orta Düzey, s.88.

20 Okuyalım, işaretleyelim

ZİHNİ SİNİR

'PROCE'leri

Onu Zihni Sinir mi genç tutuyor bilinmez ama İrfan Sayar yaşını hiç göstermiyor. Zihni Sinir'i Gırgır adlı mizah dergisinde çizmeye başlayan İrfan Sayar Güzel Sanatlar Akademisi'nde sahne tasarımı eğitimi görmüş. Bu eğitim Zihni Sinir'i üç boyutlu hale getirirken çok işine yaramış.

İrfan Sayar çocukluğundan beri teknik konulara meraklı. "Manisalı bir çiftçi ailesinin çocuğuyum ve çocukluğum Manisa'da geçti. Yazları köye giderdik ama giderken şehirdeki oyuncaklarımızı yanımızda götürmezdik. Kardeşimle beraber köydeki doğal malzemelerden şehirdakilere benzer oyuncaklar yapmaya başladık. O oyuncaklar herkesin çok hoşuna giderdi." İrfan Sayar kızı Yaprak için de hatırı sayılır miktarda oyuncak üretmiş.

Sayar, Zihni Sinir karakteriyle sanat, mizah ve teknolojiyi bir araya getirmeyi hedeflemiş. Zamanla Zihni Sinir'in gerçeğe hayal karışımı uçuk buluşları, üç boyutlu ürünlere dönüşmüş.

Zihni Sinir'in buluşları için 'proce' sözcüğünü kullanması ise bilinçli bir seçim. "Proce sözcüğü daha fazla şey ifade ediyor. Zihni Sinir'in 'proce'leri projeden daha özgün, benzersiz bir şey kast ediyor. Yaratıcı, sınırsız bir şey."

Zihni Sinir insanların aletle ve eşyayla ilişkilerini irdeliyor. Ürünleri neredeyse heykel ya da sanat objesi gibi. Ancak İrfan Sayar kendisini bilim adamı olmaktan çok bir sanatçı olarak tanımlıyor.

Yeşim Çobankent

1. Zihni Sinir İrfan Sayar tarafından yaratılmıştır.
2. Zihni Sinir bir mizah dergisinin kahramanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır.
3. Zihni Sinir çilgın buluşlar yapan bir mucit karakteridir.
4. İrfan Sayar, Zihni Sinir'i çocukluk yıllarında üretmiştir.
5. İrfan Sayar'a göre kendisi bir sanatçı ve çizerdir.
6. Zihni Sinir 'proje' değil, 'proce' yapar.

Doğru Yanlış

☐ ☐

☐ ☐

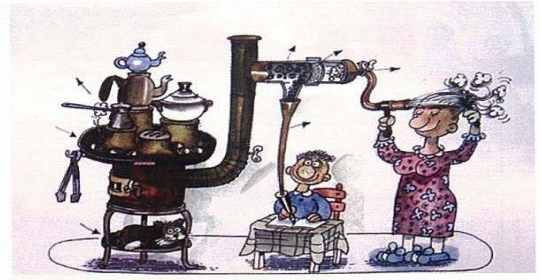
☐ ☐

☐ ☐

☐ ☐

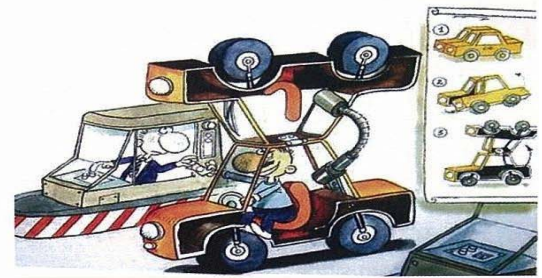
☐ ☐

21 Tahmin edelim, yazalım

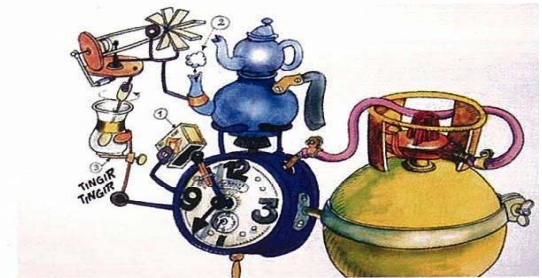
Adı : _____

İşlevi : _____

Adı : _____

İşlevi : _____

Adı : _____

İşlevi : _____

22 Buluşumuzu anlatalım

Herkesin içinde bir Zihni Sinir vardır. Herkes hayatının bir döneminde "Keşke şöyle bir icat olsa." diye düşünmüştür. Ben de _____

7 Tamamlayalım

İş Görüşmesi

İş başvurusu yapan genç, mülakatta çalışma şartlarını müdüre şöyle sıralar:

– Sabahları işe gitmem zor oluyor. Bu yüzden evime bir araba gönder melisiniz . Ayrıca evimin kirasını da öde _____ . Bunun dışında geçinebilmem için her ay bana 3000 TL maaş da ver _____ .

Müdür, genci dikkatle dinledikten sonra cevap verir:

– Biz zaten çalışanlarımıza son model bir araba, üç daire, ayrıca ayda 8000 TL veriyoruz.

Genç şaşırarak;

– Şaka yapıyorsunuz herhalde, der.

Müdür gülümser ve

– Ama önce siz başlattınız, diye cevap verir.

1 Espri bulalım

Espri Bunun Neresinde?

1. Adamın biri gülmüş, reçel yapmışlar.
2. Geçen gün bir taksi çevirdim, hala dönüyor.
3. Düşünce suç olmasın, kalkınca suç olsun.
4. Adamın biri topalmış, karısı da oynamış.
5. Geçen gün arkadaşlarla fırında patates yiyor-
duk, fırın sıcak geldi, bahçeye çıktık.
6. Adamın biri elli milyon bulmuş ama ayaklı
milyon bulamamış.
7. Ali Kaptan sesleniyor: "Çıkarın beni bu kaptan!"
8. Sen terlemişsinizdir, sana terlik getireyim.
9. Sabah otobüsü kaçırdım. Elli bin TL fidye istiyo-
rum.
10. – Duş alacağım.
– Alma, evde var.
11. – Sayın seyirciler.
– Bir, iki, üç, dört.
12. _____.
13. _____.

6 Sürdürüelim, bulalım, işaretleyelim

Mizahın Gücü

Gülmenin ruh halimiz üzerindeki rahatlatıcı etkisine hepimiz şahit olmuştuk. Hayal kırılganımızı, kederli halimizi boş vericesine bir kahkaha savurduğumuzda, karşılaştığımız zorlukları hiç ciddiye almıyormuş gibi davrandığımızda çok daha iyi hissederiz kendimizi. Yüzümüze bir tebessüm yerleştirdiğimizde her şey daha iyi görünmeye başlar.

Bazen, ayağı kayıp düşen arkadaşımızın ya da kravatını yanlışlıkla yemeğine sokan müdürümüzün gülünç halleri karşısında kendimizi tutamayıp kıkırdıyabiliriz. Belki en utanmazca ama en sahici gülüşümüz çıkar ortaya. Bazense ayağı kayan biz oluruz ve sırtmak zorunda kalınız bizimle dalga geçenlere. Bilimsel araştırmalara kulak vermek gerekirse, şekli nasıl olursa olsun gülmek insanın ruhsal durumu üzerinde olduğu kadar bedensel rahatsızlıklar üzerinde de iyileştirici etkiye sahip.

Yapılan araştırmalar anaokulundaki çocukların günde 300 kez güldüğünü, bu sayının yetişkinlerde 17'ye indiğini söylüyor. Peki biz, çok bilen yetişkinler olarak ne yaptık da çocuklar bize böylesi ezici bir fark atılsın? Gülmeyi unutacak kadar mı meşgulüz, yoksa hayatı hak ettiğinden fazla mı ciddiye alıyoruz? Evet, hayatı ciddiye almak zorundayız ama bunu yaparken de gülmekten, hatta etrafı çınlatıcısına kahkahalar atmaktan vazgeçmemeliyiz. Norman Cousins öyle yapmış mesela. O kim mi? Yakalandığı hastalık yüzünden büyük acılar çekmiş, doktorların hastalıktan kurtulma olasılığı-

nı beş yüzde bir gördüğü ama mizahın gücüyle hayata dönmeyi başarmış biri. Cousins negatif düşüncelerin beden üzerinde olumsuz etkileri olduğu fikrinden yola çıkarak olumlu düşüncelerin aksi etkiye sahip olacağını düşünüp hastalığı süresince her gün kendisine kahkahalar attıran video kasetler ile televizyon programlarını izlemeye koyulmuş. On dakikaya varan kahkahaların en azından iki saat boyunca rahat ve ağrısız bir uykuya getirdiğini fark edince tamamen iyileşene kadar bu uygulamaya devam etmeye karar vermiş. Sonuçta kahkahalardan sığa bulan biri olarak tıp tarihine geçmiş ve yeniden doğmuşcasına hayata dört elle sarılmaya devam etmiş.

Belki de Norman Cousins'ın mizah sayesinde sağlığına kavuşmasına şaşmamak gerek. Çünkü gülme eylemi insana pozitif bir ruh hali kazandıran kimyasal maddelerin daha fazla salgılanmasını sağlar ve ağrının azalmasına, hatta yaraların daha çabuk kapanmasına yardımcı olur. Mizah ruhsal açıdan da insanı büyük ölçüde destekler. Söyle ki

Lilay Koradan'ın "Kahkaha Alın Ömrünüzü Uzatın" adlı yazısından uyarlanmıştır

Örnek 10: Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.82

9 Dinleyelim, yanıtlayalım

Bizi Anlatan Komedyen: Cem Yılmaz

zara göre Cem Yılmaz'a zeki denmesinin sebebi

insanları güldürmesidir.
anlatım gücünün etkileyiciliğidir.
insanları kendileriyle karşı karşıya getirmesidir.
taklit mizahından kaçınmasıdır.

	Doğru	Yanlış
Cem Yılmaz, gösterileri insanlara mesaj da veriyor.	☐	☐
dahice bir anlatım gücü var.	☐	☐
neşeli ve komik bir kişi.	☐	☐
hayatını açıkça yaşayan bir kişi.	☐	☐
yaşam biçimi ve görünüşü nedeniyle sıra dışı birisi.	☐	☐
kalıplaşmış şekilde çalışıyor.	☐	☐
seçtiği konular çok sıra dışı.	☐	☐
iyi bir oyuncu.	☐	☐

	Doğru	Yanlış
Cem Yılmaz'a kızan insanların eleştirileri yerinde.	☐	☐
Pek çok alan da dahil olmak üzere insanı en iyi konu eden kişilerden biri Cem Yılmaz.	☐	☐
Gerçeği görmek ve göstermek zor değil.	☐	☐
Cem Yılmaz'ın komedisi pek çoklarındaki daha sade ama daha komik.	☐	☐
Cem Yılmaz'ın gösterileri taklit içermeli.	☐	☐

skan gözlü bir kâşif olup insan dünyasının içine girmek.
İnsanlarla ilgili her şeyi önceden görmek.
İnsanlarla ilgili her şeyi gözünde canlandırmak.
İnsanlarla ilgili her şeyi gözlemleyip yakalamak.
İnsanlarla ilgili her şeyi bilmek istemek.

mekdir.

10 Yazalım

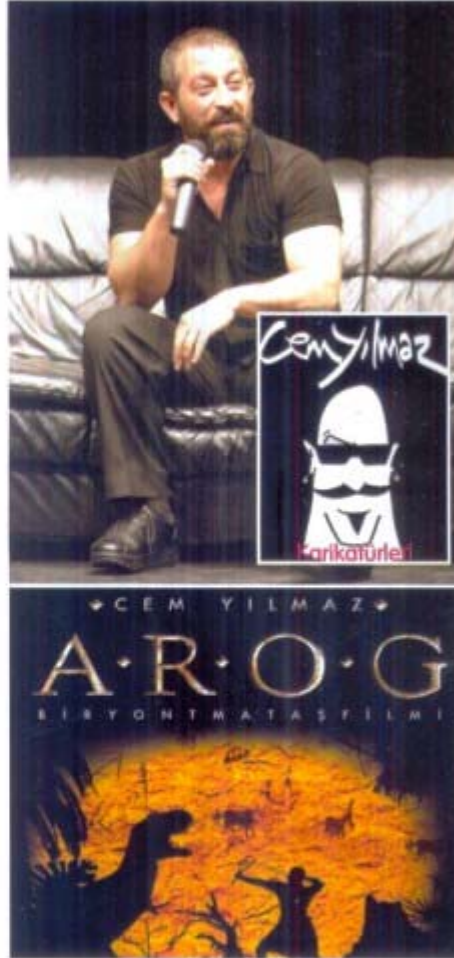
Başarılı Bir Komedyen...

İsmi: _____

Yaşadığı işler: _____

İzlenim başansızının sırası: _____

İzlenim göre komedyenlerin başansız olmasının sebepleri: _____

Örnek 11: Yeni Hitit Ders Kitabı, Yüksek Düzey, s.84-85

13 Okuyalım, işaretleyelim

Yabancı Diller

Gani Müjde

Yabancı dillere karşı **oldum olası** yabancıyım. Yabancılar güzel Türkçemizi bilmeseler de, derlerini en azından İngilizce ile sakır sakır anlatmalarından azap duysam da yabancı diller konusunda kendimi geliştirmek zorunda olduğumu düşünüyorum. Okuduğum ortaokulda İngilizce dersine karakoldan polislerin ve bekçilerin gelmesi beni İngilizceden soğutmuş olsa da, bir yabancıya olan aşkım sayesinde İngilizcem bir parça daha ilerledi. **Ama şu Fransızca yok mu...** Fransızca'yı konuşulurken anlamama rağmen ne yazabiliyor ne de okuyabiliyorum. Aslında gene de **baş sayılmam**, örneğin Fransızcada kelimenin tamamının okunmayacağını bir yerde fren yaparak kelimenin devamı yokmuş gibi davranılacağını bilirim. Örneğin Renault'a Reno denmesi gerektiğini geçen yıl öğrenebilirdim nihayet. Ama madem Reno diyecekler neden Renault yazıyorlar onu hala anlamış değilim!

Mesela "Nantes" yazar "Nant" okurlar. Yav oğlum "Nant" yaz **olsun bitsin**, sonundaki es'i niye yazıyorsun? Zaman kaybı değil mi? Fransızlar "Versailles" yazacaklarına "Versay" yazıp kurtulsalardı sadece kağıt ve kalem tasarrufuyla **köşeyi dönerlerdi**. **Netekim** bakan kalem sanayii gelişmiş adamların. Mont Blanc, Bic, Parker? Neden, çünkü yaz yaz bitmiyor kelimeler.

İşte halkımın da benim gibi yabancı kelimelere karşı okuma zorluğu olduğunu düşünerek Türkiye'de ticaret yapan firmaların uyarmak zorunda hissediyorum kendimi.

SCHWEPPE

17 - 18 yaşlarındayken adını zor söyleyebildiğim bu meşrubatın kapaklarından bir sürü bedava meşrubat çıkardı. Ama ben hiçbir zaman bakkala gidip "Bana ordan bir Sicheppees ver abi" diyemedim. Bir iki kez parmağımla "Şundan istiyorum." dedim, anlamadı bakkal. "Hangisi sicheppees mi yoksa cola mı?" diye sorunca, "Sen bana bir ayran ver en iyisi." deyip **kestirip attım**. Lezzetini de severim ama gel gör ki hala içemem. Koskoca Gani Müjde Schweppees'i doğru telaffuz edemiyor dedirtmem kendime..

MR. BRICOLAGE

Şimdi benim güzel halkımın hepsi Saint Benoit (Sen Benua okunuyormuş) mezunu değil ki güzel abim. Üstelik bu firma bir nevi hırdavatçı dükkanı. Müşterileri arasında bol miktarda duvarcı, badanacı, laz müteahhit ve demirci var. Benim bu güzel insanlarıma eziyet çektiğimin **alemi var mı**? Şimdi bir duvarcıya, demirci arkadaşına nereye gittin dese adam nereye gittiğini nasıl söyleyecek? "Meee reeee Bricolaage'ye gittim dese kimse inanmaz. Üstelik benim halkımın anlamadığı şeyleri tekrar ettime gibi bir huyu da vardır. "Nereye nereye?" "Yok bişey yav. Camiden geliyorum.."

FABOULOSSO

Brezilya dizileri neden tutuyor. Çünkü İspanyolca yazıldığı gibi okunan bir dil. Şimdi benim Marimar seyreden kadınıma tutup da Faboulosso deterjan nasıl satacaksın? Vim, Cif gibi okuma yazma bilmeyenin bile kolaylıkla okuyabileceği ürünler dururken kadın, bakkaldan nasıl Faboulosso istesin? Bakkal veresiye defterine Faboulosso diye nasıl yazsın?

CORN FLAKES

Bu güzel memleketin insanı kahvaltılarda hala reçel, zeytin ve poynir ekmeği yiyorsa Corn Flakes'i telaffuz edememesinin payı büyüktür. "Bana ordan bir Corn Flakes ver." diyeceğine "Yüz gram zeytin." diyor **çıkıyor işin içinden**. **Benden söylemesi**, firmalar beni dikkate alırlar almaz, orasını bilemem..

25 Okuyalım, işaretleyelim, özetli düzeltelim

En Miskin, En Komik KEDİ

Jim Davis 1978 yılında dünyanın en tembel, en aç gözlü kedisini yarattığında bu kadar sevilceğini ve popüler olacağını tahmin etmiş miydi acaba? Belki ilk çizimlerini yaparken bunun sevilen bir karakter olacağını düşünmüştür ama bu denli popüler olacağını aklına getirmemiştir.

Garfield ilk olarak Jim Davis tarafından gazetelerde bulunan karikatür serisi olarak oluşturulmuştu. Garfield adını Jim Davis'in büyükbabasından aldı. Bu çizimlerde Garfield'in tembelliği, oburluğu, pazarlesi günlerinden ve diyet yapmaktan nefret etmesi gibi özellikleri vurgulanıyordu. Garfield'in maceralarına sahibi Jon ile evde beraber yaşadıkları Odie adındaki saf bir köpek eşlik ediyordu. Garfield serisi gün geçtikçe daha da popüler oldu.

1985-1987 yıllarında popülaritesini tam yitirmeye başlamıştı ki 1988 yılında çizgi filmleri yapılmaya başlandı. 1990'larda bu çizgi filmler

yayınlanmaya başladı. Garfield tekrar eski ününe kavuştu; adına birçok anlaşıma yapıldı. Defter, kitap, silgi ve oyuncakları da raflarda yerini aldı. Garfield 1992'de yalnızca karikatür olmaktan çıktı. Çizgi film, kalem, kitap, silgi gibi birçok ürünü çocukların beğenisini kazandı. 2002 yılında Garfield'in ilk filmi çekildi. Bu filmde Garfield, animasyon olarak çizilmişti. 2006 yılında Garfield 2 gösterime girdi. 26 Kasım 2007'de Türkiye'de 3. versiyonu "Garfield Gets Real", "Garfield Geri Dönüyor" olarak beyazperde de yerini aldı. Garfield'in en son filmi "Garfield Fun Fest" bu sene vizyona girmiştir.

Garfield'in hala popüler olması küçükler açısından sevimli ve eğlenceli olması, büyükler açısından ise hayatı çok fazla ciddiye almaması, istediği gibi davranması, yediğinin önünde yemediğinin arkasında olması, yani insanların yaşamak için hard hard çalıştığı dönemde rahat içinde yaşaması olarak düşünülebilir.

	Var	Yok
1. Jim Davis'in büyükbabasının karakteri	☐	☐
2. Garfield'in karakter özellikleri	☐	☐
3. Garfield'in hayatındaki kahramanlar	☐	☐
4. Garfield'in sahibinin kişiliği	☐	☐
5. Garfield'in popülarlığını yitirme sebebi	☐	☐
6. Jim Davis'in Garfield sayesinde edindiği servet	☐	☐
7. Garfield'in başarılı olmasının temelinde iyi bir pazarlama yönteminin yatması	☐	☐
8. Garfield'in sevilmesinin altında yatan sebepler	☐	☐

"Yediğin önünde yemediğinin ardında"

☐ Etrafında her zaman yemek var.

☐ Çok fazla yemek yiyorsun.

☐ Rahat içinde yaşıyorsun.

☐ Rahatına çok düşkünsün.

Garfield ilk başlarda günlük gazetelerde yayınlanmak üzere oluşturulmuş bir karakterdi. Bir anda çok ilgi gördü ve bu ilgiyi hiç mi hiç kaybetmeden günümüze kadar geldi. İlk çizgi serisinde Garfield'in oburluğu, tembelliği ve cimriliği üzerinde duruldu. Yazara göre Garfield'in popüler olmasının sebebi hayata olan bağlılığının vurgulanması.

Örnek 13: Yeni Hitit Çalışma Kitabı, Yüksek Düzey, s.43

4 Dinleyelim, işaretleyelim

Yurt Şakaları

Yurtlar ve yurtlarda yaşananlar üniversitelerin ayrılmaz bir parçasıdır. Rivayete göre bütün öğrencilik hayatı boyunca yurttan ayrılmış bir kişi, herhangi bir ormanda da hayatta kalabilir. "Nasıl yani?" demeyin ve derlediğimiz yurt şakalarına kulak verin.

1. _____ iddiası çömezle en sık anlatılan efsanelerden biridir.
 - ☐ Yurdun altında bir yatır olduğu
 - ☐ Her akşam hayaletlerin yurdu ziyaret ettiği
 - ☐ Bir alimin yurdun bulunduğu yerde yatırını aradığı
 - ☐ Yurttan bir alimin yaşadığı
2. Yatır ile ilgili hikayenin inandırıcı olması için _____
 - ☐ çömeze yurt binasının altındaki delik gösterilir.
 - ☐ anlatan, alimi gördüğünü söyler.
 - ☐ Ahmet adında bir öğrencinin alimle karşılaştığı anlatılır.
 - ☐ doğal bir ses tonu ve tavırla anlatılması gerekir.
 - ☐ yatağının hayatını kaybetmiş bir arkadaşlarına ait
3. Yurtlarda en çok yapılan 'ağa şakası'nda çömezler _____
 - ☐ abur cubur almak gibi ayak işlerinde kullanılır.
 - ☐ yurdun en yaşlısına haraç vermek zorundadır.
 - ☐ yurttakilerden 'yurt ağası' için para toplar.
 - ☐ yurt ağasının emirlerini uygulamak zorundadır

4. 'Mozole şakası'nda yurda yeni gelen çömeze _____
 - ☐ yatağının hayatını kaybetmiş bir öğrenciye ait olduğu söylenir ve sonra o öğrenci odaya çağırılır.
 - ☐ eskiden onun yatağında vefat etmiş bir arkadaşlarının kaldığı söylenip yatak her gün çiçeklerle donatılır.
 - ☐ yatağının eski bir arkadaşlarına ait olduğu, başka bir yatak bulması gerektiği söylenir.
 - ☐ olduğu söylenip her gün onunla ilgili anılar anlatılır.
5. 'Yatak mühürleme' şakası _____ yalanına dayanır.
 - ☐ mühürlü olmayan yatakların kullanılamayacağı
 - ☐ çömezin yatağı mühürletmekte çok geç kaldığı
 - ☐ müdüriyetin mühürsüz yatakları topladığı
 - ☐ yatağın müdüre mühürletilmesi gerektiği

5 Seçelim, bir anımızı anlatalım

• Nisan şakası

• Eşek şakası

• Kamera şakası

• Telefon şakası

Örnek 14: Yeni Hitit Çalışma Kitabı, Yüksek Düzey, s.44

6 Bir fıkra ekleyelim

TEMEL

Temel İstanbuldaki kuzeni Dursun'u görmeye gitmiş. Dursun Temel'i havaalanında karşılamış. Beraber dışarı çıkmışlar. Temel bir bakmış 10 metre boyunda bir limuzini! "Uyyy, amma da büyük bu, daa!" Dursun hafifçe gülmüş: "Temel'im burası İstanbul! Burada her şey büyük!" Yola çıkmışlar, Dursun'un çiftliğinin kapısından içeri girmişler. Gıl gıl bir türlü eve varamamışlar. Temel şaşkınlık içinde: "Uyy, amma da büyük çiftlik daa!" Dursun gene hafifçe gülmüş. "Temel'im burası İstanbul! Burada her şey büyük!" Neyse, akşam olmuş, yemek salonuna geçmişler. Salonun ortasında kocaman bir masa. Bir ucunda Temel bir ucunda Dursun. Temel Dursun'u ita uzaktan zor seçiy-or. "Uyy!" diye bağırması: "Amma büyük masa, daa!" Dursun'un sesi gelmiş "Temel'im burası İstanbul! Burada her şey büyük!" Yemekten sonra Temel'in tualete gitmesi gerekmiş. Dursun, "Temelim, alt kata in, soldan üçüncü kapı" diye tarif etmiş. Temel alt kata inmiş ama sol yerine sağdan üçüncü kapıya girmiş. Orası evin havuzunun olduğu yermiş. Her yer karanlık olduğu için Temel elektrik düğmesini ararken havuza düşmüş. Can havliyle bağırma-yaya başlamış, "Sifonu çekmeyiliii! Sifonu çekmeyiliii!"

NASRETTİN HOCA

Bir gün bir adam, elinde bir mektup, hocayı tutup, "Ho-cam sana zahmet, şu mektubu bir okusana" Açır bakar ki Hoca, mektup baştan sona Arapça. Söyle bir iki evirir çevirir anlayamaz çaresiz geri verir. Der ki: - "Başkasına akut bunu sen." Adam şaşır, "Neden?" der. "Türkçe değil bu mektup okuyamam," der hoca. Yine anlamaz adam, Hoca'nın okuması yok zanneder, "Ayyp hoca, ayyp" der. "Benden utanmıyorsan şundan utan; şu başındaki koca kavuğundan utan!" Hoca, kavuğunu çıkarıp uzatır adama, "Modem ki" der, "iş kavuktur; haydi bakalım, gilye şu-nu; kendin oku bakalım mektubunu."

SARIŞIN

Bardaki taburede oturan kör bir adam barmene "Bir sarışın fıkrası duymak ister misin?" demiş. Bar-men birden sessizleşmiş. Yanındaki adam fısıltı ile ona "Fıkra'yı anlatmadan önce bilmen gereken bir şey var. Barmen sarışın, fedai sarışın, ben de 1.95 boyunda, 160 kg ağırlığında karatede kara kuşaklı bir sarışınım. Bununla birlikte yanımda oturan adam 2.02 boyunda, 170 kilo ağırlığında sarışın bir halterci. Senin sağındaki arkadaş ise 2.20 boyunda, 190 kg ağırlığında sarışın bir güreşçi. Bunu ciddi olarak dü-şün derim. Hala bu fıkrayı anlatmak istiyor musun?" Kör adam: "Hayır, çünkü bu durumda en az beş kez açıklamak zorunda kalırım."